

WYŻSZA SZKOŁA BIZNESU – NATIONAL-LOUIS UNIVERSITY

z siedzibą w Nowym Sączu

WYDZIAŁ STUDIÓW POLITYCZNYCH

KIERUNEK POLITOLOGIA

Marta Olszowska

nr albumu 9329

**Zachowania wyborcze mieszkańców okręgu Nowy Sącz w
wyborach parlamentarnych w latach 1991 - 2007**

**Electoral Behavior of the Inhabitants of the Electoral District of Nowy Sącz in the
Parliamentary Elections in 1991 - 2007**

Praca licencjacka napisana
pod kierunkiem dr Rafała Matyji

Nowy Sącz

2008

Spis treści

WSTĘP	5
ROZDZIAŁ I	9
PODZIAŁY SPOŁECZNE ORAZ ZRÓŻNICOWANIE TERYTORIALNE ZACHOWAŃ WYBORCZYCH W POLSCE	9
1.1. PODZIAŁY SPOŁECZNE	9
1.1.1. <i>Uwagi wstępne</i>	9
1.1.2. <i>Zarys koncepcji podziałów społecznych Seymoura Martina Lipseta i Steina Rokkana</i>	9
1.1.3. <i>Podziały społeczne w Polsce</i>	12
1.2. REGIONALNE ZRÓŻNICOWANIE ZACHOWAŃ SPOŁECZNYCH I POLITYCZNYCH	16
ROZDZIAŁ II	31
CHARAKTERYSTYKA ZACHOWAŃ WYBORCZYCH W OKRĘGU NOWY SĄCZ. KLASYFIKACJA GMIN OKRĘGU ZE WZGLĘDU NA PREFERENCJE POLITYCZNE ICH MIESZKAŃCÓW	31
2.1. CHARAKTERYSTYKA OGÓLNA OKRĘGU NOWY SĄCZ	31
2.2. KLASYFIKACJA GMIN OKRĘGU NOWY SĄCZ ZE WZGLĘDU NA PREFERENCJE POLITYCZNE ICH MIESZKAŃCÓW.....	35
2.2.1. <i>Gminy ludowe</i>	37
2.2.2. <i>Gminy ludowo-prawicowe</i>	41
2.2.3. <i>Gminy ludowo-lewicowe</i>	45
2.2.4. <i>Gminy prawicowe</i>	46
2.2.5. <i>Gminy prawicowo-liberalne</i>	48
2.2.6. <i>Gminy lewicowe</i>	50
2.2.7. <i>Gminy lewicowo-liberalne</i>	51
2.2.8. <i>Gminy liberalne</i>	53
2.2.9. <i>Pozostałe gminy</i>	54
2.3. PODSUMOWANIE.....	55
ANEKS DO ROZDZIAŁU II	57
ROZDZIAŁ III	61
ANALIZA PRAWDOPODOBNYCH CZYNNIKÓW MAJĄCYCH WPŁYW NA ZACHOWANIA WYBORCZE MIESZKAŃCÓW OKRĘGU NOWY SĄCZ	61
3.1. SPECYFIKA ZACHOWAŃ WYBORCZYCH W OKRĘGU NOWY SĄCZ.....	61
3.2. ELEKTORAT LUDOWCÓW A ELEKTORAT PRAWICY I LEWICY	65
3.3. WPŁYW SILNYCH KANDYDATÓW LOKALNYCH NA WYNIKI WYBORÓW	69
3.4. STRATEGIE GŁOSOWANIA LOKALNEGO	75
3.5. ŹRÓDŁA UTRZYMANIA LUDNOŚCI A ZACHOWANIA WYBORCZE	77
3.5.1. <i>Ludność utrzymująca się z rolnictwa</i>	77
3.5.2. <i>Ludność utrzymująca się z emerytury</i>	82
3.6. WYKSZTAŁCENIE A ZACHOWANIA WYBORCZE.....	83
3.7. ZRÓŻNICOWANIE ZACHOWAŃ WYBORCZYCH WEDŁUG POWIATÓW	85
3.8. PODSUMOWANIE	87
ANEKS DO ROZDZIAŁU III	90
ZAKOŃCZENIE	103
BIBLIOGRAFIA	107

Spis tabel:

Tabela 2.1. Wyniki wyborów parlamentarnych 1991 – 2007 roku dla poszczególnych bloków partii w okręgu Nowy Sącz oraz na poziomie kraju, a także różnica pomiędzy poparciem w okręgu a wynikiem ogólnopolskim danego bloku.....	34
Tabela 2.2. Liczba gmin, w których zwyciężyły poszczególne bloki partii w kolejnych wyborach parlamentarnych od 1991 roku.	35
Tabela 2.3. Różnice pomiędzy wynikami ludowców w gminach (z modelu ludowego) a ich rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu).	41
Tabela 2.4. Różnice pomiędzy wynikami ludowców w gminach (z modelu ludowo-prawicowego) a ich rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu).....	44
Tabela 2.5. Różnice pomiędzy wynikami prawicy w gminach (z modelu ludowo-prawicowego) a jej rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu)..	45
Tabela 2.6. Różnice pomiędzy wynikami lewicy w gminach (z modelu lewicowo-ludowego) a jej rezultatami w okręgu Nowy Sącz. (wynik w gminie – wynik w okręgu)..	46
Tabela 2.7. Różnice pomiędzy wynikami ludowców w gminach (z modelu lewicowo-ludowego) a ich rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu)..	46
Tabela 2.8. Różnice pomiędzy wynikami prawicy w gminach (z modelu prawica) a wynikami prawicy w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).....	48
Tabela 2.9. Różnice pomiędzy wynikami prawicy w gminach (z modelu prawicowo-liberalnego) a jej rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).	49
Tabela 2.10. Różnice pomiędzy wynikami liberalistów w gminach (z modelu prawicowo-liberalnego) a ich rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).....	50
Tabela 2.11. Różnice pomiędzy wynikami lewicy w gminach (z modelu gmin lewicowych) a jej rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu)..	51
Tabela 2.12. Różnice pomiędzy wynikami lewicy w gminach (z modelu lewicowo-liberalnego) a jej rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu)..	52
Tabela 2.13. Różnice pomiędzy wynikami liberalistów w gminach (z modelu lewicowo-liberalnego) a ich rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).	52
Tabela 2.14. Różnice pomiędzy wynikami liberalistów w gminach (z modelu liberalnego) a ich rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu)..	54
Tabela 3.1. Różnice w liczbie głosów oddanych na poszczególne bloki partii w wyborach parlamentarnych 1993 oraz 1997 roku w wybranych gminach (liczba głosów uzyskanych w 1997 roku – liczba głosów w 1993 roku).....	67
Tabela 3.2. Przykładowy rozkład głosów wyborców ludowców z 1993 roku, którzy w wyborach 1997 nie zagłosowali na ten blok partii.	68
Tabela 3.3. Liczba silnych kandydatów regionalnych według partii w wyborach 2001, 2005 oraz 2007 roku, zestawienie zbiorcze.....	70
Tabela 3.4. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001, 2005 i 2007 r. (silni kandydaci regionalni).	72
Tabela 3.5. Liczba i procent ludności utrzymujących się z rolnictwa i z emerytury w poszczególnych gminach okręgu Nowy Sącz.....	79
Tabela 3.6. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001 roku (silni kandydaci lokalni).....	90
Tabela 3.7. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2005 roku (silni kandydaci lokalni).....	92
Tabela 3.8. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2007 roku (silni kandydaci lokalni).....	94
Tabela 3.9. Procentowy udział osób posiadających określony typ wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie.....	98

Spis map:

<i>Mapa 2.1. Gminy ludowe</i>	57
<i>Mapa 2.2. Gminy ludowo-prawicowe</i>	57
<i>Mapa 2.3. Gminy ludowo-lewicowe</i>	58
<i>Mapa 2.4. Gminy prawicowe</i>	58
<i>Mapa 2.5. Gminy prawicowo-liberalne</i>	59
<i>Mapa 2.6. Gminy lewicowe</i>	59
<i>Mapa 2.7. Gminy lewicowo-liberalne</i>	60
<i>Mapa 2.8. Gminy liberalne</i>	60

Wykaz skrótów użytych w pracy:

G – powiat gorlicki
L – powiat limanowski
NS – powiat nowosądecki
NT – powiat nowotarski
N.S. – Nowy Sącz
T – powiat tatrzański

Wstęp

Tereny dawnej Galicji, w tym także okręg Nowy Sącz uważany jest przez badaczy zachowań wyborczych za obszar, na którym partie prawicowe zyskują bardzo wysokie poparcie. Celem niniejszej pracy jest pokazanie różnorodności zachowań wyborczych na terenie okręgu Nowy Sącz oraz próba znalezienia przyczyn różnic w poparciu dla poszczególnych bloków partii (prawicy, lewicy, ludowców, liberałów). By zauważyć zróżnicowanie okręgu Nowy Sącz, potrzebna jest analiza danych na poziomie gmin. Warto zaznaczyć, że przeprowadzenie takich badań napotyka na trudności związane z dostępnością danych statystycznych dotyczących poszczególnych gmin. Tego rodzaju ograniczenia nie pozwalają na sprawdzenie zasadności wszystkich hipotez związanych z wyjaśnianiem zachowań wyborczych ludności. Dokumentacja obejmująca wysokość dochodów mieszkańców, zatrudnienie w konkretnym zawodzie czy poziom religijności w gminach z pewnością pozwoliłaby na stworzenie pełniejszego obrazu zróżnicowania okręgu Nowy Sącz oraz byłaby pomocna w próbie wyjaśnienia takich a nie innych zachowań wyborczych mieszkańców tego terenu.

Praca opiera się na analizie wyników wyborów parlamentarnych od 1991 do 2007 roku dostępnych w publikacjach oraz na stronie internetowej Państwowej Komisji Wyborczej. Dane dotyczące wykształcenia oraz źródeł utrzymania ludności zostały zaczerpnięte z publikacji Urzędu Statystycznego w Krakowie. Wszystkie tabele zawarte w pracy opracowane są przez autora na podstawie danych z PKW oraz Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Niniejsza praca składa się z trzech rozdziałów. Pierwszy rozdział jest omówieniem najważniejszych publikacji dotyczących wyborów i zachowań wyborczych a także geografii wyborczej Polski. W pierwszej części rozdziału pokrótce omówiono najważniejsze aspekty teorii podziałów społecznych stworzonej przez Martina Lipseta i Steina Rokkana. Następnie, poruszona zostaje kwestia roli podziałów społecznych w Polsce, zwłaszcza podziału postkomunistycznego (odniesienie do pracy Mirksławy Grabowskiej). Druga część rozdziału poświęcona jest omówieniu

przestrzennego zróżnicowania zachowań wyborczych w Polsce. Autorka odwołuje się do publikacji Jacka Raciborskiego analizującego wyniki wyborów w latach 1989-1995 na poziomie województw. Ponadto, zostają omówione wyniki badań przeprowadzonych przez Tomasza Zaryckiego oraz Jerzego Bartkowskiego. Autorka niniejszej pracy w największym stopniu odwołuje się do publikacji Jerzego Bartkowskiego ponieważ jest ona najbardziej aktualna (została wydana w 2003 roku, podczas gdy pozostałe dwie prace pochodzą z 1997 roku). Ponadto, Bartkowski nie tylko dokonuje analizy na poziomie regionów (co czyni również Tomasz Zarycki), ale bada także pojedyncze jednostki terytorialne, jak na przykład wsie postszlacheckie, wsie o różnych tradycjach związanych z typem reżimu pańszczyźnianego oraz wsie o tradycjach miejskich. Taka analiza, dotycząca najniższych szczebli podziału terytorialnego kraju, jest bliższa badaniom przeprowadzonym w niniejszej pracy niż analiza danych zagregowanych na poziomie województw czy całych regionów.

Drugi rozdział pracy złożony jest z dwóch części. Pierwsza z nich to opis zachowań wyborczych na poziomie okręgu Nowy Sącz. Natomiast druga część rozdziału to próba klasyfikacji poszczególnych gmin okręgu do stworzonych przez autorkę kategorii. Przyporządkowanie do poszczególnych grup gmin opiera się na analizie wyników wyborów parlamentarnych w latach 1991 – 2007 w każdej gminie. Komitety wyborcze poszczególnych partii zostały zaliczone do czterech bloków: bloku partii prawicowych, ugrupowań ludowych, partii liberalnych i partii lewicowych. Do bloku prawicowego zaliczono następujące komitety wyborcze, które zgłosiły swoje listy w okręgu Nowy Sącz: Chrześcijańska Demokracja, Porozumienie Obywatelskie Centrum, Wyborcza Akcja Katolicka, Konfederacja Polski Niepodległej, Blok Ludowo-Chrześcijański, Polski Związek Zachodni, Partia Chrześcijańskich Demokratów (1991 r.); Porozumienie Centrum, KKW Ojczyzna, Konfederacja Polski Niepodległej, NSZZ „Solidarność”, Bezpartyjny Blok Wspierania Reform, Koalicja dla Rzeczypospolitej (1993 r.); Blok dla Polski, Krajowe Porozumienie Emerytów i Rencistów, Akcja Wyborcza Solidarność, Ruch Odbudowy Polski (1997 r.); Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy, Prawo i Sprawiedliwość, Liga Polskich Rodzin (2001 r.); Ruch Patriotyczny, LPR, PiS, Polska Partia Narodowa (2005 r.); LPR, PiS (2007 r.). Blok partii ludowych składa się z takich komitetów jak: Polskie Stronnictwo Ludowe, Porozumienie Ludowe (1991, 1993 r.); PSL (1997 r.); Samoobrona RP, PSL (2001, 2005, 2007 r.). Do bloku ugrupowań liberalnych zostały zaliczone komitety wyborcze: Kongres Liberalno-Demokratyczny, Unia Polityki Realnej, Unia Demokratyczna (1991, 1993 r.); Unia

Wolności, UPRz (1997 r.); UW, Platforma Obywatelska (2001 r.); PO, Platforma Janusza Korwin-Mikke (2005 r.); PO (2007 r.). Blok partii lewicowych składa się z takich komitetów wyborczych jak: Stronnictwo Demokratyczne, Ruch Chrześcijańsko-Społeczny Przymierze, Sojusz Lewicy Demokratycznej (1991 r.); SLD, Unia Pracy (1993 r.); UP, SLD, Krajowa Partia Emerytów i Rencistów (1997 r.); SLD-UP (2001 r.); Partia Demokratyczna, Socjaldemokracja Polska, SLD (2005 r.); Lewica i Demokraci (2007 r.).

Wyniki głosowania na poszczególne bloki partii w gminach zostały porównane z rezultatami bloków partii na poziomie okręgu. W ten sposób gminy zostały zakwalifikowane do ośmiu grup: grupy gmin ludowych, ludowo-prawicowych, ludowo-lewicowych, prawicowych, prawicowo-liberalnych, lewicowych, lewicowo-liberalnych oraz grupy gmin liberalnych. Należy zaznaczyć, że dane wykorzystane do stworzenia klasyfikacji mają charakter relacyjny – wyniki w gminach porównane są z wynikami na poziomie okręgu. Poszczególne gminy zostają zakwalifikowane do określonej grupy kiedy różnica pomiędzy wynikiem danego bloku w gminie a jego rezultatem na poziomie okręgu wynosi co najmniej 5% w dwóch wyborach (np. gminą należącą do grupy gmin prawicowych jest jednostka, w której różnica pomiędzy poparciem dla prawicy w gminie a poparciem na poziomie okręgu wynosi co najmniej 5% w dwóch wyborach). Relacyjna analiza danych (wyniki wyborcze w gminie i na poziomie okręgu) była konieczna z racji tego, że partie prawicowe uzyskują bardzo wysokie wyniki na terenie całego okręgu, jednakże w niektórych gminach ich rezultaty są znacznie wyższe lub znacznie niższe niż w pozostałych jednostkach. Podobnie ma się sytuacja z pozostałymi blokami partii - są gminy na terenie okręgu Nowy Sącz, w których partie ludowe, liberalne lub lewicowe osiągają wyższe wyniki niż na poziomie okręgu. Właśnie dzięki analizie danych relacyjnych możliwe jest zaobserwowanie zróżnicowania zachowań wyborczych w poszczególnych gminach okręgu.

Trzeci rozdział niniejszej pracy składa się z dwóch części. Pierwsza z nich to próba wyjaśnienia zachowań wyborczych okręgu Nowy Sącz poprzez odwołanie się do dziedzictwa zaborowego, siły więzi międzyludzkich, przywiązania do ziemi, poziomu religijności ludności na tym terenie. Druga część trzeciego rozdziału zawiera analizy mające na celu próbę wyjaśnienia zróżnicowania zachowań wyborczych poszczególnych gmin wchodzących w skład okręgu Nowy Sącz. Podstawą analizy są dane dotyczące źródeł utrzymania ludności oraz wykształcenia mieszkańców gmin. Jedną z badań dotyczy zależności pomiędzy odsetkiem ludności utrzymującej się z

rolnictwa a poparciem dla bloku partii ludowych. Kolejna analiza ma na celu zbadanie istnienia powiązania pomiędzy liczbą emerytów w danej gminie a poparciem dla lewicy (przede wszystkim dla SLD). W rozdziale trzecim zbadano także, czy elektorat ludowy jest bardziej prawicowy czy lewicowy (czy głosuje na prawicę czy na lewicę kiedy rezygnuje z popierania partii należących do bloku ludowego). Oczywiście, wspomniane powyżej badania i analizy, ze względu na brak większej ilości danych na poziomie gminnym, niosą ze sobą ryzyko pomyłki. Wszelkie zastrzeżenia dotyczące badań zostały zawarte w rozdziale trzecim niniejszej pracy.

Rozdział I

PODZIAŁY SPOŁECZNE ORAZ ZRÓŻNICOWANIE TERYTORIALNE ZACHOWAŃ WYBORCZYCH W POLSCE

Rozdział pierwszy niniejszej pracy to próba przedstawienia dorobku badaczy zajmujących się podziałami społecznymi, zarówno w Polsce (Miroslawa Grabowska, Tomasz Zarycki), jak i poza jej granicami (koncepcja Martina Lipseta i Steina Rokkana). Druga część rozdziału poświęcona jest omówieniu prac dotyczących zróżnicowania regionalnego zachowań wyborczych w Polsce. Badaczami, do których publikacji autorka niniejszej pracy będzie się odwoływać są: Jacek Raciborski, Tomasz Zarycki oraz Jerzy Bartkowski.

1.1. Podziały społeczne

1.1.1. Uwagi wstępne

Celem niniejszego podrozdziału jest krótkie omówienie koncepcji podziałów społecznych stworzonej przez Martina Lipseta i Steina Rokkana. Następnie skupię się na analizie dotyczącej podziałów społecznych w Polsce zaprezentowanej przez takich autorów jak Miroslawa Grabowska oraz Tomasz Zarycki. Dzięki temu możliwe będzie wyszczególnienie podziałów, które są szczególnie obecne w polityce polskiej i które oddziałują na kształtowanie się zachowań wyborczych.

1.1.2. Zarys koncepcji podziałów społecznych Seymoura Martina Lipseta i Steina Rokkana

Martin Lipset i Stein Rokkan stworzyli koncepcję teoretyczną, która miała wyjaśniać kształtowanie się partii oraz ich funkcjonowanie w społeczeństwie. Cała teoria dotyczy państw Europy Zachodniej. Autorzy koncepcji zwracają uwagę na wydarzenia historyczne, które były przyczyną różnicowania się społeczeństw państw.

Były to wydarzenia o doniosłym znaczeniu dziejowym, mającym ogromny wpływ na

życie całych narodów, jak i na życie poszczególnych jednostek. Lipset i Rokkan wymieniają trzy takie wydarzenia. Przede wszystkim jest to reformacja, która ustaliła podziały religijne i stosunek do Kościoła w społeczeństwach wielu krajów. „W zależności od tego, czy zwyciężyła reformacja, jak w Europie Północno-Zachodniej (w Wielkiej Brytanii, Skandynawii, a po części także w Niderlandach i krajach niemieckich), czy kontrreformacja, jak w Europie Południowej i Środkowej (w Hiszpanii, Włoszech i Francji, na ziemiach obecnej Belgii i Austrii), inni byli aktorzy polityczni, sojusze i opozycje między nimi.”¹ Drugim wydarzeniem różnicującym społeczeństwa była rewolucja narodowo-demokratyczna – pod koniec XVIII wieku i w wieku XIX. „Istotną konsekwencją rewolucji narodowej jest konflikt pomiędzy kulturą dominującą a kulturami podległymi. Związany jest [on] z (...) tendencją aparatu państwowego do narzucania obowiązującego w centrum modelu kulturowego.”² Trzecie wydarzenie wymienione przez badaczy to rewolucja przemysłowa. Przyniosła ona ze sobą podział na właścicieli (również pracodawców) i pracobiorców. „Podziały, o których tu mowa, miały według Lipseta i Rokkana ulec swoistemu *zamrożeniu* w okresie lat dwudziestych i w nie zmienionej formie przetrwać co najmniej do okresu lat sześćdziesiątych.”³

Kluczowe wydarzenia dla nowożytnej historii Europy wygenerowały cztery podziały. Pierwszy z nich to podział centrum – peryferie. Jest to konflikt pomiędzy władzą centralną próbującą narzucić ogólnopaństwowy wzorzec kulturowy a regionami, które posiadają silną tożsamość. Podział ten widoczny jest w takich państwach jak Hiszpania wraz z silnymi regionami jak Katalonia czy Baskonia. Nieco inna jest sytuacja w Belgii, która od końca lat 60. posiada regionalne systemy partyjne – istnieją ugrupowania reprezentujące Flamandów oraz partie walońskie. „Częstokroć na konflikt polityczny pomiędzy centrum a peryferiami nakładają się inne podziały, najczęściej ekonomiczne. Peryferie są nierzadko zapóźnione gospodarczo, często zdominowane w sferze gospodarczej przez rolnictwo.”⁴ Dobrym przykładem mogą być Włochy z dobrze prosperującą Północą i biednym, rolniczym Południem.

Kolejnym podziałem powstałym na skutek ważkich wydarzeń w historii Europy jest podział pomiędzy państwem a Kościołem – istnieje on zarówno w sferze ideologii, jak i

¹Mirosława Grabowska, *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004 r., s. 35.

²Tomasz Zarycki, *Nowa przestrzeń społeczno-polityczna Polski*, Warszawa 1997 r., s. 32.

³Ibidem, s. 33.

⁴Ibidem, s. 35.

ekonomii.⁵ Konflikt powstał w wyniku zbieżnych aspiracji zarówno rządu jak i Kościoła – chęci kontroli ważnych sfer życia społecznego (szczególnie sfery dotyczącej moralności oraz kontroli szkolnictwa, które jest doskonałym środkiem wpajania młodemu pokoleniu wartości oraz uczenia pożądanych postaw). W Holandii podział ten wygenerował powstanie systemu filarowego – każda ze społeczności (protestanci, katolicy i osoby nie religijne) miała swoich przedstawicieli w postaci różnych partii politycznych oraz różnych organizacji społecznych. Taka sytuacja trwała aż do lat 70. XX wieku, kiedy to partie i organizacje religijne połączyły się by wspólnie stawić czoła rosnącemu w siłę obozowi laickiemu. Należy zauważyć, że znaczenie podziału państwo – Kościół jest różne między innymi w zależności od tego czy jest to kraj w większości katolicki czy protestancki. W państwach protestanckich utworzono kościoły narodowe co w dużej mierze łagodziło omawiany konflikt.⁶ Obecnie możemy zauważyć proces zmniejszania znaczenia podziału państwo – Kościół w krajach Europy Zachodniej. Ma to związek z postępującą laicyzacją tych krajów.

Trzeci podział to konflikt pomiędzy właścicielami ziemskimi a przedsiębiorcami (rolnictwo – przemysł, wieś – miasto). Był on obecny już w średniowiecznej Europie i wyrażał się w konflikcie mieszczaństwa z ziemiaństwem. Współcześnie jest to głównie konflikt pomiędzy gospodarką rolną a przemysłową. „Pojawia się m.in. sprzeczność interesów na rynku towarowym w wymianie produktów rolnych i przemysłowych. Znajdujący się w coraz gorszej pozycji producenci rolni stają się zwykle zwolennikami wszelkiego rodzaju regulacji w postaci taryf i ceł ochraniających ich pozycję na rynku. Znajdujący się w lepszej pozycji przedsiębiorcy z miasta optują za będącym w ich interesie bardziej swobodnym handlem.”⁷

Kolejnym podziałem wyróżnionym przez Lipseta i Rokkana jest konflikt pomiędzy pracodawcami a pracownikami. Na jego bazie powstały partie socjaldemokratyczne mające reprezentować interesy robotników. Podział ten miał charakter głównie ekonomiczny, jednakże zaistniał on także w sferze ideologii (konceptje Marksa). Obecnie, wraz ze zmniejszającą się liczbą osób mogących zaliczyć siebie do klasy robotniczej, elektorat partii lewicowych zaczyna się zmniejszać.⁸ Wymaga to od ugrupowań lewej strony sceny politycznej podjęcia starań w poszukiwaniu nowych wyborców.

⁵Ibidem, s. 35.

⁶Ibidem, s. 36.

⁷Ibidem, s. 37.

⁸Ibidem, s. 39.

Jak już zostało wspomniane, Lipset i Rokkan stworzyli teorię dotyczącą państw Europy Zachodniej. Specyfika Polski oraz całej Europy Środkowo-Wschodniej jest odmienna. Wynika to przede z odmiennej historii i poziomu rozwoju dwóch części Europy. Podobnie jak w krajach Europy Zachodniej, również w Europie Środkowo-Wschodniej niektóre podziały wyróżnione przez Lipseta i Rokkana są bardziej żywe, niektóre mniej w poszczególnych krajach. Co więcej, mogą pojawić się nowe podziały, które mają swoje źródło w odmiennych doświadczeniach historycznych krajów pozostających aż do końca lat 80. XX wieku za „żelazną kurtyną”. Sytuacja Polski zostanie rozważona w kolejnym podrozdziale niniejszej pracy.

1.1.3. Podziały społeczne w Polsce

Tomasz Zarycki przeprowadził analizę wyników wyborów z lat 1990, 1991, 1993 oraz 1995, w wyniku której wyróżnił dwie główne osie polaryzacji widoczne w analizie przestrzennej. Pierwszy wymiar to polaryzacja pomiędzy ugrupowaniami o charakterze miejskim (liberalnym) oraz wiejskim (konserwatywnym). Natomiast druga oś podziału przebiega pomiędzy zwolennikami partii lewicowych (tzn. postkomunistycznych i laickich) oraz ugrupowań prawicowych (antykomunistycznych, katolickich). Warto zauważyć, że wyróżniony przez Lipseta i Rokkana podział państwo – Kościół pokrywa się w Polsce z podziałem na lewicę i prawicę oraz na partie o tradycjach postkomunistycznych oraz antykomunistycznych.

Mirosława Grabowska, odwołując się do tradycji podziałów społecznych Lipseta i Rokkana, wyróżnia w Polsce podział postkomunistyczny. Autorka wskazuje na podobieństwo doświadczenia komunizmu do wydarzeń historycznych zaliczonych przez Lipseta i Rokkana jako procesów generujących podziały społeczne jak reformacja, rewolucja narodowo-demokratyczna oraz rewolucja przemysłowa. Zbieżne cechy to „(...) długotrwały i gwałtowny przebieg, złożony charakter – rozgrywanie się na poziomie elit, instytucji i mas, moc penetrowania i formowania życia społecznego – wdzieranie się w biografie i style życia całych społeczności i pojedynczych ludzi, wysokie temperatury emocjonalne – angażowanie ludzkich emocji, wartości i tożsamości.”⁹ Grabowska przeprowadziła analizy, które miały potwierdzić istnienie podziału postkomunistycznego. Jednym z argumentów dla poparcia tezy o

Mirosława Grabowska, *Podział postkomunistyczny*, s. 357.

funkcjonowaniu podziału było istnienie tożsamości związanych ze stroną postkomunistyczną oraz antykomunistyczną. Co więcej, tożsamości te były także widoczne wśród młodego pokolenia, które mogło zachować jedynie słabą pamięć rzeczywistości PRL-u.¹⁰ Tożsamość postkomunistyczna związana była z popieraniem byłego systemu, sprzeciwem wobec wyciąganiu konsekwencji wobec byłych funkcjonariuszy PZPR, głosowaniem na kandydatów z ugrupowań o tradycji postkomunistycznej. Natomiast osoby o tożsamości antykomunistycznej częściej słuchały kiedyś Radia Wolna Europa, były zwolennikami lub członkami „Solidarności”, a w wolnych wyborach głosowały na partie postsolidarnościowe, oceniały pozytywnie kres komunizmu i optowały za osądzeniem lub odsunięciem od urzędów wysokich funkcjonariuszy byłej władzy.¹¹

Kolejnym argumentem mającym dowodzić istnienia podziału postkomunistycznego jest analiza zachowań wyborczych. Badania pokazały, że istnieje silna zależność pomiędzy głosowaniem w kolejnych wyborach. „Od wyborów 1989 roku przez wszystkie kolejne wybory aż do roku 2001 [z wyjątkiem wyborów prezydenckich 2000 roku] było tak, że jeśli ktoś w wyborach wcześniejszych głosował na reprezentanta strony postkomunistycznej (w roku 1989 na stronę partyjno-rządową, w roku 1990 na Cimoszewicza, a potem SLD lub jego kandydata), to z największym prawdopodobieństwem głosował tak w następnych wyborach, zaś jeśli głosował na reprezentanta strony niekomunistycznej czy solidarnościowej, to i w następnych wyborach z największym prawdopodobieństwem głosował na którąś z partii postsolidarnościowych (niekoniecznie tę samą, co poprzednio) albo przynajmniej nie głosował na SLD.”¹²

Należy zaznaczyć, że elektorat SLD cechował się niższą chwiejnością wyborczą, większą stabilnością w poparciu dla tego ugrupowania. Natomiast elektorat prawicowy nie był powiązany z konkretną partią ponieważ o jego głosy rywalizowało wiele ugrupowań. Właśnie ta asymetria pomiędzy stałością ugrupowania postkomunistycznego i jego elektoratu, a zmiennością partii po prawej stronie politycznej jest wymieniana jako kolejny argument potwierdzający tezę o istnieniu podziału postkomunistycznego. Nawet po transformacji ustrojowej, spadkobierczyni PZPR posiadała liczne zasoby, które stanowiły jej przewagę nad młodymi partiami

¹⁰Ibidem, s. 136, 358.

¹¹Ibidem, s. 358.

¹²Ibidem, s. 358.

antykomunistycznymi. Przede wszystkim były to zasoby finansowe, ale także kadrowe – osoby, które wiedziały jak prowadzić politykę, ponieważ przez lat uczestniczyły w kształtowaniu polityki państwa, a także struktury lokalne. Młode partie zaś złożone były z osób bez doświadczenia w sferze polityki, ugrupowania te nie miały struktur lokalnych gdyż dopiero powstawały, problemem okazało się również finansowanie działalności partii.¹³ Ta asymetria może być pośrednim wskaźnikiem podziału postkomunistycznego, ponieważ „wynika (...) ze specyficznych cech procesu powstawania partii i systemów partyjnych w naszej części Europy, a przede wszystkim z tego, że ów proces toczył się po komunizmie, w warunkach tego, co nam pozostawił, a czego zabrakło.”¹⁴

Następnym czynnikiem, który zdaje się potwierdzać tezę o istnieniu podziału postkomunistycznego, jest zachowanie samych elit partyjnych. Należy podkreślić, iż przed rokiem 2007 nie została zawarta koalicja pomiędzy partiami z obydwu „obozów” – postkomunistycznego i postsolidarnościowego. Szczególnie jest to widoczne ze strony elit antykomunistycznych. „Zatem postkomunistyczny podział tkwił w ludziach polityki, przesądzał o ich postrzeganiu sytuacji, tego, co możliwe, a co nie, o ich działaniu. (...) elity postsolidarnościowe nie chcą go przekraczać – zapewne z powodów zasadniczych, w swoim rozumieniu bowiem wykroczyłyby przeciwko własnym biografom, wyborom ideowym i światopoglądowym, przeciwko własnym tożsamościom.”¹⁵

Ponadto, jak to już zostało wspomniane wcześniej, podział postkomunistyczny wiąże się z podziałem państwo – Kościół. Osoby wierzące i praktykujące częściej popierają partie postsolidarnościowe, natomiast wyborcy, którzy nie są związani z Kościołem i nie popierają jego obecności w sferze publicznej częściej popierają stronę postkomunistyczną.

Tomasz Zarycki w przytoczonych już badaniach przeanalizował rolę jednego z dwóch wyróżnionych podziałów (miasto – wieś, lewica, postkomunizm, antyklerykalizm – prawica, antykomunizm, religijność) dla kształtowania się preferencji wyborczych w różnych częściach Polski. W tej analizie autor opierał się na wynikach wyborów 1995 roku. „Najbardziej zdominowanymi przez oś miasto-wieś okazały się po pierwsze wybrane miasta np. Warszawa, Szczecin, Trójmiasto, Łódź oraz Górny Śląsk.

¹³ Tamże, s. 359.

¹⁴ Tamże, s. 359

¹⁵ Tamże, s. 360.

Wśród obszarów wiejskich wyróżniły się południowa Kieleccyzna, Płockie i Roztocze.”¹⁶ Drugi podział najsilniej oddziałuje na zachowania wyborcze Galicji (szczególnie Podhala i regionu rzeszowskiego) oraz Podlasia (bez części byłego województwa białostockiego). Ponadto konflikt ten ważny jest dla mieszkańców północnej części Polski a więc terenów dawnych Prus Wschodnich, Kaszubów oraz Pomorza. „Widoczny jest również krąg gmin wokół Warszawy.”¹⁷

Analizy Mirosławy Grabowskiej dotyczące podziału postkomunistycznego w Polsce dotyczyły okresu do wyborów parlamentarnych w 2001 roku włącznie. Jednakże wybory parlamentarne 2005 i 2007 roku oraz wybory prezydenckie 2005 roku pokazały, że podział postkomunistyczny traci na znaczeniu. Podział na lewicę i prawicę nie organizował konfliktu pomiędzy partiami w tych głosowaniach. Oś konfliktu przebiegała pomiędzy dwoma partiami należącymi do „obożu” prawicowego – Platformą Obywatelską oraz Prawem i Sprawiedliwością. Wydaje się jednak, że na formułowanie tez o zaniku podziału postkomunistycznego jest za wcześnie. Być może osłabienie konfliktu na osi postkomunizm – antykomunizm doprowadzi do zatarcia się tego podziału. Jednakże możliwe jest także, że jest to chwilowa „anomalia” i że podział ten będzie znów widoczny w kolejnych wyborach. Zależy to również od działań lewicy, która próbuje podnieść się po klęskach wyborczych, które spowodowała kompromitacja rządów SLD po wyborach 2001 roku.

Mirosława Grabowska w swojej pracy podkreśla, że możliwy jest zanik lub osłabienie podziału postkomunistycznego. Ważną rolę w podtrzymywaniu konfliktu pomiędzy obozem postkomunistycznym a antykomunistycznym pełnią sami politycy. Z jednej strony, jak to zostało wspomniane powyżej, nie budują oni koalicji ponad podziałem. Jednakże, elity nie włączają kwestii związanych z podziałem do dyskursu politycznego, czasami starają się wręcz przeczyć istnieniu takiego konfliktu. Dzięki takiej strategii SdRP oraz SLD - a szczególnie ich prezydencki kandydat Aleksander Kwaśniewski - próbowały pozyskać elektorat prawicowy. Wydawałoby się, że uwypuklenie podziału postkomunistycznego jest w interesie elit prawicowych, jednakże „(...) elity postsolidarnościowe pozostają w tej ważnej kwestii podzielone. Część postsolidarnościowych elit świadomie odrzuciła projekt, w ramach którego podział postkomunistyczny stanowiłby narzędzie opisu i mobilizacji. Inna część uznała, że ów podział nie istnieje lub że nie wypada odwoływać się do niego, (...). Kolejna część nie

była w stanie wykreować szerszego projektu lub nie miała pomysłu, jak ów podział wmontować w szerszy projekt. Wreszcie, część wykorzystywała ów podział nieudolnie.”¹⁸

Zapowiedź kryzysu podziału postkomunistycznego pojawiła się wraz z udziałem w wyborach parlamentarnych takich partii jak Samoobrona RP oraz Liga Polskich Rodzin, które nie odwoływały się ani do tradycji strony postkomunistycznej ani do tradycji strony postsolidarnościowej – stanowiły pewnego rodzaju „nową jakość”. Grabowska w swojej pracy nie wykluczała możliwości zaniku podziału postkomunistycznego. Jednym z warunków trwania podziału jest nie tylko jego zakorzenienie w społeczeństwie. Powinien on być „(...) obudowany sprawnymi instytucjami, które go zagospodarowują, podtrzymują i utrwalają.”¹⁹

1.2. Regionalne zróżnicowanie zachowań społecznych i politycznych

Badacze zachowań wyborczych w Polsce opisują zróżnicowanie poparcia dla poszczególnych partii lub bloków partii (prawica, lewica) w perspektywie przestrzennej. Jacek Raciborski dokonuje analizy na poziomie województw, natomiast Tomasz Zarycki bada regiony Polski. Najdokładniejszy w swoich analizach jest Jerzy Bartkowski – opisuje specyfikę nie tylko poszczególnych regionów, bada również pojedyncze wsie (na przykład wsie postszlacheckie, wsie o tradycjach miejskich).

Jacek Raciborski, badając wyniki wyborów w latach 1989-1995, wskazuje na miejsca najwyższego poparcia dla poszczególnych partii w skali poszczególnych województw. SLD najlepsze wyniki osiągnął w Polsce Zachodniej i Północnej (bez dawnego województwa gdańskiego). W Polsce południowej największy odsetek głosów partia ta zdobyła w dawnym województwie katowickim (szczególnie w Zagłębiu Dąbrowskim). Ponadto, bardzo dobry wynik SLD uzyskiwał w dawnym województwie łódzkim. Poparcie dla Unii Demokratycznej skorelowane było ze stopniem urbanizacji danego terenu. „Województwa najlepsze dla UD w wyborach '93, to: poznańskie (22.9%), krakowskie (18.5%), miasto Warszawa (16.8%), wrocławskie (16.2%),

¹⁸ Mirosława Grabowska, *Podział postkomunistyczny*, s. 366.
¹⁹ Tamże, s. 367.

bielskie (14.4%), katowickie (ale tylko okręgi Katowice – 14.1% i Gliwice – 14.0%).”²⁰ Wyniki PSL również są skorelowane z poziomem urbanizacji, ale jest to korelacja ujemna. Największy odsetek głosów partia ta uzyskała w Polsce środkowej (wyjątkiem jest dawne województwo warszawskie i łódzkie) oraz w Polsce wschodniej. Wysoki rezultat PSL w dawnym województwie płockim – 44.0% to głównie zasługa kandydującego z tego okręgu szefa partii – Waldemara Pawlaka. Dobre wyniki PSL osiągnęło również w dawnym województwie zamojskim, białkopodlaskim, skierniewickim, siedleckim, łomżyńskim oraz przemyskim.²¹ Warty zauważenia jest fakt, iż na terenach Polski zachodniej ludność obszarów wiejskich popiera praktycznie w równym stopniu PSL oraz SLD. „W [dawnym] województwie bydgoskim PSL zdobyło 25.3% głosów mieszkańców wsi, a SLD 23.3%.”²² Obszary, na których poparcie dla UP jest największe pokrywają się z obszarami wysokich wyników SLD – są to głównie tereny zachodniej oraz północnej Polski, a także część obszarów położonych w środkowej części kraju (np. dawne województwo łódzkie).²³ Katolicki Komitet Wyborczy „Ojczyzna” największe sukcesy odniósł na terenach, na których SLD miał najłabsze rezultaty, a więc w Polsce południowo-wschodniej oraz wschodniej (z wyjątkiem dawnych województw: zamojskiego i lubelskiego). Najwyższe poparcie dla KKW „Ojczyzna” można zauważyć w dawnym województwie nowosądeckim, tarnowskim, krośnieńskim, białostockim oraz łomżyńskim.²⁴

Dokładniejszą analizę niż Jacek Raciborski przeprowadza Jerzy Bartkowski w swojej pracy „Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne”. Bada on zachowania wyborcze na poziomie regionów oraz podregionów Polski ale opisuje także zachowania wyborcze pojedynczych wsi (np. wsi postszlacheckich). Ponadto, analiza Jerzego Bartkowskiego jest bardziej aktualna – jego publikacja została wydana w 2003 roku, podczas gdy praca Jacka Raciborskiego pochodzi z 1997 roku.

Jerzy Bartkowski podkreśla odmienności różnych regionów Polski. Odmienności te są źródłem różnic zarówno zachowań społecznych jak i politycznych. Badania Jerzego Bartkowskiego dotyczą historycznych uwarunkowań zróżnicowania regionalnego Polski. Według niego właśnie różnice wynikające z historii oraz tradycji

²⁰ Jacek Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego w latach 1989-1995*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 1997 r., s. 149.

²¹ Ibidem, s. 149.

²² Ibidem, s. 150.

Ibidem, s. 150.

Ibidem, s. 150.

w znacznym stopniu mogą powodować odmienności w zachowaniach społecznych i politycznych ludności zamieszkującej różne tereny Polski. Bartkowski dzieli obszar Polski na pięć głównych regionów społeczno-kulturowych: Wielkopolskę i Pomorze, Górny Śląsk, Galicję, Królestwo Kongresowe oraz Ziemie Zachodnie i Północne. Dokonuje on także analizy regionu kulturowego Kaszub. Bartkowski wyróżnia kilka źródeł różnic regionalnych w Polsce. Niektóre dotyczą całego kraju, niektóre zaś, jak występowanie wsi postszlacheckich, dotyczą jedynie części kraju.

Przede wszystkim źródłem zróżnicowania regionalnego Polski jest podział kraju na trzy części, dokonany przez Austro-Węgry, Prusy i Rosję w XVIII wieku (rozbiory). Analizy przeprowadzone przez wielu badaczy wskazują na odrębne cechy życia społecznego oraz zachowań ludności w sferze społecznej i politycznej na obszarach odpowiadających dawnym obszarom zaboru austriackiego, pruskiego i rosyjskiego. Różnice w formie administrowania, typie reżimu zaborczego, możliwościach działania ludności w poszczególnych zaborach (samorząd, uczestnictwo polityczne) były kluczowe dla uformowania się regionalnych odrębności. Na przykład ludność zaboru austriackiego znajdowała się w zupełnie innym położeniu niż ludność zaboru rosyjskiego. Inny był zakres swobód, możliwości partycypacji politycznej czy tworzenia organizacji społecznych. Przykładowo, w Królestwie Kongresowym aż do 1905 roku wsie nie mogły zakładać straży pożarnych²⁵ ponieważ administracja rosyjska obawiała się spisku antyrosyjskiego. W Galicji natomiast, Polacy cieszyli się autonomią – mogły istnieć szkoły polskie, administracja, partie polityczne oraz stowarzyszenia, działał także samorząd lokalny.²⁶ Bartkowski zwraca uwagę także na inne czynniki różnicujące poszczególne zabory - między innymi poziom rozwoju ekonomicznego, edukacji, tradycje legalizmu lub regalizmu wśród ludności, charakter stosunków dwór-wieś, solidaryzm społeczny.²⁷ Dawne granice zaborów widoczne są w zróżnicowaniu poparcia dla poszczególnych partii. Bartkowski zwraca uwagę na fakt, iż granice zaborów widoczne w wynikach głosowania nie są płynne. „Zróżnicowanie przestrzenne zachowań politycznych jest na tyle silne, że powoduje zjawisko skokowej różnicy zachowań wyborczych na granicy regionów.”²⁸ Badania pokazały, że dwie sąsiadujące ze sobą gminy należące do różnych zaborów głosują w odmienny sposób (szczególnie

²⁵Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003 r., s. 174.

²⁶Ibidem, s. 156-157.

²⁷Ibidem, s. 132-133.

²⁸Ibidem, s. 327.

jest to widoczne na granicy byłego zaboru pruskiego z Królestwem Kongresowym). Co więcej, istnieje przykład, że nie tylko sąsiadujące ze sobą gminy podzielone granicą zaborów głosują inaczej ale także poszczególne wsie w ramach jednej gminy, na której terenie biegnie linia dawnej granicy zaborów głosują w różny sposób. „W granicznej gminie Kocmyrzów-Luborzyca 3 z 10 okręgów są położone na terenie Galicji, reszta – Królestwa. (...) Galicyjska część ma z reguły wyższą frekwencję (średnio o 7.8%) i prezentuje opcję posolidarnościową. W wyborach prezydenckich Lech Wałęsa uzyskiwał w niej średnio o 13.8% głosów więcej. (...) W wyborach 1997 r. AWS uzyskał 44.2% głosów, a w drugiej części gminy – 23.2%.”²⁹

Kolejną przyczyną różnic regionalnych w Polsce jest migracja ludności. Istnieją społeczności zasiedlałe, które od wielu pokoleń zamieszkują ten sam teren (na przykład ludność Galicji), jednakże istnieją także tereny, zamieszkiwane w większości przez ludność napływową z różnych części kraju (Ziemie Zachodnie i Północne tzw. Ziemie Odzyskane). Społeczności z dużą liczbą ludności napływowej miały przed sobą trudne zadanie zasymilowania nowych przybyszów, stworzenia mechanizmów współpracy i ukształtowania więzi pomiędzy poszczególnymi jej członkami. Możemy tu zaobserwować nie tylko różnice w zachowaniach wyborczych i społecznych pomiędzy Ziemiami Odzyskanymi a innymi regionami społeczno-kulturowymi Polski, ale także zróżnicowanie pomiędzy częściami składowymi tego terenu. Wynika to z faktu, iż „na Ziemiach Zachodnich i Północnych osiedliły się obok siebie grupy przybyłe ze środowisk o tak odmiennych poziomach rozwoju cywilizacyjnego jak osadnicy z Wielkopolski i Pomorza i repatrianci z Kresów Wschodnich. Spotkały się tam grupy wywodzące się z tak różnych tradycji ludowych jak Mazowsze i Podkarpacie, reemigranci z Zachodu, głównie z górniczych obszarów Francji i Belgii, o tradycjach lewicowych, z tradycjonalistycznie zorientowanymi repatriantami z obszarów wiejskich rumuńskiej Bukowiny, czy z serbskiej Wojwodiny.”³⁰ Odmienne tradycje poszczególnych grup migrantów są widoczne w zachowaniach społecznych i politycznych terenów, które zostały przez nie zamieszkane. Przykładowo, tereny osadnictwa osób z Wielkopolski i Pomorza charakteryzują się wysoką frekwencją wyborczą i wysokim poparciem dla Sojuszu Lewicy Demokratycznej³¹, obszary zasiedlone przez osoby przybyłe z dawnego województwa krakowskiego również

²⁹ Tamże, s. 334.

³⁰ Tamże, s. 386.

³¹ Tamże, s. 397.

cechują się wysokim uczestnictwem w wyborach, a także wysokim odsetkiem głosów oddanych na partie z obozu solidarnościowego³². „W rejonach zasiedlonych przez pozbawionych tradycji obywatelskiej osadników z Warszawskiego oraz Białostockiego pojawia się wyraźnie wyższa alienacja polityczna, wyrażająca się w systematycznie niższym uczestnictwie wyborczym.”³³ Ludność tych obszarów w mniejszym stopniu głosuje na komitety z obozu solidarnościowego („Solidarność” w 1989 roku i AWS) w wyborach parlamentarnych oraz na Lecha Wałęsę w wyborach prezydenckich.³⁴ Obszary zasiedlone przez ludność z Kresów Wschodnich (Wileńszczyzny i Polesia oraz Wołynia i Małopolski Wschodniej) charakteryzują się wyższą partycypacją w wyborach oraz wyższym poparciem dla ugrupowań postsolidarnościowych.³⁵ Na obszarach zaludnionych przez reemigrantów z Europy Zachodniej (głównie Francji i Belgii) dominuje głosowanie na lewicę, natomiast tereny zamieszkałe przez Polaków, którzy wyemigrowali z Europy Środkowej i Południowej charakteryzują się wyższym poparciem dla partii z obozu solidarnościowego.³⁶

Zróznicowanie regionalne Polski ma swoje źródło także w typie własności pańszczyźnianej, która istniała na danych terenach (wsie królewskie, dobra duchowne oraz wsie folwarczne). Jerzy Bartkowski zwraca uwagę na fakt, że w dobrach królewskich i poduchownych w okresie międzywojennym ludzie częściej głosowali na Narodową Demokrację.³⁷ Obecnie nie udało się znaleźć powiązania pomiędzy głosowaniem na którąś z partii a przeszłością wsi związaną z przynależnością do dóbr królewskich czy kościelnych. Bartkowski wskazuje natomiast, że na zachowania społeczne i polityczne zarówno w okresie międzywojennym jak i współcześnie wpływ ma typ własności pańszczyźnianej jaką był folwark. „Dawne gminy folwarczne silniej dziś popierają ruch ludowy.”³⁸ Widoczne to jest szczególnie we wsiach byłego Królestwa Kongresowego.

Wewnętrzne zróżnicowanie zachowań społecznych oraz politycznych na północno-wschodnim Mazowszu, Podlasiu oraz na północnej Lubelszczyźnie może być związane z występowaniem wsi postszlacheckich. „Jest to osadnictwo rozproszone, które rozciąga się na terenie obecnej Polski, od Drwęcy, Lipna i Sierpca po Białą

³²Ibidem, s. 401.

³³Ibidem, s. 405-406.

³⁴Ibidem, s.406.

³⁵Ibidem, s.408, 411.

³⁶Ibidem, s. 412-413.

³⁷Ibidem, s. 352.

³⁸Ibidem, s. 354.

Podlaską, Tucznię i Kodeń, jeśli pominąć drobne osady na innych obszarach. Z tą tradycją [wsi szlacheckich] jest związane około trzy tysiące miejscowości, w prawie dwustu gminach, rozrzuconych na obszarze kilkuset kilometrów.”³⁹ Wsie postszlacheckie są bastionami polskości, religijności oraz tradycji. Są to zamknięte społeczności o silnej tożsamości. Ludność zamieszkująca we wsiach postszlacheckich popiera ugrupowania prawicowe i katolickie, cechuje ją antykomunizm. Ponadto, badania pokazały, że tereny wsi postszlacheckich to obszary o wysokiej frekwencji wyborczej.⁴⁰

Kolejny czynnik, który może powodować różnice w zachowaniach społecznych i politycznych poszczególnych obszarów w Polsce to tradycje miejskie. Bartkowski wskazuje na fakt, iż wiele obecnie istniejących gmin wiejskich było w przeszłości miastami lub miasteczkami. Zostały one pozbawione tego statusu w wyniku zubożenia (obniżenia statusu ekonomicznego), ukazu cara z 1869 roku, który w ten sposób karał uczestników powstania styczniowego (zabór rosyjski). Wreszcie, przyczyną utraty statusu miasta mogły być zniszczenia w wyniku II wojny światowej.⁴¹ Wsie, które w przeszłości były ośrodkami miejskimi znajdują się głównie na obszarach dawnego Królestwa Kongresowego. „Dwie trzecie byłych miasteczek skupia się na terenie byłego Królestwa. Na tym obszarze stanowią one 26.8% centrów gmin, podczas gdy w Galicji – 18.8%, w Wielkopolsce i Pomorzu – 12.6%, a na Ziemiach Odzyskanych – 11.6%.”⁴² Jerzy Bartkowski przeprowadził analizy dotyczące wpływu miejskiej przeszłości w gminach byłego zaboru rosyjskiego. Badania pokazały, że gminy o miejskich tradycjach częściej popierają ugrupowania narodowe – w okresie międzywojennym wspierały sanację, nie zaś PPS, natomiast w wyborach po 1989 roku – ROP i KPN.⁴³

Jerzy Bartkowski w swojej pracy stwierdza, że władze komunistyczne potrafiły „przekonać” ludność niektórych terenów Polski do popierania ustroju wprowadzając reformę rolną. Tereny, które zyskały na reformie rolnej charakteryzowały się wyższym poparciem dla PZPR, a po 1989 roku dla SLD. Należy jednakże zaznaczyć, iż nie we wszystkich regionach Polski reforma spotkała się z aprobatą. Jest to widoczne szczególnie w Wielkopolsce, na Kujawach i Pomorzu. Jedną z przyczyn niechętniej

³⁹Ibidem, s. 356.

⁴⁰Ibidem, s. 363, 371, 373.

⁴¹Ibidem, s. 378.

⁴²Ibidem, s. 378.

⁴³Ibidem, s. 383.

reakcji była obawa „(...) degradacji ekonomicznej ze względu na mały obszar gospodarstw parcelacyjnych. (...) Na Kaszubach reforma dotknęła nie tylko wielką własność, ale i niektóre gospodarstwa gburskie⁴⁴, nie uznawane za obszarnicze.”⁴⁵

Wszystkie wymienione wyżej czynniki, a więc zabory, migracje ludności, typ własności pańszczyźnianej, występowanie wsi postszlacheckich, tradycji miejskich oraz efekty reformy rolnej, powodują różnice w zachowaniach politycznych ludności ponieważ wpływają na takie cechy społeczności jak poziom wykształcenia, integracja/więź lokalna, częstotliwość podejmowania aktywności obywatelskiej, postawy legalistyczne i stosunek do radykalizmu, przedsiębiorczość.

Okres zaborów sprawił, że trzy części Polski różniły się poziomem zmodernizowania, co było widoczne chociażby w gęstości dróg, która największa była w zaborze pruskim a najmniejsza w Królestwie Kongresowym. Typ reżimu zaborczego uformował pewne tradycje kulturowe jak na przykład tradycję tworzenia organizacji i stowarzyszeń w Wielkopolsce i na Pomorzu. „Historia tworzenia się nowoczesnego społeczeństwa wielkopolskiego jest historią organizacji i stowarzyszeń. Wybitne postacie tego regionu to głównie twórcy i kierownicy ruchów zbiorowych. Obserwatorów z zewnątrz uderzał silny i powszechny pęd do stowarzyszania się.”⁴⁶ W zaborze austriackim istniał samorząd lokalny, który stał się szkołą rządzenia i zarządzania a także pierwszym szczeblem kariery politycznej. „Samorząd wiejski nie tylko, że istniał, ale i odgrywał znaczną rolę w biografiach politycznych. Istotnymi szczeblami karier polityków galicyjskich były stanowiska w samorządzie. Rajcami Krakowa było wiele szanowanych postaci m.in. Wyspiański.”⁴⁷ Brak lub znikoma możliwość tworzenia stowarzyszeń w zaborze rosyjskim spowodowała, że te, które powstawały miały charakter klasowo-warstwowy lub radykalno-nacjonalistyczny⁴⁸. Ponadto, często zdarzało się, że zbyt dobrze prosperujące organizacje były celowo likwidowane przez zaborcę. Przykładem może być organizacja oświatowa, Polska Macierz Szkolna, która „(...) stworzyła po 1905 r. całą sieć szkół i bibliotek. Po dwu latach została rozwiązana, a cały jej dorobek poszedł na marne.”⁴⁹

⁴⁴Jest to jedno z określeń osoby pochodzącej z rodu gospodarzy, który zamieszkuje w danej miejscowości od wielu pokoleń. Więcej na ten temat Jerzy Bartkowski pisze na s. 110-111.

⁴⁵Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 384.

⁴⁶Ibidem, s. 141.

⁴⁷Ibidem, s. 162.

⁴⁸Ibidem, s. 177.

⁴⁹Ibidem, s. 178.

Tereny dawnych zaborów różnią się także poziomem legalizmu.⁵⁰ Najsilniejsza akceptacja dla praworządności i brak poparcia dla radykalizmu występuje na obszarach byłego zaboru pruskiego – Wielkopolska i Pomorze. Postawa taka została ukształtowana między innymi poprzez tradycję tworzenia stowarzyszeń i organizacji, które musiały działać w ramach prawa pruskiego. „Uboczną stroną rozwoju stowarzyszeń były postawy legalizmu i umiarkowania. Instytucje polskie działają pod czujnym okiem urzędników pruskich, czyhających na każde potknięcie, nieostrożność, wykorzystujących każdą nadarżającą się możliwość prawną do działań na ich szkodę. Praworządność była konieczną bronią i atrybutem zbiorowego działania.”⁵¹ Natomiast postawy legalizmu nie ukształtowały się w zaborze rosyjskim. Powodem takiego stanu rzeczy były: małe możliwości zakładania stowarzyszeń (z tego powodu wiele z nich działało w sposób nielegalny) oraz funkcjonowanie w systemie, który nie był praworządny. „Prawo było narzędziem przemocy, a nie ładu i porządku. Nie wiązało ono władzy. Na mocy decyzji administracyjnej można było być pozbawionym całego majątku i wysłanym na Syberię. Władza nie wzbudzała szacunku, a samowola, przekupstwo, nadużycia, były na porządku dziennym. Racjonalną strategią jednostki było nie szukanie możliwości legalnego działania, ale na odwrót balansowanie na granicy prawa, oszustwo, czy przekupstwo.”⁵²

Tradycja postaw legalistycznych w Wielkopolsce oraz na Pomorzu posłużyła Jerzemu Bartkowskiemu za objaśnienie zachowań wyborczych ludzi zamieszkujących te tereny. W okresie międzywojennym ludność tych obszarów popierała Narodową Demokrację, natomiast obecnie jest to teren, na którym SLD osiąga wysokie wyniki w wyborach. „Historia tego regionu [Wielkopolski i Pomorza], dominujący w przeszłości typ uczestnictwa politycznego, długotrwałe poparcie dla endecji, tradycje drobnokapitalistyczne, rynkowe rolnictwo i religijność mieszkańców, wszystko to powinno raczej skłaniać ku niechęci do nowego porządku [komunistycznego], a potem do niewielkich po nim sentymentów.”⁵³ Skąd więc wysokie poparcie dla PZPR a potem dla SLD? Pierwszym czynnikiem wpływającym na takie a nie inne głosowanie Wielkopolski i Pomorza po 1989 roku jest kwestia niemiecka. To właśnie władze ludowe były gwarantem granic zachodnich Polski i bezpieczeństwa omawianych

⁵⁰Legalizm rozumiany jako praworządność, niższa akceptacja dla działań niezgodnych z prawem lub przeciwstawiających się władzom, małe poparcie dla strajków i podobnych form protestu. (Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 277).

⁵¹Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 141-142.

⁵²Ibidem, s. 172-173.

⁵³Ibidem, s. 325-326.

obszarów przed żywiołem niemieckim.⁵⁴ Kolejnym czynnikiem wpływającym na wysokie poparcie dla SLD jest, wspomniana już tradycja legalistyczna na terenach byłego zaboru pruskiego. Przejawia się ona w niskiej akceptacji dla strajków a także dla ugrupowań kojarzonych z gwałtownymi protestami. „Roszczeniowy charakter programu związku [„Solidarności”], czy wizja prezydentury z *siekierą*, nie mogła liczyć na popularność na tym terenie. Ruchy radykalne i ekstremistyczne, niezależnie od swego charakteru, są tutaj zawsze niepopularne.”⁵⁵

Zaborcy różniły się także poziomem wykształcenia ludności oraz troską o edukację. W zaborze pruskim najmniejsza była liczba analfabetów, podczas gdy poziom wykształcenia w Królestwie Kongresowym (przede wszystkim na wsi) był na bardzo niskim poziomie. Sytuację oświaty w poszczególnych zaborach dobrze obrazuje zestawienie wielkości wydatków przeznaczanych na jednego ucznia. „Na ucznia w Rosji europejskiej wydawano 16.72 rubla, w Królestwie Polskim – 6.16 rubla, w Galicji – 9.16 rubla, w Prusach – 29.46 rubla.”⁵⁶

Ważnym czynnikiem wpływającym na kształtowanie się postaw solidaryzmu społecznego miały stosunki wsi z dworem. Były one różne w poszczególnych zaborach. Na terenach Wielkopolski i Pomorza relacje wsi z dworem układały się dobrze co było wynikiem między innymi prawa pruskiego, które zapobiegało zbytniemu rozdrobnieniu gospodarstw. „Nie było masy małych i średnich gospodarstw, głodu ziemi, jak i serwitutów, tworzących napięcia między wsią a dworem.”⁵⁷ Brak konfliktów pomiędzy reprezentantami różnych warstw w społeczeństwie polskim w zaborze pruskim spowodowało ukształtowanie postaw solidaryzmu społecznego – wszystkie warstwy współdziałały w interesie całego „obozu polskiego”.⁵⁸ W Galicji nie można było zaobserwować tak dużego poziomu solidaryzmu społecznego, jak to było w zaborze pruskim, poszczególne warstwy społeczne zamykały się w obrębie swoich własnych społeczności. Regulacje austriackie były korzystne dla galicyjskich chłopów, jednakże ograniczały one dostęp do serwitutów i lasów, co stanowiło poważny problem zwłaszcza dla ubogiej ludności wiejskiej. Kwestia ta powodowała rozdzwięk pomiędzy chłopstwem a ziemiaństwem. „Napięcia były na tyle silne, że długo po uwłaszczeniu

⁵⁴Ibidem, s. 326.

⁵⁵Ibidem, s. 327.

⁵⁶Ibidem, s. 171.

⁵⁷Ibidem, s. 140.

⁵⁸Ibidem, s. 142.

dworom brakowało rąk do pracy.”⁵⁹ Galicja stała się kolebką ruchu ludowego, który - wyłoniwszy swoich przywódców - zabiegał o poszanowanie interesów warstwy chłopskiej. W zaborze rosyjskim stosunki pomiędzy wsią a dworem cechowała wzajemna nieufność. Brak porozumienia pomiędzy poszczególnymi warstwami społeczeństwa polskiego był w interesie rządu carskiego: „polityka zaborcy była nastawiona na ich podsycanie [podsycanie napięć], a reforma uwłaszczeniowa celowo pozostawiła nieuregulowane serwituty, tworząc przez to szereg punktów zapalnych w relacjach wsi z ziemiaństwem.”⁶⁰

Dziedzictwo zaborów było widoczne szczególnie w zróżnicowaniu modernizacji poszczególnych części kraju, poziomie edukacji, poziomie samorządności, w relacjach pomiędzy różnymi warstwami społeczeństwa polskiego w różnych częściach kraju a także w poziomie akceptacji władzy oraz prawa (legalizm).

Migracje ludności miały wpływ na takie cechy społeczności lokalnych jak siła więzi międzyludzkich, przywiązanie do ziemi, zasiedziałość. Obszary, które nie zostały dotknięte znacznymi migracjami ludności – na przykład Galicja – charakteryzują się silnymi więziami ludzi ze społecznością lokalną, przywiązaniem ludności do miejsca zamieszkania, które najczęściej jest też ich miejscem urodzenia (wysoki poziom zasiedziałości mieszkańców), poszanowaniem tradycji a także często brakiem tolerancji dla odmienności.⁶¹ Ma to swoje odzwierciedlenie w zachowaniach politycznych. Mam na myśli popieranie lokalnych komitetów wyborczych, głosowanie na partie prawicowe, które odwołują się do takich wartości jak rodzina, religia, więź międzyludzka itp. Ponadto, „w Galicji i na Górnym Śląsku częstszą bazą dla komitetów wyborczych jest cała gmina lub wioska. Jednostki lokalne są na tym terenie silniej zintegrowane. (...) W silnie zintegrowanej Galicji pojawiło się nawet zjawisko nominowania kandydatów przez wspólne zgromadzenie całej wsi (zebranie wiejskie).”⁶² Tereny, które są zamieszkiwane w dużej części przez ludność napływową (Ziemie Odzyskane) charakteryzują się słabszymi więziami międzyludzkimi i słabszym poczuciem wspólnego interesu. Przeprowadzone analizy pokazały, że są to obszary, na których władza ludowa zdobywała wysokie poparcie. Dla młodych społeczności Ziemi Odzyskanych to właśnie ona była gwarantem trwania status quo. „Nowy ustrój nie był

⁵⁹Ibidem, s. 160.

⁶⁰Ibidem, s. 169.

⁶¹Badania Tomasza Zaryckiego przeprowadzone między innymi w Nowym Targu [w:] Tomasz Zarycki, *Region jako kontekst zachowań politycznych*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2002 r., s.

⁶²Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 259.

w tym regionie w takim stopniu, jak gdzie indziej, odbierany jako przeciwnik wartości narodowych, wróg chłopu i religii. Nie wchodził już na samym początku w konflikt z tradycyjnymi wspólnotami i ich wartościami. Przeciwnie był twórcą i gwarantem ładu zbiorowego.”⁶³

Badając wpływ typu reżimu pańszczyźnianego na cechy społeczności lokalnej, Jerzy Bartkowski stwierdza, że wsie, które były folwarkami charakteryzują się wyższym poparciem dla partii ludowych, jak to już zostało wspomniane w niniejszym rozdziale, a także mniejszymi wydatkami na kulturę.⁶⁴

Wsie postszlacheckie również posiadają cechy odróżniające je od innych gmin. Są to obszary, których mieszkańcy mają poczucie silnych więzi międzyludzkich, społeczności te są silnie zintegrowane i często izolują się od innych gmin uznając swoją odrębność – „jednym z przejawów tej tendencji [silnego poczucia odrębności] jest niechęć do wspólnych szkół z osadami chłopskimi, uczestnictwa w tych samych organizacjach społecznych, i przynależności do tych samych gmin lub sołectw.”⁶⁵

Gminy o tradycjach miejskich różnią się od pozostałych jednostek przede wszystkim większą troską o wykształcenie, charakteryzują się wyższą dostępnością placówek szkolnictwa oraz wyższym poziomem wykształcenia ludności. Ponadto, w gminach o tradycjach miejskich, częściej niż w innych gminach, istnieją różnego rodzaju organizacje i stowarzyszenia (np. kluby sportowe, organizacje regionalne).⁶⁶

Efekty reformy rolnej są widoczne szczególnie w zachowaniach politycznych ludności terenów, które skorzystały z reformy – widoczne jest wyższe poparcie dla PZPR a potem SLD.

Podsumowując, Jerzy Bartkowski wskazał na wpływ historii i tradycji różnych regionów Polski na zachowania społeczne. Z kolei cechy danej zbiorowości mają często wpływ na zachowania polityczne. Przykładowo, w jednostkach o silnych więziach lokalnych, „w grupach silniej zintegrowanych i o większym tradycjonalizmie mniejsza jest wewnętrzna konkurencja.”⁶⁷ „Więź lokalna wpływa na kompetytywność procesu rywalizacji wyborczej.”⁶⁸ Ważną cechą społeczności mającą znaczenie w kształtowaniu preferencji wyborczych jest religijność. „Religijność jest także istotną determinantą wyborów politycznych, a terytorialne zróżnicowanie stosunku do religii dość znacząco

⁶³Ibidem, s. 191.

⁶⁴Ibidem, s. 354.

⁶⁵Ibidem, s. 366.

⁶⁶Ibidem, s. 380-381.

⁶⁷Ibidem, s. 258.

⁶⁸Ibidem, s. 258.

pokrywa się z preferencjami politycznymi wyborców.”⁶⁹ Jerzy Bartkowski przeprowadził analizy dotyczące stopnia religijności poszczególnych obszarów Polski korzystając z takich wskaźników jak: liczba księży na 10 tysięcy parafian, uczestnictwo w praktykach religijnych, członkostwo w organizacjach religijnych, akceptacja dla autorytetu Kościoła, aktywność parafii w sferze społecznej, rola religijności w funkcjonowaniu lokalnych elit a także rola apelu religijnego w lokalnych wyborach.⁷⁰ Jak już zostało wspomniane, poziom religijności pokrywa się z terytorialnym rozmieszczeniem poparcia dla partii politycznych. Widoczny jest podział na partie prawicowe i partie lewicowe. Osoby popierające prawicę w Polsce to zazwyczaj osoby religijne, natomiast poparcie dla lewicy wysokie jest szczególnie wśród osób niewierzących lub niepraktykujących. „Ugrupowanie to [SLD] cieszy się również ponadprzeciętnym poparciem wśród niewierzących i niepraktykujących lub tylko sporadycznie biorących udział w praktykach religijnych (...).”⁷¹

Zarówno Tomasz Zarycki, jak i Jerzy Bartkowski wyróżniają kilka regionów, które wyróżniają się swoją specyfiką w ramach dawnych terenów poszczególnych zaborów. Są to: Kaszuby, Górny Śląsk⁷², a także Białostoczczyzna (wyróżniona przez Tomasza Zaryckiego). W tym miejscu zrezygnuję z opisywania specyfiki Podhala, zostanie ona omówiona w trzecim rozdziale niniejszej pracy.

Kaszuby to teren, na którym dominuje tradycyjne rolnictwo, charakterystyczną cechą tego obszaru jest zasiedloność ludności, silne więzi lokalne, wysoki przyrost naturalny, a także silna religijność mieszkańców.⁷³ Badacze uważają, że to właśnie Kościół katolicki odegrał wielką rolę w zachowaniu odrębności przez Kaszubów w państwie pruskim, a potem niemieckim. „Zawsze niezwykle ważną rolę pełnił tu Kościół, ruch kaszubski miał silne w nim oparcie, więź z klerem była i jest niezwykle silna, a rola parafii znacząca. Właśnie czynnik religijny zadecydował o zwrocie ku polskości w okresie Kulturkampf. Grupy niekatolickie Kaszubów w zasadzie uległy germanizacji lub emigrowały po 1945 r.”⁷⁴ W sferze zachowań wyborczych, Kaszuby charakteryzują się wysokim odsetkiem osób uczestniczących w wyborach. Największe

⁶⁹Ibidem, s. 249.

⁷⁰Ibidem, s. 249-250.

⁷¹CBOS *Charakterystyka potencjalnych elektoratów w wyborach parlamentarnych. Komunikat z badań*, wrzesień 2005 r., s. 7 http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_145_05.PDF

⁷²Jerzy Bartkowski zaliczył Górny Śląsk do jednego z pięciu podstawowych regionów omawianych w swojej pracy. Jednakże opis tego obszaru, z racji jego zróżnicowania wewnętrznego, zostanie dokonany dopiero w tym miejscu.

⁷³Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 336-337.

⁷⁴Ibidem, s. 146 (zobacz także: Tomasz Zarycki, *Region jako kontekst...*, s. 210).

poparcie na tym terenie uzyskują komitety prawicowe takie jak „Solidarność”, następnie AWS.⁷⁵ Takie preferencje polityczne Kaszubów wynikają głównie z ich silnej tożsamości, więzi lokalnej oraz religijności.

Kolejnym regionem, którego specyfikę podkreślają badacze zachowań wyborczych, jest Górny Śląsk. Tomasz Zarycki podkreśla, że region ten jest bardzo zróżnicowany wewnętrznie. Jedną z głównych kwestii różnicujących obszar Górnego Śląska jest kwestia narodowościowa – wpływy polskiego oraz niemieckiego ruchu narodowościowego.⁷⁶ Ponadto, granice młodego państwa polskiego (po plebiscycie 1921 r.) widoczne są do dziś – istnieje podział Górnego Śląska na część katowicką i opolską. Tomasz Zarycki zwraca uwagę na kształtowanie się świadomości narodowej ludności tego terenu w okresie międzywojennym. W części katowickiej proces tworzenia się polskiej świadomości narodowej był „(...) wzmacniany m.in. autonomią Śląska i specjalnym statusem Ślązaków w obrębie państwa polskiego oraz jego awansem z peryferyjnego okręgu surowcowego Niemiec do jednej z najbogatszych i najbardziej uprzemysłowionych części Polski. Na Śląsku Opolskim sytuacja była zupełnie przeciwna. Po plebiscycie do Polski wyjechała większość aktywnych działaczy propolskich (ubytek około 100 tys. osób). Z części przyznanej Polsce wyjechało zaś wielu Niemców i rozczarowanych do Polski Ślązaków (około 130 tys. osób).”⁷⁷ W części katowickiej linia głównego podziału nie przebiega pomiędzy tradycjami polskimi a tradycjami niemieckimi. Kluczową kwestią różnicującą postawy ludności jest zasiedziałość – podział pomiędzy ludnością rodzimą a napływową. Sytuacja ta ma swoje odzwierciedlenie szczególnie w tworzeniu przez Ślązaków organizacji regionalnych takich jak: Związek Górnos Śląski czy Ruch Autonomii Śląska (ten ostatni brał także udział w wyborach parlamentarnych).

Śląsk Opolski to teren o niskim stopniu urbanizacji i uprzemysłowienia. Ponadto, Ślązaków na tym terenie charakteryzuje niski poziom wykształcenia. Warty zauważenia jest fakt, że Ślązacy na Opolszczyźnie zamieszkują w zwartych grupach.⁷⁸ „Według Berlińskiej (1993) niski status społeczny społeczności śląskiej w połączeniu z brakiem możliwości wyrażania interesów zbiorowych w systemie komunistycznym przyczynił się do osiągnięcia wysokiego poziomu alienacji politycznej oraz

⁷⁵ Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 340.

⁷⁶ Tomasz Zarycki, *Region jako kontekst...*, s. 200.

⁷⁷ *Ibidem*, s. 201.

⁷⁸ *Ibidem*, s. 205-206.

kulturowej.”⁷⁹ Cechą charakterystyczną dla tego terenu jest niska partycypacja wyborcza. Ponadto, „badania D. Berlińskiej ujawniły również m.in., iż Ślązacy słabo orientują się w ogólnopolskim życiu politycznym, zaś Polacy nie interesują się organizacjami zrzeszającymi Ślązaków.”⁸⁰

Badacze zachowań społecznych i politycznych zwracają uwagę na konflikt pomiędzy Górnym Śląskiem a Zagłębiem Dąbrowskim. Oba tereny różnią się historią – Zagłębie Dąbrowskie nie było częścią zaboru pruskiego. W okresie międzywojennym „(...) źródłem narastania dodatkowego napięcia pomiędzy regionami był znaczny napływ do Zagłębia ludności z głębi Polski, która nie mogła znaleźć zatrudnienia w województwie śląskim ze względu na obowiązujące wówczas ograniczenia. Sytuacja ta sprzyjała, wg W. Błasiaka, narastaniu antyśląskich nastrojów wzdłuż całej granicy regionu.”⁸¹ Podział pogłębił się w okresie komunizmu. Oba tereny różnią się także w zachowaniach wyborczych: ludność Górnego Śląska głosuje w wyborach parlamentarnych na kandydatów mniejszości niemieckiej, w wyborach prezydenckich zaś na kandydatów „Solidarności”.⁸² Natomiast w Zagłębiu Dąbrowskim wysokie wyniki uzyskuje SLD.⁸³

Kolejnym specyficznym regionem jest Białostoczczyzna – zamieszkiwana przez mniejszość białoruską. Wyróżniającą cechą społeczności białoruskiej jest wyznanie prawosławne – Tomasz Zarycki uważa, że to właśnie odmienna religia była główną przyczyną utrzymania się odrębnej tożsamości mniejszości białoruskiej. „Po dziś dzień czynnik wyznaniowy wydaje się jedną z głównych barier pełnej asymilacji. Nawet porzucenie aktywności religijnej nie pozwala na łatwe odcięcie się od rodzinnej tradycji związanej w dużym stopniu np. ze świętami religijnymi.”⁸⁴ Jednakże ludność mniejszości białoruskiej rzadko przyznaje się do narodowości białoruskiej, wynika to z małej atrakcyjności państwa białoruskiego oraz z przekonania, że narodowość białoruska może utrudniać rozwój jednostki ponieważ jest powszechnie uważana za gorszą od polskiej.⁸⁵ Wysokie poparcie wśród mniejszości białoruskiej otrzymuje lewica (przykładowo we wspomianej już w niniejszym rozdziale Hajnówce). Tomasz Zarycki wskazuje na możliwe przyczyny ukształtowania się takich preferencji

⁷⁹ Ibidem, s. 206.

⁸⁰ Ibidem, s. 207.

⁸¹ Ibidem, s. 204.

⁸² Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 344.

⁸³ Marek Raciborski, *Polskie wybory*, s. 149.

⁸⁴ Tomasz Zarycki, *Region jako kontekst...*, s. 196.

⁸⁵ Ibidem, s. 196.

wyborczych. Lewica propaguje hasła równości, które mogły stać się bardzo popularne wśród ludności, która posiadała niski status społeczny. „Wielu z czujących się dyskryminowanymi ze względu na swoją narodowość Białorusinów uzyskiwało w aparacie nowej władzy, szczególnie na szczeblu lokalnym, możliwość awansu oraz w dużym stopniu ucieczki od dawnej tożsamości. Proces ułatwiała niezbyt pozytywna pamięć Białorusinów o ich położeniu w Polsce międzywojennej.”⁸⁶ Ludność mniejszości białoruskiej w okresie PRL-u pracowała między innymi w milicji czy służbie bezpieczeństwa. Tomasz Zarycki twierdzi, że poparcie dla lewicy wśród Białorusinów pozwala na zachowanie odrębności względem otaczającej ich polskiej ludności katolickiej. „Wydaje się więc, że poparcie SLD przez ludność prawosławną nie może być uważane ani za manifestację swojej białoruskości, ani potwierdzenie pełnej asymilacji z polskością.”⁸⁷

Okręg Nowy Sącz jest częścią dawnej Galicji. Podobnie jak cały teren byłego zaboru austriackiego, okręg charakteryzuje się wysokimi wynikami prawicy oraz wysoką frekwencją. Badacze zachowań wyborczych podkreślają, że dawne obszary Galicji wyróżniają się religijnością mieszkańców, silnymi więziami lokalnymi oraz przywiązaniem do ziemi. Wszystkie te cechy niewątpliwie mają wpływ na takie, a nie inne preferencje wyborcze ludności dawnej Galicji. Warto zaznaczyć, że frekwencja wyborcza na obszarach Galicji nie zawsze była równie wysoka jak obecnie. W okresie międzywojennym partycypacja wyborcza mieszkańców tych terenów była niska (choć wyższa niż pod koniec XIX wieku). „Ale od wyborów z 1989 r. Galicja zaczyna się cechować jedną z najwyższych w kraju frekwencji wyborczych. Wysoka frekwencja i kierunek preferencji wyborczych wyrasta na podłożu historycznym – zachowanych silnych i religijnych wspólnotach lokalnych.”⁸⁸ Okręg Nowy Sącz w badanym okresie (od wyborów w 1991 roku do 2007 roku) cechuje się wysoką partycypacją wyborczą, co zostanie omówione w rozdziale drugim niniejszej pracy.

Należy zaznaczyć, że pomimo faktu, iż okręg Nowy Sącz jest częścią ziem uznanych przez badaczy jako obszar wysokiego poparcia dla prawicy, nie jest on jednorodny. Podobnie jak terytorium Polski, może on być podzielony na mniejsze jednostki terytorialne, które wyróżniają się odmiennymi zachowaniami wyborczymi.

⁸⁶ Ibidem, s. 197.

⁸⁷ Ibidem, s. 198.

⁸⁸ Tomasz Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 313.

Rozdział II

CHARAKTERYSTYKA ZACHOWAŃ WYBORCZYCH W OKRĘGU NOWY SĄCZ. KLASYFIKACJA GMIN OKRĘGU ZE WZGLĘDU NA PREFERENCJE POLITYCZNE ICH MIESZKAŃCÓW

Drugi rozdział niniejszej pracy to opis zachowań wyborczych na poziomie okręgu Nowy Sącz oraz w poszczególnych jego gminach. Pokazane zostanie zróżnicowanie wewnętrzne opisywanego terenu. Główną część niniejszego rozdziału stanowi próba kategoryzacji gmin ze względu na poparcie dla bloków partii (ludowców, prawicy, lewicy, liberałów).

2.1. Charakterystyka ogólna okręgu Nowy Sącz

Okręg Nowy Sącz (obecnie okręg numer 14) obejmuje powiaty: gorlicki, limanowski, nowosądecki, nowotarski, tatrzański oraz miasto Nowy Sącz. W niniejszej pracy analizuję wyniki wyborów parlamentarnych i zachowania wyborcze mieszkańców terenu okręgu Nowy Sącz w latach 1991-2007. Terytorium okręgu w tym okresie podlegało jedynie niewielkim zmianom, dlatego też możliwa jest taka analiza. Do wyborów parlamentarnych 1997 roku w skład okręgu Nowy Sącz wchodziły między innymi takie gminy jak: Jordanów, Bystra-Sidzina⁸⁹ i Lubień. Obecnie, Jordanów i Bystra-Sidzina znajdują się w powiecie suskim (okręg numer 12 – Chrzanów), natomiast Lubień wchodzi w skład powiatu myślenickiego (również okręg numer 12). Kilka gmin dołączyło do okręgu Nowy Sącz w omawianym okresie. Już w wyborach parlamentarnych 1997 roku Biecz oraz Lipinki (z dawnego województwa króśnieńskiego) znajdowały się w jego granicach. Jeśli przeanalizujemy wykaz gmin okręgu Nowy Sącz w kolejnych wyborach, zauważymy, że w 1997 pojawiają się nowe gminy takie jak: Słopnice, Rytro, Kościelisko oraz Poronin a w głosowaniu 2001 roku - Spytkowice. Należy jednakże wyjaśnić, że tereny te znajdowały się w granicach okręgu także przed omawianymi zmianami, jednakże były częścią innych gmin, np. Słopnice należały do gminy Tymbark, a Rytro do gminy Piwniczna.

⁸⁹ W 1992 były to dwie osobne wsie leżące w granicach gminy Jordanów.

By jak najlepiej scharakteryzować preferencje wyborcze mieszkańców okręgu Nowy Sącz warto przeanalizować wyniki poszczególnych wyborów parlamentarnych oraz frekwencję na tym terenie w porównaniu z wynikami głosowań dla całego kraju oraz pozostałych okręgów.

Okręg Nowy Sącz charakteryzuje się wysoką frekwencją wyborczą. W kolejnych wyborach parlamentarnych procent osób, które wzięły udział w głosowaniu był wyższy niż średnia krajowa: w 1991 r. o 9,3% (wyższą frekwencją mogło poszczycić się tylko miasto Warszawa); w 1993 r. o 1,26%, w 1997 r. o 8,64% (trzeci rezultat w Polsce), w 2001 r. o 1,66% a w 2005 r. o 4,5%. Wyjątkiem od tej reguły są wybory parlamentarne z 2007 r., kiedy okręg Nowy Sącz zanotował frekwencję niższą o 1,61% od średniej krajowej. Być może przyczyną takiej sytuacji jest mobilizacja elektoratu Platformy Obywatelskiej (a raczej przeciwników rządzącego ugrupowania Prawo i Sprawiedliwość) w pozostałych okręgach co mogło wpłynąć na wysoką frekwencję. Warto zauważyć, że partycypacja wyborcza mieszkańców okręgu Nowy Sącz była znacznie wyższa w porównaniu z frekwencją na poziomie kraju w wyborach, w których prawica uzyskiwała wysokie rezultaty – 1991, 1997 oraz 2005 rok. Natomiast w głosowaniach, w których wygrywała lewica, frekwencja w okręgu była jedynie nieznacznie wyższa niż średnia krajowa.

Analizując wyniki kolejnych wyborów parlamentarnych można dostrzec dwa podstawowe wyróżniki okręgu Nowy Sącz. Po pierwsze, są to wysokie wyniki prawicy, po drugie - słabe wyniki lewicy.

Okręg Nowy Sącz jest jednym z bastionów prawicy w Polsce. Procent głosów oddanych na partie prawicowe jest wyższy niż w Polsce ogółem co możemy zaobserwować analizując przedstawione tabele (2.1. i 2.2.). Największa różnica pomiędzy rezultatami partii prawicowych w okręgu Nowy Sącz a jej ogólnopolskimi rezultatami to 24,27% (1993 rok) na korzyść okręgu, natomiast najmniejsza wartość to 12,94% w wyborach 2001 roku.

By posłużyć się przykładami konkretnych partii w ramach bloku prawicy, warto przytoczyć fakt, iż w 2001 roku Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy (AWSP) dwa najlepsze wyniki zdobyła w dwóch okręgach: okręgu numer 31 – Katowice (13,34%), gdzie kandydował premier Jerzy Buzek, oraz właśnie w okręgu numer 14 – Nowy Sącz (12,80%). Wynik ten był o 7,2% wyższy niż ogólnopolski rezultat tej partii. Co więcej, w tych samych wyborach, Prawo i Sprawiedliwość uzyskało bardzo dobry wynik wyborczy na analizowanym terenie - PiS zdobył 11,68% głosów (5 wynik we

wszystkich okręgach w Polsce). Ponadto, w 2005 roku Prawo i Sprawiedliwość uzyskało w okręgu numer 14 swój drugi najlepszy wynik. Natomiast w 2007 roku, rekordowa ilość wyborców z okręgu Nowy Sącz głosowała na PiS – 51,35% - był to najwyższy wynik tej partii w całym kraju.

Kolejną cechą charakterystyczną dla omawianego okręgu, poniekąd będącą wynikiem i uzupełnieniem pierwszego wyróżnika, jest niski poziom poparcia dla partii lewicowych. Zamieszczone tabele obrazują tę tezę – we wszystkich wyborach parlamentarnych lewica w okręgu Nowy Sącz uzyskuje niższe wyniki niż na szczeblu ogólnopolskim. Różnice te wahają się od – 6,75 do – 19,09 punktów procentowych.

Główny przedstawiciel partii lewicowych – Sojusz Lewicy Demokratycznej – uzyskał w wyborach 1991 roku 3,46% głosów w omawianym okręgu, podczas gdy w skali kraju jego wynik kształtował się na poziomie 11,99%. Był to najniższy rezultat SLD w całej Polsce. W 2001 roku, kiedy koalicja SLD-UP zwyciężyła na szczeblu ogólnopolskim i uzyskała 41,04%, w okręgu Nowy Sącz udało się jej zdobyć 23,32% głosów (był to najniższy wynik koalicji we wszystkich okręgach). W 2005 roku zarówno Socjaldemokracja Polska jak i Sojusz Lewicy Demokratycznej uzyskały swe najgorsze wyniki w okręgu numer 14 (odpowiednio 1,22% oraz 6%).

Gdy przeanalizujemy wyniki partii ludowych zobaczymy, że w wyborach 1991, 1993 oraz 2007 roku ich wyniki w okręgu Nowy Sącz są wyższe niż ogólnopolskie rezultaty ludowców. Natomiast liberałowie tylko w jednych wyborach – 2001 roku – zdobywają wyższe procentowe poparcie w okręgu Nowy Sącz niż na poziomie ogólnopolskim.

Tabela 2.1. Wyniki wyborów parlamentarnych 1991 – 2007 roku dla poszczególnych bloków partii w okręgu Nowy Sącz oraz na poziomie kraju, a także różnica pomiędzy poparciem w okręgu a wynikiem ogólnopolskim danego bloku.

Blok partii*	Rezultat w okręgu Nowy Sącz (%)	Rezultat ogólnopolski (%)	Różnica między poparciem w okręgu a wynikiem ogólnopolskim (%)
Wybory 1991 roku			
Prawica	42,25	28,99	13,25
Liberałowie	13,37	22,06	- 8,69
Ludowcy	20,67	14,14	6,53
Lewica	5,60	13,67	- 8,07
Wybory 1993 roku			
Prawica	51,14	26,87	24,27
Liberałowie	14,78	17,76	- 2,98
Ludowcy	20,80	17,77	3,04
Lewica	11,68	27,69	- 16,01
Wybory 1997 roku			
Prawica	66,41	42,37	24,03
Liberałowie	11,45	15,40	- 3,95
Ludowcy	7,18	7,31	- 0,12
Lewica	14,96	34,05	- 19,09
Wybory 2001 roku			
Prawica	35,92	22,98	12,94
Liberałowie	21,18	15,79	5,39
Ludowcy	18,84	19,18	- 0,34
Lewica	23,32	41,04	- 17,72
Wybory 2005 roku			
Prawica	51,23	36,30	14,94
Liberałowie	22,92	25,71	- 2,79
Ludowcy	16,51	18,37	- 1,87
Lewica	8,75	17,65	- 8,90
Wybory 2007 roku			
Prawica	52,67	33,41	19,26
Liberałowie	28,76	41,51	- 12,76
Ludowcy	11,51	10,44	1,07
Lewica	6,40	13,15	- 6,75

* Przynależność komitetów wyborczych do poszczególnych bloków opisano we wstępie

Analizując dane zamieszczone w tabeli 2.2. zauważamy, że w znakomitej większości gmin we wszystkich wyborach wygrywa blok partii prawicowych. Najrzadziej pierwsze miejsce zdobywa lewica. Jednakże należy dodać, że zwycięstwo bloku prawicy w danej gminie nie oznacza wcale, że partia wygrywająca wybory to partia prawicowa. W dużej części przypadków tak się zdarza, jednakże często jest tak, że pierwsze miejsce w takiej gminie zdobywa partia ludowa, liberalna czy lewicowa. Przykładem mogą być wyniki wyborów w Kościelisku w 2001 roku oraz w Poroninie w 2005 roku w powiecie tatrzańskim (zwycięstwo Platformy Obywatelskiej). Kolejne przykłady podane są w dalszej części niniejszej pracy. Taka sytuacja ma miejsce, ponieważ prawica jest rozdrobniona, jest dużo partii w ramach tego bloku dlatego poparcie dla niego rozkłada się na kilka ugrupowań.

Tabela 2.2. Liczba gmin, w których zwyciężyły poszczególne bloki partii w kolejnych wyborach parlamentarnych od 1991 roku.

	Prawica	Liberałowie	Ludowcy	Lewica	Ilość badanych gmin
Wybory 1991 r.*	32	0	13	0	51
Wybory 1993 r.	46	0	9	0	55
Wybory 1997 r.	56	1	0	0	57
Wybory 2001 r.	31	9	10	8	58
Wybory 2005 r.	51	1	5	1	58
Wybory 2007 r.	52	6	0	0	58

*W pięciu gminach wygrał lokalny komitet – Związek Podhalań, w jednej Obywatelski Komitet Wyborczy – lista zgłoszona tylko w jednym okręgu.

2.2. Klasyfikacja gmin okręgu Nowy Sącz ze względu na preferencje polityczne ich mieszkańców

Jak wspomniano powyżej, prawica osiąga bardzo wysokie wyniki wyborcze na terenie okręgu Nowy Sącz. Jeżeli przeanalizujemy rezultaty kolejnych wyborów parlamentarnych w poszczególnych gminach, zauważymy, że najczęściej zwycięża prawica. Jednak gdy spojrzymy na poszczególne gminy, dostrzeżemy, że pomimo tej wspólnej cechy charakterystycznej jaką jest wysoki wynik partii prawicowych, teren okręgu Nowy Sącz jest bardzo zróżnicowany wewnątrz pod względem poparcia dla ugrupowań politycznych. Możemy wyróżnić gminy bardziej ludowe, ludowo-

prawicowe, lewicowe, prawicowo-liberalne, itd. Poniżej przedstawiam dokonaną przeze mnie typologię podziału gmin w okręgu nowosądeckim ze względu na poziom poparcia dla poszczególnych grup/bloków partii (prawica, liberałowie, ludowcy, lewica). Warto zaznaczyć, że podział ten nie zawsze jest do końca precyzyjny gdyż w danej gminie zdarzają się wyniki, które nie pasują do przyjętego modelu, jednakże ich analizowaniem i wyjaśnianiem zajmę się w dalszej części niniejszej pracy.

Modele gmin według poziomu poparcia dla bloków partyjnych:

- ❖ Gminy ludowe;
- ❖ Gminy ludowo-prawicowe;
- ❖ Gminy ludowo-lewicowe;
- ❖ Gminy prawicowe;
- ❖ Gminy prawicowo-liberalne;
- ❖ Gminy lewicowe;
- ❖ Gminy lewicowo-liberalne;
- ❖ Gminy liberalne.

Zanim dokonam przyporządkowania poszczególnych gmin do odpowiadających im modeli, muszę zaznaczyć, że klasyfikacja ta została wykonana w oparciu o analizę porównawczą wyników wyborów w danej gminie oraz wyników na poziomie okręgu. Oznacza to, że uważam gminę za ludową, lewicową, prawicową itd. jeżeli wyniki danych bloków partii są znacząco⁹⁰ wyższe w gminie niż na poziomie okręgu. Takie porównanie wyników z poparciem w całym okręgu jest bardzo istotne, gdyż, jak wspominałam wcześniej, w większości gmin prawica osiąga bardzo wysokie rezultaty (na przykład w porównaniu z wynikami ogólnopolskimi) jednakże procent głosów jest niższy niż w całym okręgu. Oznacza to, że to gmina niekoniecznie prawicowa ale na przykład o profilu ludowym, liberalnym itd. (ponieważ ludowcy czy liberałowie zdobywają wyższe procentowe poparcie w tej gminie niż na szczeblu okręgu). Prawicowość jest cechą charakterystyczną całego okręgu nowosądeckiego, jednakże poparcie dla tego bloku partii jest różne w poszczególnych gminach.

⁹⁰ Rady kategoryzacji gmin do poszczególnych grup zostały opisane we wstępie (przez znacząco wyższe wyniki danych bloków partii w gminie niż na poziomie okręgu” mam na myśli rezultaty przekraczające się na poziomie 5% i więcej).

2.2.1. Gminy ludowe

Bardzo wysokie poparcie dla partii ludowych można zauważyć w takich gminach jak:

- Bobowa, Łużna, Moszczenica (powiat gorlicki);
- Dobra, Jodłownik, Limanowa (gmina), Łukowica, Mszana Dolna (miasto) (powiat limanowski);
- Gródek nad Dunajcem, Korzenna, Nawojowa oraz Podegrodzie (powiat nowosądecki).

W powiatach nowotarskim i tatrzańskim nie ma gmin pasujących do tego modelu.

W gminie Bobowa partie ludowe wygrały w trzech wyborach parlamentarnych: w roku 1991, 2001 oraz 2005. W 1991 roku ludowcy zajmują pierwsze miejsce z wynikiem 42,80% głosów wyprzedzając prawicę o 5,81%. W 2001 roku rezultat ludowców to 46,22% (drugie miejsce: prawica – 31,37%) i jest to drugi najlepszy wynik tego bloku w całym okręgu we wspomnianych wyborach. W 2005 roku najwyższy wynik w okręgu nowosądeckim partie ludowe zanotowały właśnie w gminie Bobowa – 57,06%. Drugie miejsce w Bobowej w roku 2005 zajęła prawica z wynikiem – 33,17% czyli o 23,89% niższym od zwycięskiego bloku.

Podobnie jak w 2001 i 2005 roku, rezultaty ludowców w wyborach 2007 to jeden z najwyższych wyników w całym okręgu (lepsze wyniki zanotowano jedynie w trzech gminach). Warto wspomnieć, że prawica, która przez wszystkie kolejne wybory miała niższe wyniki w gminie Bobowa niż na poziomie okręgu, w 2007 roku zdobyła o 2,21% więcej głosów na szczeblu gminy.

W gminie Łużna, ludowcy uzyskują jedno z najwyższych wyników w całym okręgu, np. w 1993 r. – zdobyli swój piąty najlepszy wynik w całym okręgu; w 1997 r. było to trzecie miejsce; w 2005 roku była to druga pozycja a w 2007 r. – trzecia. W gminie Łużna ludowcy wygrywają w wyborach parlamentarnych 1991, 1993 oraz 2005 roku. W 1991 roku zdobywają oni 56,99% poparcia i deklasują drugą prawicę, której wynik to 27,48%. W 1993 roku wynik ludowców to 46,65% głosów podczas gdy prawica uzyskuje 36,05%. W wyborach parlamentarnych 2005 roku poparcie dla partii ludowych kształtuje się na poziomie 53,14% i jest o 22,11% wyższe niż poparcie dla prawicy. W roku 1997 ludowcy otrzymują 30,75% (zwycięska prawica osiąga wynik 53,52%, jednakże należy wspomnieć, że w roku 1997 ludowcy osiągają bardzo niskie wyniki dlatego wynik na poziomie około 30% jest ich wielkim sukcesem na terenie

okręgu nowosądeckiego). W 2001 roku ludowcy minimalnie przegrywają z prawicą uzyskując 30,11% podczas gdy zwycięski blok otrzymuje 31,96% głosów. W roku 2007 prawica wygrywa z ludowcami zdobywając 41,75% poparcia (partie ludowe – 30,56%, jednak należy podkreślić, o czym wspominałam powyżej, że jest to trzeci najwyższy rezultat tego bloku partii w okręgu nowosądeckim). Partie ludowe uzyskały wyższe procentowe wyniki w gminie Łuzna niż w całym okręgu o 36,32% w 1991 roku; o 25,85% w 1993 roku; o 23,57% w 1997 roku; o 11,27% w 2001 roku; o 36,63% w wyborach 2005 roku oraz o 19,05% w roku 2007.

Moszczenica jest kolejną gminą powiatu gorlickiego, która charakteryzuje się wysokimi wynikami partii ludowych. Ludowcy zwyciężyli w gminie w dwóch wyborach parlamentarnych: 1991 i 2001 roku. W 1991 roku zdobyli oni 58,64% głosów (jest to czwarty najlepszy wynik partii ludowych w całym okręgu w tym roku). W roku 2001 partie ludowe zajmują pierwsze miejsce w gminie Moszczenica uzyskując 34,70% głosów (piąty najlepszy wynik ludowców w okręgu w wyborach 2001 r.), czyli o 2,64% więcej niż druga prawica.

W powiecie limanowskim możemy wyróżnić cztery gminy o profilu ludowym. Pierwsza z nich to gmina Dobra. Ludowcy zdobyli w niej pierwsze miejsce w wyborach roku 1993 oraz 2001. W 1993 roku uzyskali oni 38,96% poparcia wyprzedzając prawicę o 8,38% głosów. W 2001 roku przewaga ludowców nad prawicą, która zdobyła drugie miejsce była mniejsza i wynosiła 1,40% (ludowcy uzyskali 28,60% głosów).

Kolejną gminą powiatu limanowskiego, która cechuje się wysokimi wynikami ludowców jest Jodłownik. Partie ludowe wygrywają w tej gminie trzykrotnie: w 1991, 1993 oraz w 2001 roku. W 1991 roku ludowcy zdobywają w Jodłowniku 68,26% poparcia. Jest to najlepszy wynik partii ludowych w całym okręgu nie tylko w tym roku ale we wszystkich wyborach parlamentarnych. Drugie miejsce zajęła prawica z wynikiem 17,11% (to trzeci najgorszy wynik tego bloku partii w tych wyborach w całym okręgu) a więc o 51,15% niższym od zwycięskiego bloku. Rok 1993 również można nazwać bardzo pomyślnym dla partii ludowych w tej gminie, zdobyły one 52,66% głosów (tylko w dwóch gminach w okręgu w tym roku ludowcy mają lepszy rezultat). Prawica uzyskała wówczas 29,50% poparcia (jest to jej drugi najgorszy wynik w całym okręgu w 1993 roku). W 2001 roku, ludowcy uzyskali 29,34% głosów zwyciężając nad drugą lewicą o 4%. Prawica w tych wyborach uplasowała się na trzecim miejscu z wynikiem 23,38%. W 1997 roku, wynik ludowców w gminie Jodłownik to 21,82% (jest to piąty najlepszy rezultat w okręgu w tym roku).

Kolejną gminą o charakterze ludowym jest gmina Limanowa. Ludowcy wygrywali w niej w wyborach parlamentarnych w roku 1993 (50,75%) oraz 2001 (40,25%). Warto zaznaczyć, że rezultaty tego bloku partii w gminie w 1993, 1997, 2001 oraz w 2007 roku to jedne z najwyższych wyników ludowców w okręgu Nowy Sącz w tych wyborach.

Łukowica jest gminą, w której blok ludowy zdobył pierwsze miejsce jedynie w 2001 roku (27,40%). Jeżeli jednak przeanalizujemy wyniki poszczególnych partii, zauważymy, że to Platforma Obywatelska (blok partii liberalnych) wygrała wybory. Wysokie poparcie dla ludowców rozłożyło się bowiem na Samoobronę RP oraz Polskie Stronnictwo Ludowe, z racji tego żaden z komitetów ludowych nie wygrał wyborów. Pomimo faktu, że żadna partia ludowa nie zwyciężyła w Łukowicy w wyborach parlamentarnych od 1991 do 2007 roku, gmina ta bez wątpienia powinna być zaliczona do grupy gmin ludowych z racji tego, że poparcie dla bloku ugrupowań ludowych, we wszystkich wyborach, jest wyższe w gminie niż na poziomie okręgu.

Gmina miejska Mszana Dolna przysparza niejakich trudności związanych z zakwalifikowaniem jej do którejś z grup gmin. Została ona umieszczona w grupie gmin ludowych ponieważ blok ludowców w czterech na sześć przeprowadzonych głosowań zdobył ponad 5% więcej w Mszanie Dolnej niż na szczeblu okręgu. W 1991 roku gmina miejska i wiejska Mszana Dolna stanowiły jedną jednostkę – blok ludowy uzyskuje w tych wyborach wyższe poparcie w gminie niż na szczeblu okręgu. W 1993 roku w gminie miejskiej Mszana Dolna ludowcy otrzymują o 10% więcej niż w okręgu, zwycięska partia w tych wyborach to PSL z wynikiem 29,82% głosów. Wysokie poparcie dla prawicy (prawie 40%) rozłożyło się na kilka partii. Niejakich trudności w kategoryzacji gminy miejskiej Mszana Dolna przysparza wysokie poparcie dla liberałów w 1993, 1997, 2001 oraz 2007 roku. W wyborach 1993 i 1997 roku różnica pomiędzy wynikiem tego bloku w Mszanie Dolnej a jego rezultatem na poziomie okręgu nie przekroczyła 3%. Natomiast w 2001 roku blok liberałów otrzymuje o 5,80% więcej niż na szczeblu okręgu, a w 2007 roku różnica ta wynosi 8,84%. Jednakże należy zaznaczyć, że w 2001 i 2007 roku wysokie notowania tego bloku partii są głównie wynikiem wysokiego poparcia dla Tadeusza Patality – wójta gminy Mszana Dolna. W 2001 roku zdobył on 21,66% głosów podczas gdy cała lista Platformy Obywatelskiej, z której startował otrzymała 25,44% poparcia. Natomiast w 2007 roku Tadeusz Patalita zdobył 32,84% głosów czyli 87,34% poparcia dla całej listy PO.

Ostatnią grupą gmin zakwalifikowanych do tego modelu są jednostki położone w powiecie nowosądeckim. Pierwsza z nich to Gródek nad Dunajcem, gmina, w której ludowcy zwyciężyli w 1991 roku uzyskując 50,87% (jeden z wyższych wyników w okręgu), w 1993 roku – 61,42% (najlepszy wynik w okręgu w tym roku) oraz w wyborach 2001 roku (32,75% - również jeden z lepszych wyników ludowców w tym roku w okręgu Nowy Sącz).

Drugą gminą powiatu nowosądeckiego, która znalazła się w tej grupie jest Korzenna. Na wstępie warto zaznaczyć, że wysokie poparcie dla ludowców jest w głównej mierze poparciem dla Polskiego Stronnictwa Ludowego (oraz, w 1991 roku dla Porozumienia Ludowego), nie zaś dla Samoobrony. Ludowcy zwyciężają w czterech wyborach: 1991, 1993, 2001 oraz 2005 roku. Rezultaty tego bloku w wymienionych latach należą do jednych z najwyższych wyników ludowców w okręgu.

W Nawojowej ludowcy nie zwyciężyli w żadnych wyborach, jednakże osiągają w niej wyniki wyższe od rezultatów okręgowych o ok. 5% - 22%.

Podegrodzie to ostatnia gmina zakwalifikowana do tego modelu. Ludowcy wygrywają w niej w 1991 roku (48,47% głosów) oraz w 2001 roku (36,31%).

Analizując położenie poszczególnych gmin tego modelu dostrzegamy kilka skupisk elektoratu ludowego w okręgu Nowy Sącz. Pierwsze to sąsiadujące ze sobą gminy w powiecie gorlickim: Bobowa, Łużna oraz Moszczenica. Kolejne, to gminy Gródek nad Dunajcem oraz Korzenna w powiecie nowosądeckim. Ostatnie, największe skupisko, to gminy z powiatu limanowskiego oraz nowosądeckiego: Dobra, Jodłownik, Limanowa, Łukowica oraz Podegrodzie.

Tabela 2.3. Różnice pomiędzy wynikami ludowców w gminach (z modelu ludowego) a ich rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Ludowcy							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Bobowa	G	22,13	18,26	7,57	27,38	40,55	16,82
Łużna	G	36,32	25,85	23,57	11,27	36,63	19,05
Moszczenica	G	37,97	10,90	13,63	15,86	8,70	6,45
Dobra	L	14,41	18,16	10,76	9,76	2,72	4,92
Jodłownik	L	47,59	31,86	14,64	10,50	4,99	9,16
Limanowa	L	12,63*	29,95	34,91	21,41	16,07	15,41
Mszana Dolna (miasto)	L	6,82**	10,00	0,73	5,14	5,19	1,40
Łukowica	L	18,86	16,76	7,00	8,56	14,68	8,71
Gródek nad Dunajcem	NS	30,20	40,62	28,09	13,91	4,01	8,29
Korzenna	NS	40,85	32,68	16,71	28,37	34,71	14,03
Nawojowa	NS	11,74	14,56	4,75	13,60	21,96	12,01
Podegrodzie	NS	27,80	21,10	9,64	17,47	2,35	1,77

Przynależność gminy do określonego powiatu oznaczona jest skrótami: G - powiat gorlicki, L - powiat limanowski, NS - powiat nowosądecki, NT - powiat nowotarski, T - powiat tatrzański, N.S. - Nowy Sącz. Takie same skróty stosowane są w tabelach od 2.3. do 2.14.

* W 1991 roku Limanowa gmina oraz Limanowa miasto były jedną jednostką terytorialną.

**Wynik zbiorczy gminy Mszana Dolna oraz miasta Mszana Dolna, które zostały rozdzielone w 1992 roku.

2.2.2. Gminy ludowo-prawicowe

Kolejnym modelem podziału gmin ze względu na wysokość poparcia dla poszczególnych bloków partii - jest model gmin ludowo-prawicowych. Wysokie poparcie zarówno dla partii ludowych jak i prawicowych w wyborach parlamentarnych możemy zaobserwować w takich gminach jak:

- Ropa (powiat gorlicki);
- Kamienica, Laskowa, Mszana Dolna (gmina), Niedźwiedź (powiat limanowski);
- Łabowa, Łącko, Łososina Dolna (powiat nowosądecki);
- Szaflary (powiat nowotarski);
- Biały Dunajec (powiat tatrzański).

O ile w poprzednim modelu – gmin ludowych we wszystkich przypadkach można było z pewnością stwierdzić, że dana gmina ma należeć do tej kategorii, o tyle w przypadku modelu gmin ludowo-prawicowych sprawa jest trudniejsza. Żadna gmina nie pasuje idealnie do tej formy. We wszystkich przypadkach możemy dostrzec, nieznaczne czasami, odchylenia od modelu, np. ludowcy w niektórych wyborach mają niższe wyniki w gminie niż na poziomie okręgu, to samo dotyczy prawicy. Ponadto w niektórych przypadkach (np. gmina Mszana Dolna) liberałowie zdobywają wysokie poparcie w jednym lub w dwóch głosowaniach. Takie wyniki liberałów często spowodowane są tym, że kandydatem jednej z partii w ramach tego bloku jest osoba bardzo popularna w danej gminie. Wysokie poparcie dla tej osoby (np. dla Tadeusza Patality w gminie Mszana Dolna) przekłada się na wysoki wynik partii, na której liście startował. Przykładowo, wspomniany powyżej Tadeusz Patalita w 2007 roku w gminie Mszana Dolna zdobył 33,03% głosów, podczas gdy jego ugrupowanie (Platforma Obywatelska) uzyskała 35,71% poparcia. Zatem na Patalitę padło 92,49% wszystkich głosów oddanych na Platformę.

Wracając do analizy modelu ludowo-prawicowego (albo prawicowo-ludowego, te dwie nazwy można stosować tutaj zamiennie) warto krótko wspomnieć o każdej zakwalifikowanej do tej formy gminie.

Ropa jest jedyną gminą powiatu gorlickiego, która znalazła się w tej kategorii. Ludowcy wygrywają w niej w wyborach 1991 roku uzyskując 44,60% głosów. We wszystkich pozostałych głosowaniach to blok prawicy⁹¹ zdobywa pierwsze miejsce w gminie, jednakże zarówno w 1993 jak i 2001 roku ludowcy uzyskują w Ropie większe procentowe poparcie niż na poziomie okręgu.

Gmina Kamienica w powiecie limanowskim charakteryzuje się szczególnie wysokimi wynikami prawicy (wyższymi od 8,05% do 17,70% od wyników okręgowych). Jedynie w 2001 roku, poparcie dla prawicy jest o 9,45% niższe od wyniku w okręgu jednakże w tych samych wyborach ludowcy zyskują wysokie poparcie (o 12,16% wyższe niż w okręgu) i wygrywają w gminie.

W gminie Laskowa (również powiat limanowski) możemy zauważyć prawidłowość, że ludowcy zdobywali wyższe wyniki w wyborach roku 1991 oraz 1993 natomiast w

⁹¹ Blok prawicy zwyciężył w wyborach od 1993 do 2007 roku. Jednakże gdy popatrzymy na wyniki poszczególnych partii, zauważymy, że w 2001 roku to koalicja SLD-UP zdobyła pierwsze miejsce w gminie Ropa uzyskując 20,89% poparcia.

kolejnych to poparcie (w stosunku do rezultatu bloku partii w okręgu) było większe w przypadku prawicy.

W gminie Mszana Dolna analizujemy wyniki wyborów od 1993 roku, ponieważ wcześniej Mszana Dolna miasto i Mszana Dolna gmina stanowiły całość. Poparcie dla ludowców jest szczególnie widoczne w roku 1993 oraz 2001, natomiast dla prawicy w roku 2005. W 2001 oraz 2007 roku liberałowie zdobywają wysokie poparcie a to dzięki kandydatowi Platformy Obywatelskiej – wspomnianemu już w niniejszej pracy – Tadeuszowi Patalicie.

Ostatnia gmina powiatu limanowskiego zakwalifikowana do tego modelu to gmina Niedźwiedź. Ludowcy zwyciężają w niej w 1993 roku uzyskując wynik 42,29% głosów. W 2001 roku, to liberałowie zdobywają pierwsze miejsce – jest to również „zasługa” Tadeusza Patality. W pozostałych wyborach w gminie Niedźwiedź wygrywa prawica.

W Łabowej i Łącku (gminach w powiecie nowosądeckim) oba bloki partii – prawica i ludowcy – mają wyższe poparcie niż w okręgu (oczywiście z małymi wyjątkami). Warto zauważyć pewną prawidłowość, która będzie powtarzać się w wielu gminach okręgu Nowy Sącz: ludowcy uzyskują szczególnie wysokie poparcie w 1991 i czasem w 1993 roku, podczas gdy wynik prawicy jest w tym samym okresie często niższy w gminie niż jej rezultat w okręgu.

W gminie Łososina Dolna prawica uzyskuje wysokie wyniki szczególnie w ostatnich dwóch wyborach, natomiast, tak jak to było w przypadku gmin Łabowa i Łącko - poparcie dla ludowców widoczne jest szczególnie w 1991 i 1993 roku. Warto wspomnieć, że w 2001 roku w Łososinie Dolnej wygrali liberałowie z wynikiem 42,16%. W głównej mierze jest to zasługa kandydata PO na posła – Wiesława Basty.

Szaflary to gmina w powiecie nowotarskim, w której prawica ma wysokie poparcie - w wyborach lat 1991, 1993, 1997 oraz 2001 uzyskuje wyższe procentowe poparcie niż w okręgu. Natomiast w wyborach 2005 oraz 2007 roku poparcie dla prawicy drastycznie spada na rzecz, wygrywających w 2005 r. oraz zdobywających bardzo wysoki wynik w 2007 r., ludowców.

Gmina Biały Dunajec jest specyficzna. Po przeanalizowaniu wyników wyborów z kolejnych lat, dostrzegamy, że w 1993 oraz 1997 roku prawica osiąga świetne wyniki, natomiast w 2005 i 2007 roku to ludowcy mają wysokie poparcie a wyniki prawicy w Białym Dunajcu są niższe niż okręgowe. W roku 2001 zarówno ludowcy jak i prawica

uzyskali bardzo dobre rezultaty. W 1991 roku zwycięzcą w omawianej gminie został lokalny komitet – Związek Podhalan.

Cztery wyżej opisane gminy sąsiadują ze sobą tworząc skupisko elektoratu ludowo-prawicowego. Obejmuje ono: Kamienicę, Mszaną Dolną, Niedźwiedź (powiat limanowski) oraz Łącko (powiat nowosądecki). Dwa mniejsze zagłębia, w których dobre wyniki uzyskują prawica i ludowcy składają się z dwóch gmin. Pierwsze z nich obejmuje Szaflary (powiat nowotarski) oraz Biały Dunajec (powiat tatrzański). Drugie to Laskowa (powiat limanowski) oraz Łososina Dolna (powiat nowosądecki).

Tabela 2.4. Różnice pomiędzy wynikami ludowców w gminach (z modelu ludowo-prawicowego) a ich rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Ludowcy							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Ropa	G	23,93	5,41	- 0,08	7,30	1,15	- 2,32
Kamienica	L	6,42	1,19	- 0,50	12,16	5,16	3,32
Laskowa	L	31,16	16,22	1,05	- 1,10	2,04	0,79
Mszana Dolna (gmina)	L	6,82*	13,92	1,17	11,71	3,68	- 2,32
Niedźwiedź	L	2,97	21,49	2,89	5,29	2,59	- 0,83
Łabowa	NS	16,65	15,51	- 0,52	8,58	7,28	3,25
Łącko	NS	36,30	1,32	2,25	6,59	2,63	4,03
Łososina Dolna	NS	44,14	17,36	2,08	- 1,11	0,27	- 1,22
Szaflary	NT	- 8,12	1,40	- 4,94	- 2,56	31,30	24,92
Biały Dunajec	T	- 12,08	- 6,30	- 5,43	14,72	36,54	24,37

*W tabeli 2.4. oraz 2.5. rezultat zaznaczony gwiazdką to zbiorczy wynik gminy Mszana Dolna oraz miasta Mszana Dolna, które w tym roku były jedną jednostką terytorialną.

Tabela 2.5. Różnice pomiędzy wynikami prawicy w gminach (z modelu ludowo-prawicowego) a jej rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Prawica							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Ropa	G	- 5,56	9,98	11,10	- 2,40	14,29	7,78
Kamienica	L	17,70	12,80	12,60	- 9,45	8,05	10,04
Laskowa	L	- 7,59	- 1,69	9,90	23,43	15,22	21,10
Mszana Dolna (gmina)	L	5,96*	2,28	15,81	- 4,86	14,31	0,82
Niedźwiedź	L	0,38	- 15,49	6,72	- 7,19	0,88	2,04
Łabowa	NS	- 0,71	- 5,20	9,05	1,76	3,45	10,46
Łącko	NS	- 16,89	11,87	7,81	- 1,53	7,16	7,81
Łososina Dolna	NS	- 19,05	0,61	13,91	- 5,61	13,06	21,76
Szaflary	NT	5,54	14,05	23,62	20,48	- 17,32	- 7,09
Biały Dunajec	T	- 13,12	24,65	23,29	11,94	- 22,56	- 8,67

2.2.3. Gminy ludowo-lewicowe

W tej grupie znajdują się jedynie gminy leżące w powiecie gorlickim, a mianowicie:

- Biecz; Gorlice (gmina); Sękowa; Uście Gorlickie.

Model ludowo-lewicowy grupuje gminy, w których wysokie wyniki (w porównaniu z rezultatami okręgowymi) mają partie ludowe i lewicowe. W gminie Sękowa zarówno ludowcy jak i lewica osiągają wyższe wyniki niż w okręgu. W 1993 roku ludowcy wygrali wybory w tej gminie, natomiast 2001 rok to zwycięstwo lewicy. Trzeba wspomnieć, że w gminie Sękowa również liberałowie mają wysokie rezultaty (od 2001 roku) a w 2007 roku wygrali wybory wyprzedzając drugą prawicę o 0,79%. W gminie Uście Gorlickie w roku 1991 oraz 1993 wygrywają ludowcy, natomiast w 2001 r. – lewica. Ten ostatni blok uzyskuje w omawianej gminie jedno ze swoich najlepszych wyników w okręgu Nowy Sącz w 1997 oraz w 2001 roku. Podobnie jak w gminie Sękowa, liberałowie wygrywają wybory 2007 roku.⁹² W gminie Biecz, lewica wygrywa

Próba wyjaśnienia tego faktu zostanie podjęta w dalszej części niniejszej pracy.

w roku 2001, natomiast w roku 2007 zdobywa jeden z wyższych wyników w okręgu. W gminie Gorlice lewica zwycięża w 2001 roku.

Warto dodać, że wszystkie cztery gminy sąsiadują ze sobą tworząc zagłębienie o preferencjach wyborczych ludowo-lewicowych.

Tabela 2.6. Różnice pomiędzy wynikami lewicy w gminach (z modelu lewicowo-ludowego) a jej rezultatami w okręgu Nowy Sącz. (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Lewica							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Biecz	G	-	-	8,19	10,03	3,19	3,86
Gorlice (gmina)	G	0,34	0,08	6,85	11,08	2,07	2,43
Sękowa	G	0,26	3,25	9,92	11,11	0,68	1,14
Uście Gorlickie	G	- 0,21	2,24	19,36	19,92	1,51	2,94

- Brak danych

Tabela 2.7. Różnice pomiędzy wynikami ludowców w gminach (z modelu lewicowo-ludowego) a ich rezultatami w okręgu Nowy Sącz (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Ludowcy							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Biecz	G	-	-	1,51	11,32	6,06	1,04
Gorlice (gmina)	G	- 0,02	10,88	5,80	6,65	5,54	2,25
Sękowa	G	1,16	19,28	6,47	5,83	1,36	1,18
Uście Gorlickie	G	21,19	19,56	7,82	1,22	3,42	5,42

- Brak danych

2.2.4. Gminy prawicowe

Do tego modelu zaliczają się takie gminy jak:

- Tymbark (powiat limanowski);
- Chełmiec, Grybów (gmina), Grybów (miasto), Kamionka Wielka, Piwniczna-Zdrój, Rytro (powiat nowosądecki);

- Czarny Dunajec, Jabłonka, Lipnica Wielka, Łapsze Niżne, Ochotnica Dolna, Raba Wyżna, Spytkowice (powiat nowotarski);
- Bukowina Tatrzańska (powiat tatrzański).

W powiecie gorlickim nie ma gminy, która mogłaby być zaliczona do tej grupy.

Najwyższe wyniki prawica zanotowała w 1991 roku w gminie Tymbark (78,54%), w 1993 oraz w 1997 roku w Lipnicy Wielkiej (odpowiednio: 94,87 i 95,12%), w wyborach 2001 roku w gminie Grybów (64,02%), w 2005 roku w Rabczy Wyżnej (76,78%) i w 2007 roku w gminie Grybów (74,51%). Warto zauważyć, że część gmin zakwalifikowanych do modelu prawicowego jest położonych obok siebie. W wyniku tego możemy wyróżnić trzy skupiska prawicy. Pierwsze obejmuje gminy z powiatu nowosądeckiego: Chełmiec, Grybów (gmina), Grybów (miasto) oraz Kamionka Wielka. Kolejne dwa zagłębienia prawicy to: Bukowina Tatrzańska i Łapsze Niżne oraz Ryto i Piwniczna-Zdrój. Duże skupisko gmin prawicowych znajduje się również w powiecie nowotarskim. Przynależą do niego sąsiadujące ze sobą gminy: Czarny Dunajec, Jabłonka, Lipnica Wielka, Raba Wyżna oraz Spytkowice.

Poparcie dla prawicy we wszystkich wyżej wymienionych gminach nie jest takie samo, co więcej zmienia się ono z wyborów na wybory. Warto przeanalizować niektóre, charakterystyczne wyniki. Patrząc na rezultaty zamieszczone w tabeli 2.8. (różnica pomiędzy wynikami gminnymi a okręgowymi) możemy zauważyć, że w niektórych gminach w wyborach roku 1991 prawica osiąga znacznie niższe wyniki niż na szczeblu okręgu. Dzieje się tak na przykład w przypadku gmin z powiatów: nowosądeckiego (Kamionka Wielka); nowotarskiego (Czarny Dunajec, Jabłonka, Lipnica Wielka) oraz tatrzańskiego (Bukowina Tatrzańska). Przyczyną tego faktu jest wysoki wynik Związku Podhalan w tych gminach. Wygrał on wybory w gminach: Kamionka Wielka (wynik – 54,32%), Czarny Dunajec (33,39%), Jabłonka (50,04%) oraz Lipnica Wielka (87,84%). W Bukowinie Tatrzańskiej obydwie komitety lokalne Związek Podhalan oraz Obywatelski Komitet Wyborczy Okręgu nr 32⁹³ uzyskały wysokie wyniki (odpowiednio – 21,43% oraz 22,78%). W gminie Łapsze Niżne w 1991 roku zwyciężył lokalny komitet Obywatelski Komitet Wyborczy Okręgu nr 32.

wyborach roku 1991, okręg Nowy Sącz miał numer 32.

Tabela 2.8. Różnice pomiędzy wynikami prawicy w gminach (z modelu prawica) a wynikami prawicy w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Prawica							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Tymbark	L	36,29	4,02	4,45	- 6,46	15,15	10,21
Chełmiec	NS	0,57	11,21	11,13	4,62	8,10	9,98
Grybów (gmina)	NS	2,49	13,48	19,33	28,10	7,97	21,84
Grybów (miasto)	NS	17,12	5,69	4,96	19,21	5,09	8,79
Kamionka Wielka	NS	- 16,75	6,35	11,59	1,60	6,11	12,23
Piwniczna-Zdrój	NS	18,10	0,96	- 7,64	- 3,03	3,69	7,36
Rytró*	NS	-	-	3,49	19,58	6,79	10,71
Czarny Dunajec	NT	- 5,40	19,43	23,64	23,13	2,12	11,00
Jabłonka	NT	- 4,56	27,04	24,78	4,99	18,12	19,64
Lipnica Wielka	NT	- 34,51	43,73	27,42	- 8,97	- 0,84	6,00
Łapsze Niżne	NT	- 17,28	12,93	11,29	1,67	- 4,55	- 1,93
Ochoznica Dolna	NT	10,76	11,11	13,50	6,05	11,91	12,69
Raba Wyżna	NT	20,65	13,40	8,60	9,51	25,55	16,91
Spytkowice**	NT	-	-	-	6,08	21,20	20,66
Bukowina Tatrzańska	T	- 14,46	8,41	21,21	15,49	3,67	8,02

* W wyborach 1991 roku oraz 1993 roku, Rytró było częścią gminy Piwniczna.

**Brak danych do 1997 roku włącznie

2.2.5. Gminy prawicowo-liberalne

Do tej grupy zakwalifikowane zostały następujące gminy:

- Słupnice (powiat limanowski);
- Rabka-Zdrój (powiat nowotarski);
- Poronin (powiat tatrzański).

W gminie Słupnice wysokie poparcie dla prawicy występowało naprzemiennie z wysokimi rezultatami liberałów. Wyniki poszczególnych ugrupowań oraz bloków partii analizować możemy od wyborów roku 1997, wcześniej bowiem, gmina Słupnice była częścią gminy Tymbark. W głosowaniu 1997, prawica zdecydowanie zwyciężyła, zdobywając 86,50% głosów. W 2001 roku to liberałowie zdeklasowali rywali wygrywając z wynikiem 69,46%. Podobnie stało się w 2005 roku – wynik bloku

liberalnego to 61,64%. Należy podkreślić, że wyniki wyborów 2001 oraz 2005 roku to dwa najwyższe rezultaty liberałów w całym okręgu we wszystkich wyborach od 1991 roku. Rok 2007 to zwycięstwo prawicy, która osiągnęła 66,45% poparcia.

Rabka-Zdrój to gmina, w której liberałowie osiągają jedne z wyższych rezultatów (w 1991 oraz 1993 roku). W głosowaniu 1993 roku, liberałowie jako blok nie zdobywają pierwszego miejsca, jednak zwycięską partią w Rabce jest Unia Demokratyczna z wynikiem – 20,27%. W kolejnych wyborach aż do 2007 roku zwyciężcą zostaje prawica. Co ciekawe, w 2001 roku, ugrupowaniem, które zdobywa najwięcej głosów w Rabce jest Liga Polskich Rodzin – 24,53%.

Ostatnia gmina znajdująca się w tym modelu leży w powiecie tatrzańskim. W gminie Poronin blok liberałów nie wygrywa w żadnych wyborach, w 2005 roku przegrywa z prawicą o 0,07% niemniej jednak w 2001 roku, zwycięską partią była PO z 41,09% poparciem (drugi PiS z 31,57% głosów).

Należy zaznaczyć, że żadna z gmin zaliczonych do tej grupy nie sąsiaduje ze sobą.

Tabela 2.9. Różnice pomiędzy wynikami prawicy w gminach (z modelu prawicowo-liberalnego) a jej rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Prawica							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Słupnice*	L	-	-	20,09	- 22,93	- 24,39	13,78
Rabka-Zdrój	NT	12,72	- 0,52	7,33	12,28	11,91	0,25
Poronin**	T	-	-	20,24	20,38	- 9,55	- 8,53

*Wybory 1991 oraz 1993 roku to okres, w którym gmina Słupnice należała jeszcze do gminy Tymbark.

**Gmina Poronin do 1995 r. były częścią gminy tatrzańskiej.

Tabela 2.10. Różnice pomiędzy wynikami liberałów w gminach (z modelu prawicowo-liberalnego) a ich rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Liberałowie							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Słupnice*	L	-	-	- 6,64	48,28	38,72	- 10,05
Rabka-Zdrój	NT	8,56	12,66	- 0,15	0,58	- 0,81	7,52
Poronin**	T	-	-	- 3,83	- 4,71	18,69	8,59

*Wybory 1991 oraz 1993 roku to okres, w którym gmina Słupnice należała jeszcze do gminy Tymbark.

**Gmina Poronin do 1995 r. były częścią gminy tatrzańskiej.

2.2.6. Gminy lewicowe

Do tego modelu zakwalifikowałam jedynie trzy gminy. Inne gminy, w których lewica ma wyższe poparcie niż na szczeblu okręgu są jednocześnie jednostkami, które charakteryzują się dobrymi rezultatami liberałów albo ludowców, stąd tak mało gmin należy do modelu „czysto” lewicowego.

Gminy lewicowe znajdują się jedynie w dwóch powiatach i są to:

- Lipinki (powiat gorlicki);
- Krynica-Zdrój, Muszyna (powiat nowosądecki).

W gminie Lipinki lewica wygrywała w wyborach roku 2001 uzyskując 54,33% głosów a więc nie tylko o 31,01% więcej niż na poziomie okręgu, ale także o 13,29% więcej niż na poziomie ogólnopolskim. Lewica może poszczycić się zwycięstwem w tej gminie także w 2005 roku (35,41%), kiedy to jedynie w siedmiu gminach w okręgu Nowy Sącz zwycięstwo przypadło innym blokom partii (nie prawicy). W gminie Lipinki, w 2001 oraz 2005 roku, możemy zauważyć wysokie poparcie dla Samoobrony. Wyniki tego ugrupowania są wyższe od jej rezultatów zarówno na poziomie okręgu jak i całego kraju. W 2007 roku poparcie dla Samoobrony jest wprawdzie również wyższe niż w całej Polsce oraz w okręgu ale wynosi jedynie 2,50%.

W Krynicy lewica zdobyła pierwsze miejsce w wyborach 2001 roku z wynikiem 39,80%, a więc niższym od wyniku ogólnopolskiego. W Muszynie lewica nie zwyciężyła w żadnych wyborach, w 2001 roku przegrała minimalnie z liberałami – różnica między tymi dwoma blokami wynosiła 1,35%. Dobry wynik liberałowie osiągnęli także w 2007 roku – 31,20%. Jednakże zdecydowałam się umieścić gminę

Muszyna w modelu gmin lewicowych, ponieważ lewica uzyskuje tam wyższe poparcie niż na poziomie okręgu. Blok partii liberalnych osiąga wysokie wyniki w tej gminie jedynie w 2001 i w 2007 roku, natomiast w pozostałych wyborach jego rezultaty są gorsze niż na poziomie okręgu.

Gminy Krynica-Zdrój oraz Muszyna sąsiadują ze sobą.

Tabela 2.11. Różnice pomiędzy wynikami lewicy w gminach (z modelu gmin lewicowych) a jej rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Lewica							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Lipinki*	G	-	-	14,95	31,01	26,66	15,16
Krynica-Zdrój	NS	7,53	9,76	15,62	16,48	10,85	5,67
Muszyna	NS	2,14	3,75	8,16	9,99	1,86	1,65

* Brak danych w wyborach 1991 i 1993 r.

2.2.7. Gminy lewicowo-liberalne

W tej grupie znajdują się:

- Gorlice (miasto) (powiat gorlicki);
- Miasto Nowy Sącz;
- Szczawnica (powiat nowotarski).

W powiecie nowosądeckim, limanowskim oraz tatrzańskim nie ma gmin, które pasowałyby do tego modelu. Wszystkie zakwalifikowane do tej grupy gminy to miasta. Potwierdza to tezę, że elektorat lewicy i liberałów w dużej części znajduje się w miastach.⁹⁴

Lewica zwyciężyła w 2001 roku w Gorlicach uzyskując 39,82% głosów oraz w Nowym Sączu z wynikiem 37,58%. Blok liberałów (Unia Wolności i Platforma Obywatelska) zwyciężył w Szczawnicy w 2001 roku uzyskując 33,35% głosów – o 2,21% więcej niż lewica. Jednakże jeśli popatrzymy na wyniki poszczególnych komitetów wyborczych, zobaczymy, że SLD-UP wygrało wybory w Szczawnicy wyprzedzając Platformę o jeden głos (to jest 0,04%). Podobna sytuacja miała miejsce w Krościenku nad Dunajcem. Jeśli przeanalizujemy wyniki bloków partii to zauważymy,

Analiza na ten temat zostanie przeprowadzona w kolejnych rozdziale niniejszej pracy.

że zwycięzcą w wyborach 2001 roku w Krościenku będzie prawica z wynikiem 34,11% (o 7,24% wyższym od wyniku lewicy). Jednakże w rzeczywistości wybory wygrała koalicja SLD-UP osiągając 26,87% głosów, zaś ponad trzydziestoprocentowe poparcie dla prawicy podzieliło się pomiędzy partie startujące w ramach tego obozu (AWSP, PiS, LPR).

Liberałowie zajmują pierwsze miejsce w 2007 roku w Gorlicach (40,20% głosów) oraz w Szczawnicy (44,21%).

Patrząc na dane liczbowe zamieszczone w tabelach 2.12. i 2.13. możemy zauważyć, że różne gminy w różnym stopniu głosują na liberałów i lewicę. Można wyróżnić gminy bardziej lewicowe (np. miasto Gorlice czy miasto Nowy Sącz) oraz bardziej liberalne (Szczawnica).

Warto zaznaczyć, że żadne z wymienionych wyżej miast, zakwalifikowanych do modelu lewicowo-liberalnego, nie sąsiaduje ze sobą. Łączy je jedynie wspólny status miast.

Tabela 2.12. Różnice pomiędzy wynikami lewicy w gminach (z modelu lewicowo-liberalnego) a jej rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Lewica							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Gorlice (miasto)	G	6,28	12,59	14,82	16,50	6,05	7,12
Nowy Sącz	N.S.	5,20	11,89	11,28	14,26	7,32	5,35
Szczawnica	NT	0,05	3,11	5,21	7,82	1,87	3,09

Tabela 2.13. Różnice pomiędzy wynikami liberałów w gminach (z modelu lewicowo-liberalnego) a ich rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Liberałowie							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Gorlice (miasto)	G	8,52	2,37	2,55	4,42	8,48	11,44
Nowy Sącz	N.S.	7,84	4,75	3,27	0,04	4,45	9,09
Szczawnica	NT	11,64	12,20	9,62	12,17	12,09	15,45

2.2.8. Gminy liberalne

- Limanowa (miasto) (powiat limanowski);
- Czorsztyn, Nowy Targ (gmina), Nowy Targ (miasto) (powiat nowotarski);
- Kościelisko, Zakopane (powiat tatrzański).

Liberałowie zwyciężyli w 2001 roku w Czorsztynie oraz w 2007 roku w Zakopanym oraz w gminie miejskiej Nowy Targ. Patrząc tylko pod kątem zwycięstwa liberałów w wyborach gminy te nie nadawałyby się do zakwalifikowania do grupy gmin liberalnych, Jednakże należy przypomnieć, że okręg Nowy Sącz jest miejscem, gdzie liberałowie nie mają dużego poparcia. Ponadto, warto zauważyć, że w wymienionych gminach poparcie dla liberałów w wyborach jest zazwyczaj wyższe niż na poziomie okręgu. W porównaniu z innymi gminami w Polsce wymienione wyżej jednostki wypadają blado jeśli chodzi o poparcie dla partii liberalnych, jednakże w okręgu Nowy Sącz, który jest przedmiotem analizy w niniejszej pracy, mogą one być zakwalifikowane do modelu liberalnego.

W Czorsztynie, Limanowej, Nowym Targu (miasto) oraz Zakopanym liberałowie osiągnęli jedno z najwyższych wyników w okręgu. Przykładowo, w 1991 i 1993 roku najlepszy wynik dla bloku liberałów zanotowano w gminie miejskiej Nowy Targ (odpowiednio 28,23% i 32,76% głosów). W Zakopanym w 1991 roku liberałowie uzyskali 27,78% głosów (drugi wynik w okręgu). W gminie miejskiej Limanowa wynik tego bloku partii w wyborach 1993 oraz 1997 roku to odpowiednio drugi i trzeci rezultat liberałów w okręgu. W 2005 roku liberałowie uzyskują 39,86% w gminie miejskiej Nowy Targ (trzeci wynik w okręgu), 38,30% w Zakopanym oraz 35,57% w Czorsztynie. W głosowaniu 2007 roku, najlepszy wynik w okręgu blok liberałów zdobył w Nowym Targu miasto (46,02%), drugi rezultat zanotowano w Zakopanym (46,02% poparcia).

Należy zaznaczyć, że zdarzało się, iż któraś z partii liberalnych wygrała wybory w danej gminie pomimo, że cały blok liberałów plasował się na drugim miejscu (pierwsze zajmowała prawica). W 1991 roku Unia Demokratyczna zwyciężyła w Nowym Targu uzyskując 14,70% głosów. W 2001 roku Platforma Obywatelska zdobyła pierwsze miejsce w Czorsztynie (25,92% poparcia), w Kościelisku (21,64% głosów) oraz w Nowym Targu (gmina) z wynikiem 28,41%. W 2005 roku PO odniosło zwycięstwo w Nowym Targu gminie uzyskując 31,43% poparcia. 2007 rok to

zwycięskie wybory dla PO w gminach Nowy Targ (miasto) oraz Zakopane (odpowiednio 46,03% i 46,02% głosów).

Należy zaznaczyć, że gminami sąsiadującymi ze sobą są: Czorsztyn, Nowy Targ (gmina) oraz Nowy Targ (miasto). Drugie skupisko gmin liberalnych to: Kościelisko i Zakopane.

Tabela 2.14. Różnice pomiędzy wynikami liberalistów w gminach (z modelu liberalnego) a ich rezultatami w okręgu nowosądeckim (wynik w gminie – wynik w okręgu).

Liberałowie							
Gmina	Powiat	Wybory 1991 (%)	Wybory 1993 (%)	Wybory 1997 (%)	Wybory 2001 (%)	Wybory 2005 (%)	Wybory 2007 (%)
Limanowa (miasto)	L	- 2,34*	17,95	11,45	2,44	1,72	1,47
Czorsztyn	NT	- 5,42	- 1,99	- 1,66	8,30	12,65	7,15
Nowy Targ (gmina)	NT	- 5,69	- 2,23	- 4,36	9,25	9,12	- 0,13
Nowy Targ (miasto)	NT	14,86	17,98	10,64	6,48	16,94	17,27
Kościelisko**	T	-	-	- 2,09	3,09	9,28	5,07
Zakopane	T	14,41	12,00	8,91	4,74	15,38	17,26

*Wynik zbiorczy gminy Limanowa oraz miasta Limanowa, które w tym roku były jedną jednostką terytorialną.

**Gmina Kościelisko do 1994 roku była częścią gminy tatrzańskiej.

2.2.9. Pozostałe gminy

Dwie gminy leżące na terenie okręgu Nowy Sącz nie zostały dotąd ujęte w stworzonej klasyfikacji. Są to: Stary Sącz (powiat nowosądecki) oraz Krościenko nad Dunajcem (powiat nowotarski). Niemożliwym było zaliczenie ich do jakiegokolwiek modelu gmin. Analiza wyników wyborów parlamentarnych w wyżej wymienionych gminach pozwoliła na stwierdzenie, iż rezultaty te nie odbiegają znacznie od wyników głosowań na poziomie okręgu. Oznacza to, że zarówno Stary Sącz, jak i Krościenko nad Dunajcem są typowymi gminami okręgu, charakteryzującymi się zbliżonymi do całego obszaru wynikami wyborów. Szczególnie jest to widoczne w przypadku gminy Stary Sącz. Różnica pomiędzy rezultatem danego bloku partii w gminie w porównaniu z wynikiem w okręgu jest niska - waha się od + 8,89% w 1991 roku do – 5,32% w 2005

roku. Wyjątkiem jest rok 1997. Wynik prawicy to 42,27% czyli o 24,14% mniej niż jej rezultat na szczeblu okręgu. Zwycięzcą zostali liberałowie z wynikiem 44,12% głosów to jest o 32,67% wyższym od ich ogólny-okręgowego rezultatu. Liberałowie zawdzięczają swoje zwycięstwo przede wszystkim kandydatowi Unii Wolności - Marianowi Cyconowi – ówczesnemu burmistrzowi Starego Sącza.

W gminie Krościenko nad Dunajcem różnica pomiędzy wynikiem w gminie a rezultatem bloków partii na poziomie okręgu waha się od + 3,55% do – 8,40%. Oczywiście, tak jak to było w przypadku Starego Sącza, kilka wyników znacznie odbiega od rezultatów w okręgu. Są to wyniki prawicy i ludowców w 1991 roku, a także wynik liberałów w 2005 roku (+ 15,08%). Warto zaznaczyć, że w 1991 roku w gminie Krościenko nad Dunajcem blok ludowców zwyciężył w gminie z wynikiem 58,10% głosów czyli o 37,43% wyższym niż w okręgu, prawica natomiast uzyskała 16,31% poparcia, to jest o 25,94% mniej niż na poziomie okręgu.

Należy zaznaczyć, że pomimo kilku lepszych wyników poszczególnych bloków partii w kilku wyborach gminy Stary Sącz oraz Krościenko nad Dunajcem pozostają typowymi gminami okręgu Nowy Sącz, ponieważ rezultaty wyborów w tych jednostkach są najbardziej zbliżone do wyników na poziomie okręgu.

2.3. Podsumowanie

Okręg Nowy Sącz charakteryzuje się wysoką frekwencją wyborczą, wysokim poziomem poparcia dla partii prawicowych oraz niskimi wynikami ugrupowań lewicowych. Te trzy cechy wyróżniają analizowany obszar w porównaniu z innymi okręgami wyborczymi w Polsce. Jednakże, jak pokazały badania omówione w niniejszym rozdziale, teren okręgu Nowy Sącz jest zróżnicowany wewnętrznie. Możemy wyróżnić gminy, w których poparcie dla ludowców, lewicy lub liberałów jest wyraźnie wyższe niż na poziomie okręgu.

Klasyfikacja gmin, opracowana na podstawie wyników wyborów parlamentarnych od 1991 roku do 2007 roku, pokazuje różnice pomiędzy poszczególnymi gminami w poziomie poparcia dla czterech wyróżnionych bloków partii: prawicy, ludowców, lewicy i liberałów. Ponadto, kategoryzacja gmin wskazała różnice pomiędzy poszczególnymi powiatami. Najwięcej gmin ludowych i ludowo-

prawicowych znajduje się w powiecie limanowskim i nowosądeckim. Wśród gmin powiatu gorlickiego przeważa preferencja lewicowa: cztery gminy zakwalifikowane zostały do grupy gmin lewicowo-ludowych, jedna do gmin lewicowych oraz jedna do grupy lewicowo-liberalnej. Powiaty nowotarski i tatrzański charakteryzują się znacznym poparciem dla prawicy oraz liberałów. Natomiast partie ludowe nie osiągają wysokiego poparcia w tych dwóch powiatach.

Należy zaznaczyć, że dane na podstawie których dokonano klasyfikacji gmin mają charakter relacyjny. W swoich analizach opieram się na wynikach wyborów w poszczególnych gminach porównanych do wyników głosowania na poziomie okręgu Nowy Sącz. Gdybym punktem odniesienia uczyniła wyniki ogólnopolskie, zapewne nie udałooby się zauważyć zróżnicowania poparcia dla poszczególnych bloków partii na terenie okręgu Nowy Sącz, ponieważ wszystkie gminy okręgu charakteryzują się wyższym poparciem dla prawicy w porównaniu z poparciem dla tego bloku partii w Polsce.

Warto zaznaczyć, że klasyfikacja gmin do poszczególnych grup nie jest do końca jednoznaczna. Jak to już zostało wspomniane przy okazji grupy gmin ludowo-prawicowych, zdarza się, że bardzo dobre wyniki któregoś z bloków przeplatają się z jego gorszymi rezultatami. W takim wypadku ważna jest ogólna tendencja głosowania, którą zazwyczaj możemy zauważyć w danej gminie. Ogólny trend głosowania mieszkańców danej gminy często wypaczają pojedyncze dobre rezultaty któregoś z bloku partii. Zazwyczaj taki wynik można wytłumaczyć startem w wyborach silnego kandydata regionalnego (ta kwestia zostanie podjęta w III rozdziale niniejszej pracy).

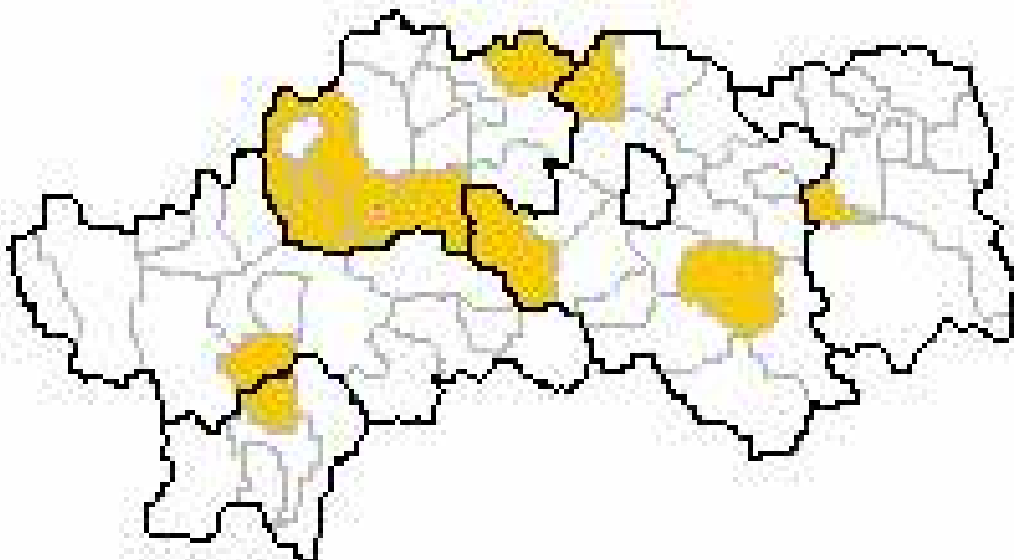

Aneks do rozdziału II

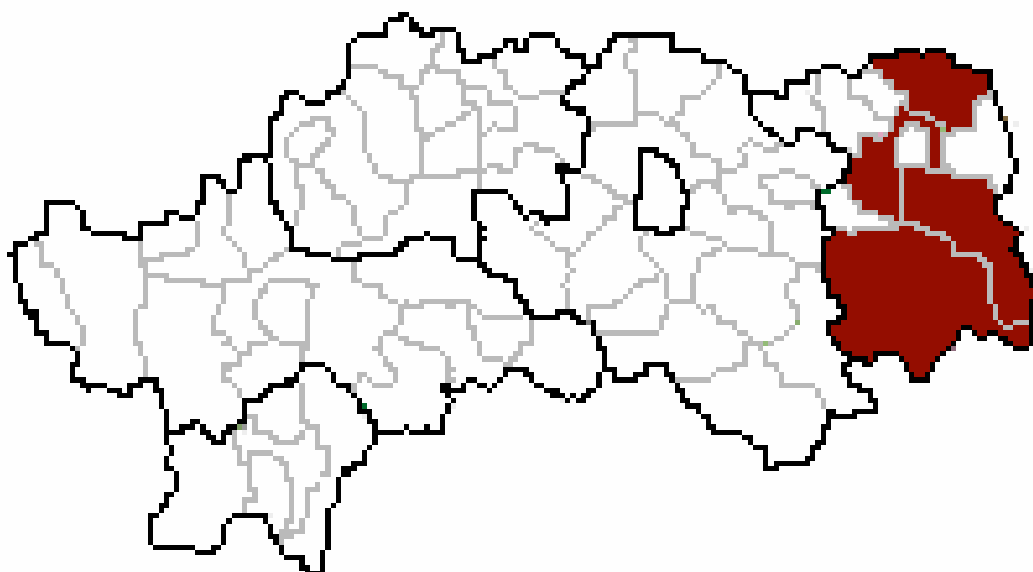
Mapa 2.1. Gminy ludowe

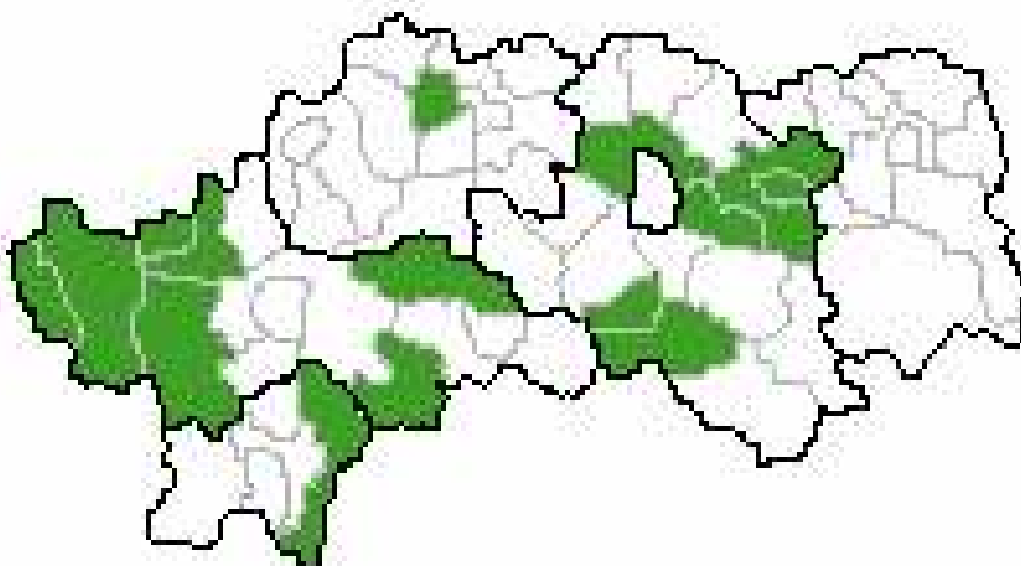
Mapa 2.2. Gminy ludowo-prawicowe

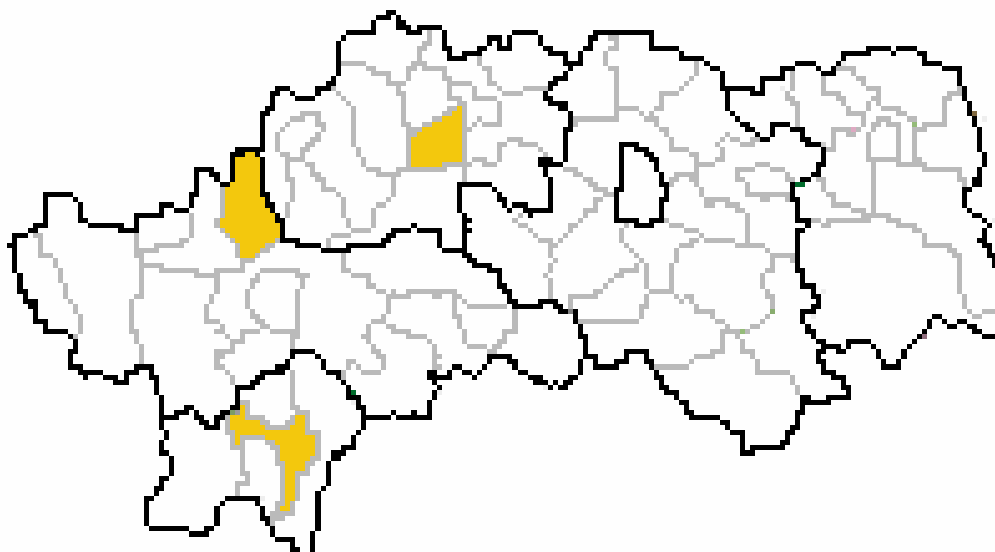
Mapa 2.3. Gminy ludowo-lewicowe

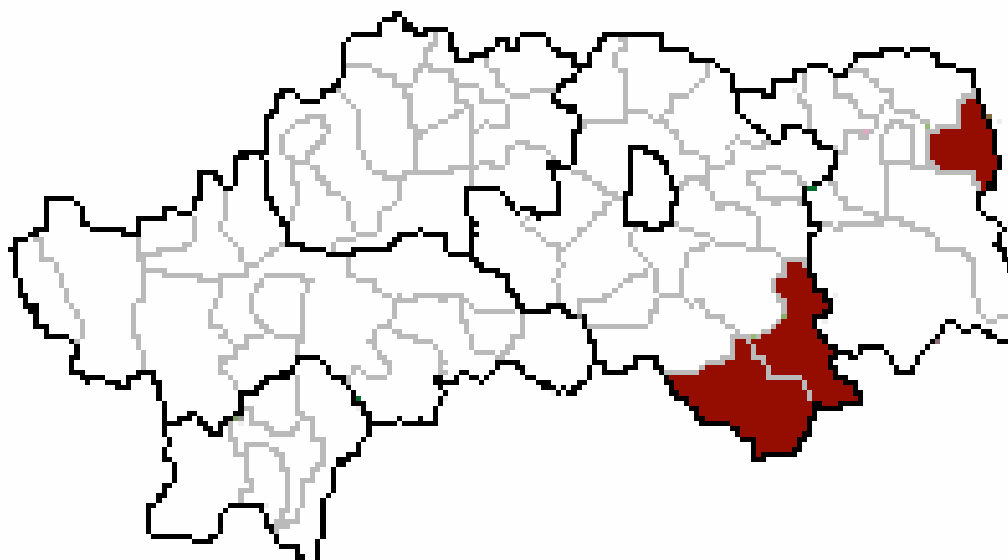
Mapa 2.4. Gminy prawicowe

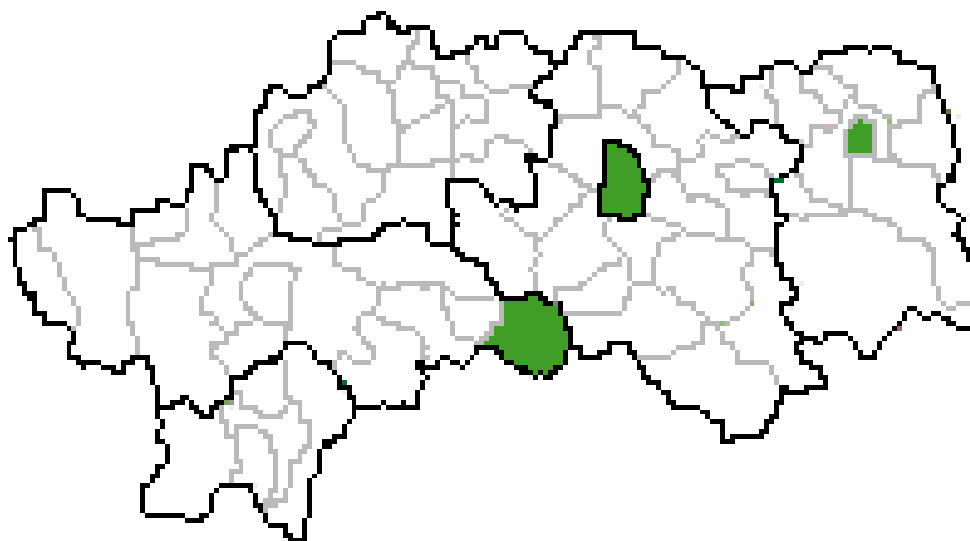
Mapa 2.5. Gminy prawicowo-liberalne

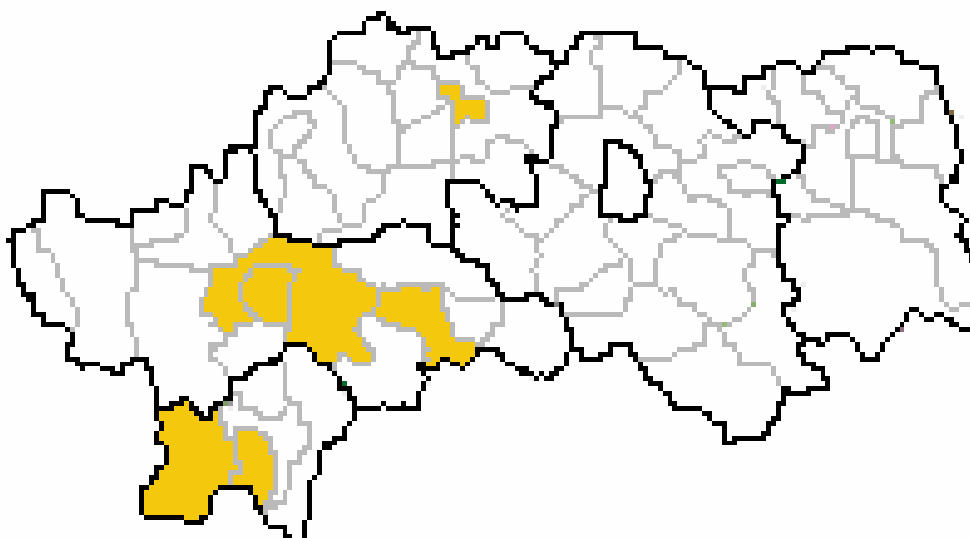
Mapa 2.6. Gminy lewicowe

Mapa 2.7. Gminy lewicowo-liberalne

Mapa 2.8. Gminy liberalne (liberal municipalities)

Rozdział III

ANALIZA PRAWDOPODOBNYCH CZYNNIKÓW MAJĄCYCH WPŁYW NA ZACHOWANIA WYBORCZE MIESZKAŃCÓW OKRĘGU NOWY SĄCZ

Trzeci rozdział niniejszej pracy to próba wyjaśnienia zachowań wyborczych mieszkańców okręgu Nowy Sącz. Pierwszą część rozdziału stanowi opis czynników, które najprawdopodobniej mają wpływ na kształtowanie się preferencji wyborczych mieszkańców terenu okręgu. W drugiej części rozdziału znajdują się wyniki przeprowadzonych analiz danych statystycznych dotyczących poszczególnych gmin. Ważną częścią jest rozdziału jest badanie silnych kandydatów lokalnych w okręgu Nowy Sącz.

3.1. Specyfika zachowań wyborczych w okręgu Nowy Sącz

Na początku drugiego rozdziału niniejszej pracy dokonana została ogólna analiza wyborcza całego okręgu Nowy Sącz. W tym miejscu warto przedstawić możliwe przyczyny takich, a nie innych zachowań wyborczych ludności regionu. Elementy, które mogły ukształtować preferencje wyborcze oraz które w dalszym ciągu mogą wpływać na sposób głosowania ludzi to historia, więzi międzyludzkie, tradycja, religijność, poziom mobilności lub zasiedziałości mieszkańców na danym terenie.

Wielu badaczy zachowań wyborczych podkreśla rolę zaborów w formowaniu się preferencji wyborczych w Polsce. Dawne granice pomiędzy zaborami często pokrywają się z granicami wysokiego poparcia dla konkretnej partii, na przykład Sojuszu Lewicy Demokratycznej oraz Platformy Obywatelskiej w 2005 roku. Tereny okręgu Nowy Sącz to ziemie, które znajdowały się w zachodniej Galicji - pod zaborem austriackim. Polacy w Galicji mieli o wiele większy zakres swobód obywatelskich niż ich rodacy z innych zaborów (tak zwana autonomia galicyjska). Przykładowo, język polski mógł być używany w urzędach, szkołach, powstawały polskie stowarzyszenia, partie, działał samorząd lokalny.⁹⁵ Jak pisze Jerzy Bartkowski, głównym nurtem politycznym w Galicji był konserwatyzm. Pierwszym powodem takiego stanu rzeczy był fakt, iż dla

⁹⁵ Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 156 -157.

cesarstwa partnerem do rozmów była arystokracja a nie członkowie ruchów/partii politycznych.⁹⁶ Drugim powodem rozwoju konserwatyzmu w Galicji była możliwość odwoływania się do idei zgodnych z tym nurtem, wyrosłych jeszcze z feudalizmu, a głoszących odrębność części składowych cesarstwa połączonych jedynie osobą monarchy. Nowe ruchy polityczne zaś (na przykład liberałowie) były zwolennikami państwa centralistycznego.⁹⁷ Działalność ruchów politycznych, stowarzyszeń oraz samorządu lokalnego mogła przyczynić się do poprawy samoświadomości mieszkańców tego regionu, podobnie jak wprowadzenie prawa do głosowania już w końcu XIX wieku. „Choć wprowadzenie powszechnego prawa wyborczego w Galicji wyprzedzało wprowadzenie go w II Rzeczpospolitej zaledwie o kilka lat, bardzo duże znaczenie miał jednak również długi okres walki politycznej o rozszerzenie prawa do głosowania, szczególnie na warstwy chłopskie. Walka ta sprzyjała niewątpliwie ożywieniu świadomości narodowej i obywatelskiej mieszkańców Galicji.”⁹⁸

Kolejnym elementem, obok historii, decydującym o zachowaniach wyborczych są więzi międzyludzkie w danym regionie. Mam na myśli siłę więzi lokalnych, przywiązanie i solidarność w stosunku do grupy mieszkańców gminy, powiatu, regionu a także chęć współpracy dla dobra społeczności lokalnej. Jak wynika z badań przeprowadzonych przez CBOS (Więź sąsiedzka i aktywność społeczna w regionach 1966-2001) Galicja wyróżnia się najsilniejszymi więziami lokalnymi. Znaczenie sąsiadów, inwestycje w gminie dokonywane przy współudziale mieszkańców, przekonania radnych o tym, że w regionie żyją ludzie chętni do pracy – w tych wszystkich kategoriach Galicja plasuje się na pierwszym lub na drugim miejscu.⁹⁹ Jerzy Bartkowski wskazuje również na największą liczbę czynów społecznych w Galicji w porównaniu z innymi częściami kraju w latach 1966-1970, 1971, 1976 oraz w 1978.¹⁰⁰ Czyny społeczne mają dla wielu ludzi konotację negatywną, kojarzą się z epoką PRL-u i przymusem zbiorowej pracy, jednakże dla małych miast lub gmin „(...) były one [czyny społeczne] często jedyną drogą budowy szkoły lub drogi, szczególnie jeśli takie inwestycje nie zostały uwzględnione w planach *góry*. Pozwalały one na przyciągnięcie dodatkowych środków z funduszy wsparcia inicjatyw lokalnych, były środkiem nacisku

⁹⁶ K. Wyka, *Teka Stańczyka na tle historii Galicji*, Wrocław Ossolineum, 1951 cyt. za Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s.157

⁹⁷ K. Grzybowski, *Galicja 1848-1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii*, Wrocław Ossolineum, 1959 cyt. za Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s.157

⁹⁸ Tomasz Zarycki, *Nowa przestrzeń...*, s. 186.

⁹⁹ Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 254-255.

¹⁰⁰ Ibidem, s. 254.

na lokalne instytucje czy zakłady pracy, aby się włączały do przedsięwzięć zbiorowych, a także na władze wyższego szczebla, by pomogły je dokończyć. Były one też wygodną formą zbiorowego działania dla społeczności niezasobnych w środki finansowe, które mogły ich brak zastąpić robocizną.”¹⁰¹ Jak wskazuje Jerzy Bartkowski, czyny społeczne w Galicji były skoncentrowane głównie na poprawie stanu dróg, które mają kluczowe znaczenie dla regionu turystycznego jakim jest omawiany teren.¹⁰²

Silne więzi społeczne mogą być wynikiem względnej homogeniczności społeczeństwa obszaru okręgu Nowy Sącz a także historii tych ziem. Kwestia przesiedlenia ludności nie dotknęła tak znacząco obszaru Galicji Zachodniej, jak to było w przypadku Ziemi Odzyskanych. W ten sposób ukształtowane przez lata więzi międzyludzkie nie zostały w znaczny sposób naruszone. Jedynie część obszaru powiatu gorlickiego, który był rodzinną ziemią Łemków została objęta akcją „Wisła”.

Mieszkańcy analizowanego terenu są przywiązani do swojej ziemi i miejsca zamieszkania. „Na początku XX w. Galicja cechowała się wyższym odsetkiem zamieszkałych od urodzenia w powiecie niż Królestwo [Kongresowe]. W tym okresie 75,82% mieszkańców Galicji mieszkało w miejscowości od urodzenia.”¹⁰³ Także obecnie możemy zauważyć podobną prawidłowość. Wyniki Spisu Powszechnego z 2002 roku pokazują, że w Małopolsce jest najwyższy wskaźnik zasiedziałości mieszkańców, czyli mieszkania na danym terenie od urodzenia, i wynosi on 68,3% (średnia dla Polski to 59,2%).¹⁰⁴ Na obszarze okręgu Nowy Sącz, największą zasiedziałością ludności charakteryzują się powiaty: limanowski, nowosądecki oraz nowotarski (76,4% i więcej), następnie powiat tatrzański (72,5-76,3%) oraz gorlicki (68,6-72,4%). Najniższy wskaźnik zasiedziałości, a więc najwyższy indyktor mobilności mieszkańców uzyskał Nowy Sącz (68,5% i mniej).¹⁰⁵ Wynika to z faktu, iż jest to największe miasto w regionie i w dużej mierze zamieszkiwane jest przez ludność napływową, podobnie jak Kraków czy Tarnów.

Siłę więzi lokalnych oraz przywiązania do ziemi możemy obserwować także analizując poparcie dla komitetów regionalnych. Widoczne to jest szczególnie w wyborach 1991 roku, kiedy w okręgu Nowy Sącz pojawiły się komitety lokalne: Związek Podhalan oraz Obywatelski Komitet Wyborczy Okręgu numer 32. Pierwszy z

¹⁰¹ Ibidem, s. 256.

¹⁰² Ibidem, s. 257

¹⁰³ Ibidem, s. 165.

¹⁰⁴ *Więź i przynależność. Stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna 2002. Województwo Małopolskie* pod redakcją Mariana Schaba, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2003, s. 50.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 51.

nich wygrał wybory w pięciu gminach (Kamionka Wielka, Jabłonka, Lipnica Wielka, Biały Dunajec oraz miasto Zakopane), a w kolejnych trzech zdobył ponad 20% wszystkich głosów ważnych. W Lipnicy Wielkiej Związek Podhalan uzyskał rekordowy wynik – 87,84%. Natomiast ObKW32 wygrał w jednej gminie - Łapsze Niżne - a w Bukowinie Tatrzańskiej otrzymał ponad 20% głosów.

Teren okręgu Nowy Sącz to obszar posiadający bogatą kulturę i tradycję. Działają tu zespoły ludowe, specyficzne stroje regionalne, unikalne potrawy, architektura itd. Szczególnie jest to widoczne i nadal kultywowane na Podhalu (powiat nowotarski oraz tatrzański). Mieszkańcy okręgu Nowy Sącz, szczególnie terenów wiejskich, mają poczucie wspólnoty ze swoimi przodkami, znają fakty z ich życia, wiedzą kim byli. Obrazuje to stwierdzenie jednego z górali - Gąsienicy-Walczaka, który mieszkał w Oświęcimiu przez dłuższy czas. Tak wypowiada się o ludziach, którzy tam żyją: „Oni nie wiedzieli, kim by ich dziadek, pradziadek. I nic ich to nie obchodziło. A my, górale, swoich korzeni nie zapominamy. Tu ludzie wracają po latach z Ameryki, bo chcą być pochowani u siebie, w zakopiańskiej ziemi.”¹⁰⁶

Kolejnym czynnikiem mającym wpływ na zachowania wyborcze ludzi jest poziom religijności. Galicja wyróżnia się najwyższą liczbą księży na 10 tysięcy mieszkańców spośród wszystkich regionów Polski (1988 rok) a także liczbą wiernych, którzy uczestniczą w niedzielnej mszy (lata 1980-1989, 1992-1999).¹⁰⁷ Nowsze dane, ukazujące poziom religijności w podziale na diecezje również potwierdzają tezę, iż analizowany teren jest jednym z najbardziej religijnych w Polsce. Tereny okręgu Nowy Sącz należą do trzech diecezji: tarnowskiej (powiat nowosądecki, część powiatu limanowskiego, gorlickiego oraz nowotarskiego),¹⁰⁸ krakowskiej (powiat tatrzański, część powiatu limanowskiego¹⁰⁹ i nowotarskiego)¹¹⁰ oraz diecezji rzeszowskiej (część powiatu gorlickiego).¹¹¹

Wskaźniki poziomu religijności poszczególnych obszarów to między innym tak zwany *dominantes*¹¹² oraz *communicantes*.¹¹³ W latach 2000-2006 diecezja tarnowska

¹⁰⁶ Tomasz Zarycki, *Nowa przestrzeń*, s. 212.

¹⁰⁷ Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 251.

¹⁰⁸ Strona internetowa diecezji tarnowskiej: <http://www.tarnowskie.koscioly.sl.pl/diecezja.htm> z dnia 9 maja 2008 r.

¹⁰⁹ Portal katolicki: <http://www.katolik.pl/parafie/index.php?mode=szukaj> z dnia 9 maja 2008 r.

¹¹⁰ Strona internetowa archidiecezji krakowskiej: <http://diecezja.pl/index.php?page=strony-parafii#top> z dnia 9 maja 2008 r.

¹¹¹ Portal diecezji rzeszowskiej: <http://www.diecezja.rzeszow.pl/?q=node/1688> z dnia 9 maja 2008 r.

¹¹² Liczba wiernych uczestniczących w niedzielnej mszy św. w odniesieniu do liczby zobowiązanych.

Więcej na stronie Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC:

<http://www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm>

plasowała się na pierwszym miejscu (oprócz 2005 roku kiedy na pierwszym miejscu znalazła się diecezja rzeszowska) pod względem odsetka osób uczestniczących w niedzielnej mszy św. (*dominantes*). Podobnie sytuacja wygląda w odniesieniu do odsetka osób przyjmujących komunię św. w niedzielę, w okresie 2000-2006 diecezja tarnowska tylko dwa razy znalazła się na drugim miejscu, w pozostałych latach plasowała się na pierwszym miejscu.¹¹⁴ Pod względem liczby powołań kapłańskich diecezja tarnowska również zajmuje pierwsze miejsce.¹¹⁵ Siła religijności może być także miarą siły i trwałości więzi międzyludzkich i społeczności lokalnej.¹¹⁶

Konserwatyzm ruchów politycznych działających już w okresie zaborów, silne więzi międzyludzkie i lokalne, przywiązanie do ziemi, patriotyzm lokalny, duża religijność, kultywowanie tradycji to elementy, które w znacznym stopniu wpływają na prawicowość okręgu Nowy Sącz. Partie prawicowe w Polsce odwołują się bowiem do takich wartości jak rodzina, tradycja, religia, naród, wspólnota itp.

3.2. Elektorat ludowców a elektorat prawicy i lewicy

W książce Mirosławy Grabowskiej „Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku” została zamieszczona tabela, która obrazuje „przeływ” elektoratów pomiędzy wyborami 1993 oraz 1997 roku. Wynika z niej, że 71% wyborców PSL z 1993 roku zagłosowało w 1997 roku ponownie na tą partię, 13% z nich wybrało Sojusz Lewicy Demokratycznej, natomiast jedynie 8% - AWS (nikt z wyborców PSL z 1993 roku nie poparł ROP-u oraz Bloku dla Polski w 1997 r.).¹¹⁷ Zatem wyborcy ludowców, jeśli rezygnują z popierania tego bloku partii, częściej głosują na lewicę niż na prawicę. W niniejszej pracy została przeprowadzona analiza mająca na celu potwierdzenie lub zaprzeczenie tej tezy w odniesieniu do okręgu Nowy Sącz. Tabela 3.1. obrazuje wielkość przyływu lub odpływu głosów mieszkańców (w wyborach 1997 roku w stosunku do wyborów parlamentarnych 1993 roku) wybranych gmin dla trzech bloków partii: ludowców, prawicy i lewicy. Do badania wybrałam

¹¹³ Procent wiernych uczestniczących w niedzielnej mszy św., którzy przyjmują komunię św. w odniesieniu do liczby zobowiązanych (więcej na stronie Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC: <http://www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm>).

¹¹⁴ Strona Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC: <http://www.iskk.ecclesia.org.pl/praktyki-niedzielne.htm> z dnia 9 maja 2008 r.

¹¹⁵ K. Andrzej Draguła, *Znak żywotności Kościoła*, „Tygodnik Niedziela” 44/2002.

¹¹⁶ Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 249.

¹¹⁷ Mirosława Grabowska, *Podział postkomunistyczny*, s. 200.

gminy, w których w roku 1993 zwyciężyli ludowcy. Dzięki powyższemu zestawieniu możemy określić prawdopodobny przepływ elektoratu ludowców w kolejnych wyborach. Interesujące jest, czy wyborcy partii ludowych na terenie okręgu Nowy Sącz są bardziej prawicowi czy też lewicowi. Oczywiście, przeprowadzone badanie niesie ze sobą ryzyko pomyłki, ponieważ przepływ elektoratu jest skomplikowaną kwestią i nie można go ograniczać jedynie do sumowania danych. Przykładowo 862 wyborców, których stracili ludowcy w gminie Korzenna w wyborach 1997 roku w porównaniu z głosowaniem 1993, mogło zachować się na kilka różnych sposobów podczas wyborów w 1997 roku. Po pierwsze, mogli oni zagłosować na prawicę, lewicę lub liberałów¹¹⁸. Drugim możliwym wariantem zachowania jest nie uczestniczenie w wyborach. Ponadto, nowi wyborcy prawicy w 1997 roku mogli głosować w 1993 roku przykładowo na lewicę, co więcej część wyborców lewicy mogła zrezygnować z udziału w wyborach. W takiej sytuacji przepływ elektoratu ludowego w kierunku prawicy mógłby być mniejszy niż wstępnie oszacowany, natomiast więcej wyborców ludowców z 1993 roku mogłoby zagłosować w 1997 roku na lewicę.

Jednak mimo tych wszystkich wątpliwości warto przeanalizować tabelę 3.1. Możemy zauważyć, że liczba wyborców prawicy w porównaniu z głosowaniem w 1993 roku zdecydowanie się zwiększyła. Jest to wynikiem nie tylko większej liczby osób biorących w wyborach (liczby głosów ważnych),¹¹⁹ ale również przepływu elektoratu pomiędzy blokami partii. Liczba osób, które poparły prawicę w 1997 roku w porównaniu z 1993 rokiem jest większa nawet o 1642 głosy (gmina Korzenna). Natomiast lewica najwięcej zyskuje 296 głosów (Uście Gorlickie). Nawet gdyby wszyscy nowi wyborcy lewicy pochodzili z bloku ludowego, to liczba ta byłaby niewielka w porównaniu z resztą „byłego” elektoratu ludowców, która najprawdopodobniej oddała głos na prawicę. Taki hipotetyczny scenariusz przedstawia tabela 3.2. Ponieważ nie ma badań przeprowadzonych wśród mieszkańców okręgu Nowy Sącz dotyczących przepływu głosów w wyborach 1993 i 1997 roku nie można stwierdzić ile osób z elektoratu ludowców w 1993 roku głosowało w 1997 roku na lewicę lub prawicę. Hipotetyczny scenariusz rozkładu głosów zamieszczony w tabeli

¹¹⁸ Aczkolwiek ten ostatni wariant jest bardzo mało prawdopodobny gdyż potencjalną grupą wyborców partii liberalnych z pewnością nie są wyborcy partii ludowych. Jednakże taka ewentualność może być brana pod uwagę ponieważ ludzie często oddają swój głos na osobę a nie na konkretną partię, dlatego też znana w regionie osobistość startująca z listy partii liberalnej nawet w gminie wiejskiej może uzyskać bardzo dobry wynik. Kwestia ta będzie poruszona w dalszej części niniejszej pracy.

¹¹⁹ Jedynie w dwóch badanych tutaj gminach (gminie Sękowa oraz Uście Gorlickie) liczba głosów ważnych w 1997 roku była niższa niż w wyborach 1993 roku.

3.2. oparty został na założeniu, że cały „nowy” elektorat lewicy w 1997 roku to wyborcy ludowców w 1993 roku. Dzięki takiemu założeniu wyraźnie widać, że to prawica jest blokiem, który zyskał największą część elektoratu ludowców z 1993 roku w okręgu Nowy Sącz.

Tabela 3.1. Różnice w liczbie głosów oddanych na poszczególne bloki partii w wyborach parlamentarnych 1993 oraz 1997 roku w wybranych gminach (liczba głosów uzyskanych w 1997 roku – liczba głosów w 1993 roku).

Gmina	Powiat	Ludowcy (liczba głosów)	Prawica* (liczba głosów)	Lewica (liczba głosów)
Gródek nad Dunajcem	nowosądecki	- 486	+888	+166
Korzenna	nowosądecki	- 862	+1642	+188
Jodłownik	limanowski	- 745	+976	+94
Limanowa gmina	limanowski	- 2	+1356	+164
Łużna	gorlicki	- 262	+664	+129
Niedźwiedź	limanowski	- 366	+738	+70
Uście Gorlickie	gorlicki	- 511	+50	+296
Sękowa	gorlicki	- 404	+304	+128
Dobra	limanowski	- 490	+808	- 90

* Bez liberalów

Tabela 3.2. Przykładowy rozkład głosów wyborców ludowców z 1993 roku, którzy w wyborach 1997 nie zagłosowali na ten blok partii.

Gmina	Powiat	Wyborcy, którzy w 1993 r. zagłosowali na ludowców a w 1997 r. nie głosowali na ludowców (liczba głosów)	Liczba głosów zdobytych przez lewicę w 1997 r. w porównaniu z 1997 r.	Wyborcy ludowców w 1993 r., którzy w 1997 r. mogli zagłosować na prawicę* (liczba głosów)
Gródek nad Dunajcem	nowosądecki	486	166	320
Korzenna	nowosądecki	862	188	674
Jodłownik	limanowski	745	94	651
Limanowa gmina	limanowski	2	2	0
Łużna	gorlicki	262	129	133
Niedźwiedź	limanowski	366	70	296
Uście Gorlickie	gorlicki	511	296	50
Sękowa	gorlicki	404	128	276
Dobra	limanowski	490	0	490

* Bez liberalów

Widać wyraźnie, że jedynie w gminie Uście Gorlickie więcej wyborców ludowców z 1993 r. mogło zagłosować na lewicę. We wszystkich innych przypadkach liczba nowych wyborców prawicy w 1997 roku oraz liczba wyborców ludowych z 1993 roku potencjalnie popierających prawicę w wyborach 1997 jest większa niż w przypadku lewicy. Warto zwrócić uwagę na gminę Limanowa gdzie liczba osób głosujących na blok partii ludowych w 1993 oraz w 1997 r. jest praktycznie taka sama (różnica jedynie dwóch głosów). Warto dodać, że dowodzi to wielkiego przywiązania mieszkańców gminy Limanowa do partii ludowych, ponieważ w roku 1997, w innych częściach okręgu Nowy Sącz, a także w innych częściach Polski, ludowcy otrzymali zdecydowanie niższe poparcie niż w wyborach 1993 r.

Z przeprowadzonego badania możemy więc wyciągnąć wniosek, iż wyborcy partii ludowych¹²⁰ są bardziej prawicowi niż lewicowi. Przeprowadzone przeze mnie

¹²⁰ Ponieważ badanie dotyczy wyborów 1993 oraz 1997 roku, za partie ludowe uważa się Porozumienie Ludowe oraz Polskie Stronnictwo Ludowe.

badanie¹²¹ pokazało, że teza zawarta w publikacji Mirosławy Grabowskiej nie znajduje potwierdzenia na terenie okręgu Nowy Sącz.

3.3. Wpływ silnych kandydatów lokalnych na wyniki wyborów

Charakter wyborczy gminy może być wyjaśniany na wiele sposobów. Przykładowo, poprzez kontekst historyczny, socjokulturowy itd. Jednakże jedną z możliwości jest także szukanie silnych kandydatów lokalnych, którzy uzyskują wysokie poparcie w wyborach w konkretnej gminie, kilku gminach czy powiecie. Dzięki zbadaniu wyników wyborów pod tym właśnie kątem możemy wyjaśnić specyfikę pewnych gmin, czego dokonanie nie byłoby możliwe przy zastosowaniu innych wyróżników. Mam tu na myśli chociażby, wspomniane już w niniejszej pracy, gminy Mszana Dolna oraz Niedźwiedź, w których w wyborach 2001 roku oraz 2007 roku wysoki wynik uzyskała Platforma Obywatelska. Główną „przyczyną” takiego stanu rzeczy była kandydatura Tadeusza Patality – wójta gminy Mszana Dolna. Podobnie można wyjaśnić 43,49% dla Unii Wolności w 1997 roku w gminie Stary Sącz, podczas gdy poparcie dla tego ugrupowania na poziomie okręgu wyniosło 9,97%. Wynik w Starym Sączu UW zawdzięczała Marianowi Cyconowi – burmistrzowi miasta i gminy Stary Sącz – który startował w wyborach do Parlamentu jako kandydat bezpartyjny właśnie z listy Unii Wolności.

Badanie silnych kandydatów przeprowadziłam na wynikach wyborów 2001, 2005 oraz 2007 roku ponieważ są one najpełniejsze (zawierają dokładne dane dotyczące każdej gminy oraz każdego kandydata). By ograniczyć liczbę regionalnych kandydatów oraz wyselekcjonować spośród nich najsilniejszych, zastosowałam pewnego rodzaju próg – za silnych kandydatów regionalnych uznałam osoby, które otrzymały 20% i więcej wszystkich głosów ważnych w danej gminie. Ilustruje to tabela 3.4.

Tabela 3.3. przedstawia liczbę silnych kandydatów regionalnych oraz partie, z których list startowali do Parlamentu a także ogólną tendencję głosowania na konkretnych, regionalnych kandydatów. Analizując zebrane dane możemy zauważyć, iż wyborcy okręgu Nowy Sącz nie głosują jedynie na partie, ale w szczególności na kandydatów. Obrazuje to przykład gminy Łososina Dolna, którą w drugim rozdziale niniejszej pracy zaliczyłam do grupy gmin ludowo-prawicowych. W wyborach 2001 roku zwyciężyli

¹²¹ Wszelkie zastrzeżenia na temat wiarygodności i prawdopodobieństwa badania przedstawiłam tutaj.

tam liberałowie – Platforma Obywatelska – uzyskując wynik 41,64%. Jednakże znamienne jest, iż około 91% wszystkich głosów ważnych oddanych na PO w Łososinie Dolnej uzyskał jeden kandydat – Wiesław Basta. Gdyby nie jego kandydatura, najprawdopodobniej Platforma Obywatelska nie zwyciężyłaby w tych wyborach w gminie Łososina Dolna. Jednakże należy zaznaczyć, że część głosów oddanych na silnego kandydata lokalnego jego partia otrzymałaby również, gdyby nie startował on w wyborach (część wyborców tradycyjnie głosuje na daną partię – tego faktu nie zmienia brak znanego kandydata).

Analizując dane zamieszczone w tabeli 3.3. możemy zauważyć, że w kolejnych wyborach coraz więcej jest kandydatów, którzy uzyskują poparcie 10% i więcej oraz 20% i więcej wszystkich głosów ważnych w gminie. Tendencja ta ukazuje wzrastające przywiązanie do poszczególnych kandydatów a nie całych ugrupowań. Może to wynikać z samego systemu głosowania obowiązującego w Polsce, który pozwala wyborcom na głosowanie na konkretne osoby.

Tabela 3.3. Liczba silnych kandydatów regionalnych według partii w wyborach 2001, 2005 oraz 2007 roku, zestawienie zbiorcze.

Komitet wyborczy, z którego startował kandydat	Liczba wyników 20% i więcej wszystkich głosów ważnych w gminie uzyskanych przez kandydatów na posłów			Liczba wyników 10% i więcej wszystkich głosów ważnych w gminie uzyskanych przez kandydatów na posłów		
	2001 r.	2005 r.	2007 r.	2001 r.	2005 r.	2007 r.
Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy	5	-	-	11	-	-
Liga Polskich Rodzin	2	1	-	11	6	-
Platforma Obywatelska	11	8	9	26	31	41
Polskie Stronnictwo Ludowe	6	5	6	12	10	13
Prawo i Sprawiedliwość	1	20	41	5	48	81
Samoobrona Rzeczpospolitej	-	2	-	-	2	-
Sojusz Lewicy Demokratycznej*	2	1	-	27	2	1
Unia Wolności	1	-	-	1	-	-
Razem	26	37	56	93	99	136

* W 2001 roku Koalicja Sojusz Lewicy Demokratycznej – Unia Pracy, natomiast w 2007 roku Koalicyjny Komitet Wyborczy Lewica i Demokraci SLD+SDPL+PD+UP.

– Nie dotyczy

Ludzie wybierają kandydatów, którzy pochodzą z terenów ich gminy lub powiatu, ponieważ chcą by interesy społeczności lokalnej, do której przynależą, były reprezentowane także na poziomie ogólnokrajowym. Posłowie, mając dostęp do osób piastujących najwyższe stanowiska są w stanie działać wiele dobrego dla regionu, z którego pochodzą. Ponadto, ludzie wybierają kandydatów, których znają, mają do nich zaufanie. Istnieje także prawidłowość, że wyborcy głosują na „sprawdzonych” kandydatów. Mam na myśli osoby, które aktywnie uczestniczyły w życiu społeczności lokalnej będąc członkami Rad Gmin, Powiatów, Sejmiku Wojewódzkiego lub sołtysami, wójtami, burmistrzami itp. Wymienione czynniki (głosowanie na kandydatów z danej gminy lub powiatu oraz głosowanie na osoby sprawdzone) widać wyraźnie gdy przeanalizujemy dane dotyczące kandydatów, którzy otrzymali 20% i więcej głosów w danej gminie (patrz tabela 3.4.). 31 kandydatów otrzymało ponad 20% głosów w tej gminie, z której pochodzą lub w której działają. 15 osób uzyskało tak wysoki procent poparcia nie tylko w swojej macierzystej gminie, ale także w gminach okolicznych. Najlepszym tego przykładem są: Arkadiusz Mularczyk (PiS), który otrzymał ponad 20% głosów w 16 gminach w jednych wyborach, Witold Kochan w 2005 roku (PiS) – w 6 gminach, Edward Siarka (PiS) – w 5 gminach, Andrzej Gut-Mostowy (PO) – w 4 gminach. Jedynie trzech kandydatów nie uzyskało 20% głosów w swojej macierzystej gminie lecz innej, często sąsiedniej. Tabela 3.4. pokazuje również, że znakomita większość osób startujących w wyborach do Sejmu ma za sobą doświadczenia związane z pracą w samorządzie lokalnym lub w administracji rządowej – 41 spośród 49 kandydatów. Potwierdza to tezę, że wyborcy chętniej oddają swój głos na osoby znane z działalności dla regionu, dzięki temu minimalizują koszt związany z oddaniem głosu na kandydata – możliwość, że nie będzie on w stanie działać na rzecz regionu i reprezentować jego interesów.

Tabela 3.4. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001, 2005 i 2007 r. (silni kandydaci regionalni).

Kandydat	Miejsce zamieszkania lub miejsce działalności	Partia	Funkcja w samorządzie lokalnym**	Gminy, w których kandydat uzyskał 20% i więcej wszystkich ważnych głosów
Knapik Jan	Lipinki	SLD	tak	Lipinki (2001, 2005 r.)
Sas Kazimierz	Maniowy/ Nowy Sącz	SLD	tak	Nowy Sącz (2001*)
Dudek Roman	Laskowa	AWSP	tak	Laskowa (2001)
Kogut Stanisław	Biała Niżna (gmina Grybów)	AWSP	tak	Grybów miasto i gmina (2001)
Dzielski Kazimierz	Czarny Dunajec	AWSP	tak	Czarny Dunajec (2001)
Pawlikowski Jan	Poronin	AWSP	brak danych	Poronin (2001)
Adamczyk Marek	Lipnica Wielka	UW	brak danych	Lipnica Wielka (2001)
Węglarz Stanisław	Rytro	PiS	tak	Rytro (2001)
Nalepka Jerzy	Bobowa	PSL	tak	Bobowa (2001, 2007)
Dutka Bronisław	Limanowa	PSL	tak	Limanowa gmina (2001, 2005*, 2007*)
Dziedzina Franciszek	Mszana Dolna	PSL	tak	Mszana Dolna gmina (2001)
Kielbasa Mieczysław	Korzenna	PSL	tak	Korzenna (2001*, 2005, 2007)
Jazowski Bogusław	Lipnica Wielka	PSL	brak danych	Lipnica Wielka (2001)
Gąsienica-Walczak Jan	Biały Dunajec	PSL	tak	Biały Dunajec (2001)
Szura Stanisław	Gorlice	PO	tak	Gorlice miasto, Sękowa (2001)
Patalita Tadeusz	Mszana Dolna	PO	tak	Mszana Dolna gmina, Niedźwiedź, Mszana Dolna miasto (2001, 2007)
Parchański Tadeusz	Tymbark/ Słupnice	PO	tak	Słupnice (2001, 2005), Tymbark (2001)
Basta Wiesław	Łososina Dolna	PO	tak	Łososina Dolna (2001)

Tabela 3.4. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001, 2005 i 2007 r. (silni kandydaci regionalni). (dokończenie)

Kandydat	Miejsce zamieszkania lub miejsce działalności	Partia	Funkcja w samorządzie lokalnym**	Gminy, w których kandydat uzyskał 20% i więcej wszystkich ważnych głosów
Oleksy Włodzimierz	Muszyna	PO	tak	Muszyna (2001)
Smarduch Jan	Nowy Targ	PO	tak	Nowy Targ (2001)
Król Wiesław	Szczawnica	PO	brak danych	Szczawnica (2001)
Krasicka-Domka Zofia	Rabka-Zdrój	LPR	nie	Raba Wyżna, Rabka-Zdrój (2001*)
Kochan Witold	Gorlice	PiS (2005) PO (2007)	tak	Gorlice miasto, Sękowa, Uście Gorlickie (2005, 2007), Gorlice gmina, Moszczenica, Ropa (2005)
Puchała Jan	Tymbark	PiS	tak	Dobra, Jodłownik, Tymbark (2005)
Janczyk Wiesław	Męcina/ Limanowa	PiS	tak	Limanowa gmina (2005, 2007), Kamienica, Słopnice (2007)
Żaba Bolesław	Mszana Dolna	PiS	tak	Mszana Dolna gmina (2005)
Siarka Edward	Raba Wyżna	PiS	tak	Jabłonka, Lipnica Wielka, Raba Wyżna, Rabka-Zdrój, Spytkowice (2005, 2007)
Paluch Anna	Krościenko nad Dunajcem	PiS	tak	Krościenko n/D, Ochotnica Dolna (2005, 2007), Czorsztyn, Łapsze Niżne, Nowy Targ gmina (2007)
Piczura Jan	Witów (gmina Kościelisko)	PiS	tak	Kościelisko (2005)
Zacharko Jerzy	Zakopane	PiS	tak	Zakopane (2005)
Połeć Tomasz	Gorlice	PO	tak	Sękowa (2005)
Waksmundzki Bogusław	Krościenko nad Dunajcem	PO	tak	Krościenko n/D (2005)
Jachymiak Maciej	Nowy Targ	PO	brak danych	Nowy Targ miasto (2005)

Tabela 3.4. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001, 2005 i 2007 r. (silni kandydaci regionalni). (dokończenie)

Kandydat	Miejsce zamieszkania lub miejsce działalności	Partia	Funkcja w samorządzie lokalnym**	Gminy, w których kandydat uzyskał 20% i więcej wszystkich ważnych głosów
Gut-Mostowy Andrzej	Zakopane	PO	tak	Kościelisko, Poronin, Zakopane (2005, 2007), Bukowina Tatrzańska (2005)
Kociołek Józef	Bobowa	PSL	tak	Bobowa (2005)
Ślimak Stanisław	Szaflary	PSL	tak	Szaflary, Biały Dunajec (2005, 2007)
Ciągło Edward	Gołkowice Dolne (gmina Stary Sącz)	LPR	tak	Stary Sącz (2005*)
Michalik Maria	Gorlice	SO	brak danych	Łużna (2005)
Kucharski Jan	Nawojowa	SO	tak	Nawojowa (2005)
Bartuś Barbara	Lipinki	PiS	tak	Biecz, Gorlice gmina, Lipinki, Moszczenica, Sękowa (2007)
Tarasek Tomasz	Bobowa	PiS	tak	Bobowa (2007)
Palki Jan	Dobra	PiS	tak	Dobra (2007)
Mularczyk Arkadiusz	Nowy Sącz	PiS	tak	Laskowa, Chełmiec, Gródek n/D, Grybów gmina, Kamionka Wielka, Korzenna, Krynica-Zdrój, Łabowa, Łososina Dolna, Muszyna, Nawojowa, Nowy Sącz, Piwniczna-Zdrój, Podegrodzie, Rytro, Stary Sącz (2007*)
Poręba Antoni	Grybów	PiS	tak	Grybów gmina (2007)
Romanek Andrzej	Grybów	PiS	tak	Grybów miasto, Łososina Dolna (2007)
Potoniec Roman	Maszkowice (gmina Łącko)	PiS	brak danych	Łącko (2007)
Bąk Piotr	Zakopane	PiS	tak	Zakopane (2007)
Czerwiński Andrzej	Nowy Sącz	PO	tak	Nowy Sącz (2007*)
Kaszyk Stanisław	Szalowa (gmina Łużna)	PSL	tak	Łużna (2007)

*Wybory, w których kandydaci startowali z pierwszego miejsca na liście.

**Funkcje w radach gmin, powiatów, sejmikach wojewódzkich, funkcja sołtysa, wójta, burmistrza, prezydenta miasta oraz funkcje w administracji rządowej.

3.4. Strategie głosowania lokalnego

Warty odnotowania jest fakt, że nie tylko poszczególne gminy, ale także powiaty mają swoich regionalnych kandydatów. Na listach komitetów wyborczych znajdują się bowiem przedstawiciele wszystkich powiatów wchodzących w skład okręgu Nowy Sącz. Ważne jest, w jakim stopniu mieszkańcy powiatów głosują na swoich kandydatów a w jakim oddają swoje głosy na kandydatów z innych regionów okręgu. Jest to bardzo istotne dla kandydatów startujących z poszczególnych powiatów, którzy wiedzą, że mogą liczyć na ich poparcie, ale także dla samych wyborców, może się bowiem zdarzyć, że dany powiat nie będzie miał swojego reprezentanta w Sejmie. Taka sytuacja miała miejsce po wyborach w 2005 roku kiedy to żaden kandydat z powiatu gorlickiego nie zdobył wystarczającej liczby głosów by dostać się do Parlamentu. Przyczyną takiego stanu rzeczy mogła być duża liczba kandydatów pochodzących właśnie z tego powiatu - aż 18, w tym trzech z PiS, trzech z SLD, dwóch z PO, dwóch z PSL oraz czterech z Samoobrony. Taka sytuacja spowodowała rozproszenie głosów wyborców powiatu gorlickiego (jednakże, jak to zostanie wspomniane poniżej, dobra strategia głosowania lokalnego pozwala zredukować rozproszenie głosów wyborców danego powiatu). W efekcie, Witold Kochan z PiS uzyskał o 649 głosów mniej niż Anna Paluch, która weszła do Sejmu z najmniejszą liczbą głosów na liście PiS w okręgu Nowy Sącz w 2005 roku. Co więcej, gdyby nie tak duża liczba kandydatów z jednego powiatu, prawdopodobnie Kochan zostałby wybrany do Parlamentu.

Jednakże z powodu rywalizacji o głosy wyborców powiatu gorlickiego nawet w ramach tych samych komitetów (jak zostało wspomniane powyżej, kilku kandydatów z gorlickiego startowało z jednej listy) nie było to możliwe. Na Jacka Mlecza z PiS, wyborcy w tym powiecie oddali 598 głosów, zaś na Stefana Hładyka z PiS, również kandydata ziemi gorlickiej – 492 głosy. W sumie daje to 1090 głosów wyborców gorlickich, o wiele więcej niż zabrakło Witoldowi Kochanowi do zdobycia miejsca w Parlamencie. W przypadku listy wyborczej komitetu Samoobrony, najwięcej głosów w powiecie gorlickim zdobyła Maria Michalik – 1656 głosów. Dobry wynik, Tadeusz Grabowski z Gorlic zawdzięczał nie tylko głosom mieszkańców swojego powiatu (969 głosów) ale także pozostałych regionów w okręgu Nowy Sącz.

Jednakże w wyborach roku 2007 możemy zaobserwować odmienną tendencję dotyczącą obszaru powiatu gorlickiego. Pomimo dużej liczby kandydatów z tego regionu – 16 – dwie osoby pochodzące z ziemi gorlickiej dostały się do Sejmu –

Barbara Bartuś z PiS oraz Witold Kochan, tym razem startujący z list Platformy Obywatelskiej.

Wydaje się, że Gorliczanie skorzystali z nauk płynących z poprzednich wyborów i postanowili zagłosować na „swoich” kandydatów. Świadczyć o tym może fakt, że 76% wszystkich głosów oddanych na Barbarę Bartuś to głosy wyborców z powiatu gorlickiego. Witold Kochan zdobył natomiast aż 91% wszystkich swoich głosów właśnie na terenie ziemi gorlickiej. Zestawienia udostępnione przez Państwową Komisję Wyborczą pokazują, że 46,46% głosów oddanych w powiecie gorlickim na Prawo i Sprawiedliwość to głosy na Barbarę Bartuś, kolejne 22,32% zostało oddanych na pierwszego na liście PiS-u Arkadiusza Mularczyka. Jeszcze bardziej jednomyślnie powiat gorlicki głosował na kandydatów z listy Platformy Obywatelskiej – 66,79% głosów oddanych na ten komitet to poparcie dla Witolda Kochana, a tylko 14,70% na Andrzeja Czerwińskiego startującego z pierwszego miejsca.

Sytuacja powiatu gorlickiego w 2005 oraz 2007 roku ujawnia pewne prawidłowości. Przede wszystkim zbyt duża liczba kandydatów z danego powiatu zmniejsza możliwość zdobycia mandatu parlamentarnego, ponieważ głosy wyborców z regionu, z którego pochodzi osoba kandydująca rozpraszają się na kilku kandydatów, nawet w ramach tej samej listy wyborczej. Ponadto, mobilizacja wyborców danego powiatu, jak to było w przypadku powiatu gorlickiego w 2007 roku, pozwala na wprowadzenie do Sejmu co najmniej jednego przedstawiciela.

Jednakże startując do wyborów ważna jest nie tylko liczba kandydatów startujących z tego samego powiatu czy gminy, ale także miejsce na liście, które zajmuje kandydat. Zdecydowanie częściej mandaty uzyskują kandydaci startujący z wyższych miejsc na listach wyborczych. Na 27 wybranych posłów w wyborach 2001, 2005 oraz 2007 roku, aż 21 osób zajmowało miejsca od 1 do 3. Dwie osoby – Barbara Bartuś oraz Witold Kochan startujące z pozycji 7 i 5 uzyskało mandaty głównie dzięki głosom powiatu, z którego pochodzą, jak to zostało wspomniane powyżej. Również Wiesław Janczyk, startujący z list PiS-u, z 8 miejsca, mandat sejmowy zawdzięcza głównie wyborcom powiatu limanowskiego, z którego pochodzi – 74% wszystkich oddanych na niego głosów to poparcie uzyskane właśnie na ziemi limanowskiej. Podobną prawidłowość możemy zauważyć analizując poparcie dla Edwarda Siarki z PiS, startującego z 5 miejsca na liście (2005 rok), który uzyskał 89% wszystkich głosów w swoim mateczniku - powiecie nowotarskim. W 2001 roku również Bronisław Dutka startujący z 5 miejsca na liście Polskiego Stronnictwa Ludowego uzyskał mandat do

Sejmu dzięki poparciu rodzinnej ziemi limanowskiej, której wyborcy oddali ok. 84% wszystkich uzyskanych przez niego głosów. Już w wyborach 2005 oraz 2007 roku, Bronisław Dutka startował z pierwszego miejsca na liście. Taki awans spotkał także Arkadiusza Mularczyka (z 6 miejsca w 2005 roku na 1 w 2007 roku) oraz Edwarda Siarkę (z 5 pozycji w 2005 roku na 3 w 2007 roku). Wysokie miejsca na liście mają wielkie znaczenie dla kandydatów startujących z poszczególnych list, ponieważ gdy tylko komitet wyborczy bierze udział w podziale mandatów, zazwyczaj osoby z pierwszych miejsc na liście otrzymują mandat poselski. Dzieje się tak gdyż osoby niezdecydowane na oddanie głosu na konkretnego kandydata a pragnące głosować na dany komitet wyborczy zazwyczaj głosują na osobę pierwszą na liście. Ma więc ona największe szanse na zdobycie jak największej ilości głosów. Ponadto, jak pokazuje analiza wyników wyborów, osoby pierwsze na liście zdobywają głosy wyborców z każdej części okręgu. Przykładem tego jest Elżbieta Wiśniowska, kandydatka Samoobrony w okręgu Nowy Sącz w 2005 roku. Startując z pierwszego miejsca na liście zdobyła mandat chociaż nie pochodzi z terenów okręgu. W powiecie gorlickim zdobyła ok. 14% wszystkich oddanych na nią głosów, w powiecie limanowskim – ok. 16%, w powiecie nowosądeckim – ok. 29%, w powiecie nowotarskim – ok. 25%, w mieście Nowy Sącz – 9,5% oraz w powiecie tatrzańskim – 6,4%.

3.5. Źródła utrzymania ludności a zachowania wyborcze

Poszukując czynników mogących mieć wpływ na takie, a nie inne zachowania wyborcze warto zwrócić uwagę na źródła utrzymania, a także poziom wykształcenia ludności. Pierwszy wskaźnik jest szczególnie ważny przy badaniu gmin należących do grupy gmin ludowych. Dzięki analizie danych dotyczących źródła utrzymania mieszkańców poszczególnych gmin, dowiemy się, czy wysokie wyniki ludowców uzależnione są od liczby ludzi, którzy utrzymują się z pracy w rolnictwie czy też przyczyn poparcia dla tego bloku partii należy szukać gdzie indziej.

3.5.1. Ludność utrzymująca się z rolnictwa

Na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie zebranych w 2002 roku określiłam procentowy udział osób utrzymujących się z rolnictwa w danej gminie

(tabela 3.5.). Po przeanalizowaniu uzyskanych wyników nasuwa się kilka wniosków. Przede wszystkim należy stwierdzić, że istnieje wyraźna zależność pomiędzy wysokim procentem osób utrzymujących się z pracy w rolnictwie a poparciem dla ludowców. To właśnie gminy zakwalifikowane do grupy gmin ludowych oraz ludowo-prawicowych wyróżniają się największym odsetkiem osób utrzymujących się z rolnictwa. Jest to zauważalne szczególnie kiedy policzymy procent osób pracujących w rolnictwie w poszczególnych grupach gmin (średnia). W grupie gmin ludowo-prawicowych jest to – 18,45%, w grupie gmin ludowych – 15,70%, w gminach prawicowych – 14,34%, w gminach ludowo-lewicowych – 13,27%, w gminach prawicowo-liberalnych – 12,77%, w gminach liberalnych – 6,92%, w grupie gmin lewicowych – 5,04%, oraz w gminach lewicowo-liberalnych – 1,11%.

Warto zwrócić uwagę na gminę, w której utrzymujący się z rolnictwa stanowią największy procent – jest nią Jodłownik w powiecie limanowskim. Jak zostało wspomniane w II rozdziale niniejszej pracy, ludowcy wygrywali w Jodłowniku w trzech wyborach – 1991, 1993 oraz 2001 roku uzyskując jedne z najlepszych wyników w całym okręgu Nowy Sącz. W wyborach 1991 roku zdobyli oni 68,26% głosów co jest najlepszym wynikiem tego bloku we wszystkich wyborach parlamentarnych w tym okręgu.

Jak pokazała analiza danych dotyczących źródeł utrzymania ludności, gminy, które sklasyfikowane zostały jako ludowe i ludowo-prawicowe, mają wyższy odsetek ludności pracującej w rolnictwie niż pozostałe gminy. Jednakże dzieje się tak jedynie w przypadku gmin znajdujących się w powiecie gorlickim, limanowskim i nowosądeckim. Należy zaznaczyć, że gminy powiatu nowotarskiego oraz tatrzańskiego, które zostały zaliczone do grupy gmin ludowo-prawicowych oraz prawicowych mają podobny odsetek osób utrzymujących się z rolnictwa (ponad 20%). Taką sytuację możemy wyjaśnić poprzez odwołanie do tradycji tych terenów. Powiat nowotarski oraz tatrzański nie są bastionem ludowców w okręgu Nowy Sącz (w przeciwieństwie chociażby do powiatu limanowskiego). Warto zauważyć, że żadna gmina z powiatu nowotarskiego i tatrzańskiego nie została zaliczona do grupy gmin ludowych. Pomimo wysokiego odsetka ludności utrzymującej się z rolnictwa, większość gmin tych dwóch powiatów jest prawicowa, ewentualnie prawicowo-ludowa. Jak zostało wykazane w niniejszym rozdziale, elektorat ludowy kiedy nie głosuje na ludowców, oddaje swoje głosy na prawicę. W powiecie nowotarskim i tatrzańskim, gdzie nie ma tradycji ludowych, elektorat, który swoimi cechami przypomina elektorat ludowy, oddaje swoje

głosy na partie sytuujące się po prawej stronie sceny politycznej. Jest to związane, jak to już zostało wspomniane powyżej, między innymi z religijnością mieszkańców, przywiązaniem do ziemi, z tradycją, kulturą oraz z siłą więzi międzyludzkich, ponieważ partie prawicowe odwołują się właśnie do tych wartości.

Tabela 3.5. Liczba i procent ludności utrzymujących się z rolnictwa i z emerytury w poszczególnych gminach okręgu Nowy Sącz.

Gmina	Powiat	Ogółem	Liczba ludności utrzymująca się z pracy w rolnictwie	Procent ludności utrzymujący się z pracy w rolnictwie	Liczba ludności utrzymująca się z emerytury	Procent ludności utrzymujący się z emerytury
Biecz	G	16928	1777	10,50%	2990	17,66%
Bobowa	G	9063	1195	13,19%	1357	14,97%
Gorlice gmina	G	15790	963	6,10%	2350	14,88%
Gorlice miasto	G	29005	173	0,60%	4245	14,64%
Lipinki	G	6793	436	6,42%	1223	18,00%
Łużna	G	8052	1271	15,78%	1040	12,92%
Moszczenica	G	4717	845	17,91%	735	15,58%
Ropa	G	4931	1016	20,60%	414	8,40%
Sękowa	G	4674	499	10,68%	641	13,71%
Uście Gorlickie	G	6232	1609	25,82%	574	9,21%
Dobra	L	9339	1645	17,61%	1326	14,20%
Jodłownik	L	7983	2335	29,25%	867	10,86%
Kamienica	L	7086	792	11,18%	725	10,23%
Laskowa	L	7241	1614	22,29%	752	10,39%
Limanowa gmina	L	22309	1867	8,37%	2262	10,14%
Limanowa miasto	L	14391	169	1,17%	1728	12,01%
Łukowica	L	9002	1780	19,77%	914	10,15%
Mszana Dolna gmina	L	15957	3148	19,73%	1820	11,41%
Mszana Dolna miasto	L	7326	270	3,69%	951	12,98%
Niedźwiedź	L	6550	1159	17,69%	587	8,96%
Słupnice	L	5665	905	15,98%	468	8,26%
Tymbark	L	5969	335	5,61%	761	12,75%

Tabela 3.5. Liczba i procent ludności utrzymujących się z rolnictwa i z emerytury w poszczególnych gminach okręgu Nowy Sącz. (dokończenie)

Gmina	Powiat	Ogółem	Liczba ludności utrzymująca się z pracy w rolnictwie	Procent ludności utrzymujący się z pracy w rolnictwie	Liczba ludności utrzymująca się z emerytury	Procent ludności utrzymujący się z emerytury
Chelmiec	NS	23062	1950	8,46%	2261	9,80%
Gródek nad Dunajcem	NS	8768	1440	16,42%	698	7,96%
Grybów gmina	NS	21670	2845	13,13%	2677	12,35%
Grybów miasto	NS	6269	221	3,53%	835	13,32%
Kamionka Wielka	NS	8715	525	6,02%	903	10,36%
Korzenna	NS	13058	2811	21,53%	1228	9,40%
Krynica-Zdrój	NS	17161	891	5,19%	2677	15,60%
Łabowa	NS	5045	594	11,77%	354	7,02%
Łącko	NS	14542	2640	18,15%	1552	10,67%
Łososina Dolna	NS	9440	1949	20,65%	840	8,90%
Muszyna	NS	10982	385	3,51%	1201	10,94%
Nawojowa	NS	7317	577	7,89%	564	7,71%
Piwniczna-Zdrój	NS	10204	241	2,36%	1032	10,11%
Podegrodzie	NS	11185	1898	16,97%	976	8,73%
Rytko	NS	3643	81	2,22%	389	10,68%
Stary Sącz	NS	21690	1289	5,94%	2342	10,80%
Czarny Dunajec	NT	20785	5103	24,55%	2530	12,17%
Czorsztyn	NT	6991	319	4,56%	744	10,64%
Jabłonka	NT	16524	3748	22,68%	1767	10,69%
Krościenko nad Dunajcem	NT	6296	521	8,28%	776	12,33%
Lipnica Wielka	NT	5463	1174	21,49%	548	10,03%
Łąpsze Niżne	NT	8690	2245	25,83%	872	10,03%
Nowy Targ gmina	NT	21563	4519	20,96%	2547	11,81%

Tabela 3.5. Liczba i procent ludności utrzymujących się z rolnictwa i z emerytury w poszczególnych gminach okręgu Nowy Sącz. (dokończenie)

Gmina	Powiat	Ogółem	Liczba ludności utrzymująca się z pracy w rolnictwie	Procent ludności utrzymujący się z pracy w rolnictwie	Liczba ludności utrzymująca się z emerytury	Procent ludności utrzymujący się z emerytury
Nowy Targ miasto	NT	33034	408	1,24%	4437	13,43%
Ochotnica Dolna	NT	7794	2035	26,11%	696	8,93%
Raba Wyżna	NT.	13187	1697	12,87%	1643	12,46%
Rabka-Zdrój	NT	17228	966	5,61%	2864	16,62%
Spytkowice	NT	3919	596	15,21%	464	11,84%
Szaflary	NT	9967	2050	20,57%	1049	10,52%
Szczawnica	NT	7341	150	2,04%	1206	16,43%
Biały Dunajec	T	6650	1450	21,80%	622	9,35%
Bukowina Tatrzańska	T	12122	3031	25,00%	1424	11,75%
Kościelisko	T	7879	938	11,91%	916	11,63%
Poronin	T	10463	1751	16,74%	1140	10,90%
Zakopane	T	28203	480	1,70%	4718	16,73%
Nowy Sącz	N.S.	84477	591	0,70%	11234	13,30%

Przynależność gminy do określonego powiatu oznaczona jest skrótami: G - powiat gorlicki, L - powiat limanowski, NS - powiat nowosądecki, NT- powiat nowotarski, T - powiat tatrzański, N.S.- Nowy Sącz.

Jednakże należy również zauważyć, że są gminy, w których odsetek osób utrzymujących się z rolnictwa nie jest duży a pomimo to ludowcy otrzymują w nich wysokie poparcie. Mam na myśli głównie Nawojową (powiat nowosądecki) oraz gminę Limanowa. Powiat limanowski i nowosądecki to bastiony ludowców w okręgu Nowy Sącz. To właśnie z powiatu limanowskiego pochodzi jedyny poseł PSL z okręgu Nowy Sącz w ostatnich trzech wyborach (2001, 2005 oraz 2007 roku) – Bronisław Dutka. Ponadto, głosowanie na PSL to także „cecha dziedziczna”, kwestia tradycji rodzinnej. Co więcej, powiaty limanowski i nowosądecki posiadają silne struktury lokalne PSL. W styczniu 2008 roku Gazeta Krakowska pisała, że 80 nowych członków PSL otrzyma w

Nowym Sączu legitymacje partyjne.¹²² „- W powiecie nowosądeckim mamy ponad 850 zadeklarowanych członków stronnictwa, czyli regularnie opłacających składki, uczestniczących w życiu partii - mówi Mieczysław Kielbasa, prezes Zarządu Powiatowego PSL w Nowym Sączu. - Szczególnie cieszy, że w nasze szeregi wstępują ludzie wykształceni i młodzi.”¹²³ Michał Kądziołka, student PWSZ w Nowym Sączu wyjaśnia: „Nie może być inaczej z moją przynależnością do partii, skoro dziadek i ojciec są jej działaczami.”¹²⁴ Widać więc, że nie tylko źródło utrzymania skłania wyborców do głosowania na ludowców, ale także historia danego terenu, tradycja oraz więzi rodzinne.

3.5.2. Ludność utrzymująca się z emerytury

Badając źródła utrzymania ludności warto zwrócić uwagę na procent osób utrzymujących się z emerytury. Jacek Raciborski charakteryzując elektorat poszczególnych partii w wyborach 1991 oraz 1993 roku zaznaczył, że „Sojusz Lewicy Demokratycznej w 1991 r. – jak wynika z badania *exit poll* OBOP/INFAS ponadprzeciętne poparcie uzyskał wśród emerytów i pracowników umysłowych.”¹²⁵ Również według raportu CBOS z września 2005 roku, dotyczącego potencjalnych elektoratów partii politycznych, „grupą społeczno-zawodową, w której SLD ma relatywnie więcej zwolenników, są pracownicy fizyczno-umysłowi (17%), a także emeryci (11%).”¹²⁶ Dzięki danym dotyczącym liczby emerytów w poszczególnych gminach można będzie spróbować odpowiedzieć na pytanie czy większy procent osób utrzymujących się z emerytury sprzyja większemu poparciu dla lewicy. Oczywiście przeprowadzone badanie niesie ze sobą możliwość pomyłki, gdyż nie wiadomo w jakim stopniu osoby utrzymujące się z emerytury popierają partie lewicowe w okręgu Nowy Sącz. Ponadto może się okazać, iż inne czynniki mają większy wpływ na preferencje wyborców niż czerpanie dochodów z emerytury i na przykład osoby głosujące na Sojusz Lewicy Demokratycznej to osoby mające wyższe niż przeciętne dochody,

¹²² Jerzy Wideł, *Na Sądeckczyźnie ludowcy rosną w siłę*, „POLSKA Gazeta Krakowska”, 17 stycznia 2008

r.
¹²³ Ibidem.

¹²⁴ Ibidem.

¹²⁵ Jacek Raciborski, *Polskie wybory*, s.53.

¹²⁶ CBOS *Charakterystyka potencjalnych elektoratów w wyborach parlamentarnych. Komunikat z badań*, październik 2005 r., s. 7 http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_145_05.PDF

niewierzący.¹²⁷ Dokładniejsze dane nie są jednakże dostępne, nie zostały przeprowadzone również żadne badania wyborców okręgu Nowy Sącz, które pozwoliłyby na sformułowanie bardziej precyzyjnych wniosków. Pomimo tych wszystkich zastrzeżeń, warto przeanalizować dane dotyczące źródeł utrzymania ludności i sprawdzić czy wysoki odsetek emerytów pokrywa się z wyższym poparciem dla lewicy.

W dziewięciu na dwanaście gmin należących do grupy gmin ludowo-lewicowych, lewicowych oraz lewicowo-liberalnych odsetek osób utrzymujących się z emerytury wynosi ponad 13%¹²⁸. Najwyższy procent emerytów jest w Lipinkach (18%), Bieczu (17,66%) oraz Szczawnicy (16,43%). Jedynie w trzech gminach, wchodzących w skład wyżej wymienionej grupy gmin charakteryzującej się wysokim poparciem dla lewicy, odsetek emerytów jest niższy od średniej. Są to Uście Gorlickie (9,21%), gmina miejska Limanowa (12,01%) oraz Muszyna (10,94%). Duża liczba osób utrzymujących się z emerytury może sprzyjać wyższemu poparciu dla lewicy. Jednakże należy zauważyć, że są gminy, które nie zostały przeze mnie zakwalifikowane do grupy gmin, w których lewica zdobywa wysokie poparcie a w których emeryci stanowią znaczny odsetek ludności. Mam na myśli chociażby Zakopane (16,73%), Rabkę-Zdrój (16,62%) oraz Moszczenicę (15,58%). Zatem wyższy odsetek emerytów może sprzyjać wyższemu poparciu dla lewicy, jednakże teza ta nie dotyczy wszystkich gmin w okręgu Nowy Sącz, w których najprawdopodobniej inne czynniki mają większy wpływ na preferencje wyborcze ludności, np. religijność, więzi międzyludzkie, tradycja itp.

3.6. Wykształcenie a zachowania wyborcze

Również poziom wykształcenia ludności może wpływać na preferencje wyborcze. Według charakterystyki potencjalnych elektoratów w wyborach parlamentarnych opracowanej przez CBOS (wrzesień 2005 r.)¹²⁹ elektorat Platformy Obywatelskiej składa się głównie z ludzi mających wyższe lub średnie wykształcenie, rzadziej podstawowe i zasadnicze zawodowe. Dzięki analizie danych dotyczących poziomu wykształcenia w poszczególnych gminach okręgu Nowy Sącz (tabela 3.6. w

¹²⁷ Ibidem, s. 7.

¹²⁸ Średni odsetek osób utrzymujących się z emerytury dla całego okręgu Nowy Sącz wynosi 12.25%.

¹²⁹ Ustalony przeze mnie próg jest więc wyższy niż średnia dla całego okręgu.

CBOS Charakterystyka potencjalnych elektoratów w wyborach parlamentarnych. Komunikat z badań, wrzesień 2005 r., s. 3 http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_145_05.PDF

Aneksie) można stwierdzić, iż najbardziej wykształceni są mieszkańcy miast. Najwyższy odsetek ludzi z wyższym i średnim wykształceniem znajduje się w Nowym Sączu (13,19% z wyższym wykształceniem i 38,70% z średnim wykształceniem), Zakopanem (12,98% oraz 35,30%), w mieście Limanowa (12,36% oraz 34,11%), w mieście Gorlice (11,13% oraz 35,77%) oraz w mieście Nowy Targ (10,70% oraz 34,56%). Wszystkie wyżej wymienione gminy miejskie zostały zaliczone do grupy gmin lewicowo-liberalnych (Nowy Sącz, Gorlice) oraz do grupy gmin liberalnych (Limanowa, Nowy Targ, Zakopane) co oznacza, że liberałowie (również Platforma Obywatelska) uzyskują w tych gminach znacznie lepsze wyniki niż w pozostałych częściach okręgu Nowy Sącz.

Badanie poziomu wykształcenia mieszkańców okręgu Nowy Sącz wykazało, że w niektórych gminach poziom wykształcenia jest znacznie niższy niż średnia dla całego okręgu. W 23 gminach ponad 40% mieszkańców w wieku 13 lat i wyżej posiada jedynie wykształcenie podstawowe. Dwie takie gminy znajdują się w powiecie gorlickim (Ropa oraz Uście Gorlickie), 5 w powiecie limanowskim (Laskowa, Łukowica, Mszana Dolna gmina, Niedźwiedź oraz Słopnice), 3 gminy w powiecie nowosądeckim (Gródek nad Dunajcem, Korzenna oraz Łabowa). W powiecie nowotarskim 9 na 14 gmin charakteryzuje się tak wysokim (ponad 40%) odsetkiem osób posiadających jedynie wykształcenie podstawowe (Czarny Dunajec, Czorsztyn, Jabłonka, Lipnica Wielka, Łapsze Niżne, Nowy Targ gmina, Ochotnica Dolna, Spytkowice oraz Szaflary). W powiecie tatrzańskim są to wszystkie gminy oprócz Zakopanego (Biały Dunajec, Bukowina Tatrzańska, Kościelisko, Poronin). Wyniki te pokazują, iż mieszkańcy gmin w powiecie nowotarskim, tatrzańskim a także limanowskim posiadają niższe wykształcenie niż ludność pozostałych obszarów okręgu Nowy Sącz. Jednakże należy również zaznaczyć, że o ile wysokie wykształcenie w gminach miejskich regionu może wpływać na poparcie dla partii liberalnych (np. dla Platformy Obywatelskiej) o tyle niskie wykształcenie w wyżej wspomnianych gminach nie niesie ze sobą szczególnych preferencji wyborczych. Być może jest tak dlatego, że elektorat z niższym wykształceniem głosuje na wszystkie partie: zarówno, SO, PSL, LPR, jak PiS i PO (choć w mniejszym stopniu). Według przytoczonego już powyżej badania CBOS dotyczącego potencjalnych elektoratów partii, wyborcy głosujący na Prawo i Sprawiedliwość to ludzie z wykształceniem wyższym, średnim jak i z

zasadniczym zawodowym oraz podstawowym.¹³⁰ Zwolennicy Platformy Obywatelskiej to głównie osoby mające wyższe lub średnie wykształcenie ale część elektoratu tej partii stanowią także wyborcy posiadające zasadnicze zawodowe oraz podstawowe wykształcenie.¹³¹ Elektorat Samoobrony to przede wszystkim ludzie z wykształceniem podstawowym, zasadniczym zawodowym oraz, w niewielkim stopniu (około 5%) z wykształceniem średnim.¹³² Ligę Polskich Rodzin popierają ludzie z wykształceniem podstawowym oraz zasadniczym zawodowym¹³³, również Polskie Stronnictwo Ludowe posiada zwolenników głównie wśród osób słabiej wykształconych.¹³⁴

Podsumowując, największy procent osób posiadających wyższe i średnie wykształcenie jest w gminach miejskich okręgu Nowy Sącz. Może to wpływać na wyższe poparcie dla Platformy Obywatelskiej, której elektorat stanowią między innymi ludzie bardziej wykształceni. Jednakże w gminach o niskim poziomie wykształcenia znacznej części mieszkańców (około 40%) nie można zaobserwować wpływu poziomu wykształcenia na kształtowanie się preferencji wobec jakiegokolwiek z partii. Wydaje się więc, że w tych gminach inne czynniki determinujące zachowania wyborcze mają większy wpływ na wyniki wyborów niż wykształcenie. Ponadto, jak to już zostało wspomniane powyżej, wiele partii znajduje swoich wyborców właśnie wśród osób słabo wykształconych, nie ma więc powiązania tej grupy ludzi z jednym ugrupowaniem.

3.7. Zróżnicowanie zachowań wyborczych według powiatów

Analizując wyniki wyborów możemy zauważyć, że nie tylko poszczególne gminy różnią się od siebie poziomem poparcia dla partii prawicowych, ludowych, lewicowych czy liberalnych. Takie różnice widać także pomiędzy powiatami. Jak już zostało wspomniane w niniejszym rozdziale, tereny powiatu nowosądeckiego oraz limanowskiego to głównie region, na którym wysokie poparcie otrzymują partie prawicowe oraz ludowe. Powiat gorlicki charakteryzuje się dobrymi rezultatami przede wszystkim lewicy, ale także ludowców. Należy jednak zauważyć, że żadna z gmin powiatu gorlickiego nie została przeze mnie zakwalifikowana do grupy gmin prawicowych, prawicowo-liberalnych, czy liberalnych, a gmina Ropa jako jedyna z tego

¹³⁰ Ibidem, s. 3.

¹³¹ Ibidem, s. 3.

¹³² Ibidem, s. 6.

¹³³ Ibidem, s. 6.

¹³⁴ Ibidem, s. 7.

powiatu znalazła się w grupie gmin ludowo-prawicowych. Świadczy to o tym, że ziemia gorlicka nie ma tak silnej tradycji głosowania na prawicę, jak to jest w przypadku pozostałych powiatów. Można wyróżnić kilka przyczyn takiego stanu rzeczy. Przede wszystkim należy wziąć pod uwagę historię tych terenów. Były one zamieszkiwane przez Łemków, którzy zostali wypędzeni w czasie akcji „Wisła”, dlatego też region ten może w zachowaniach wyborczych przypominać tereny Ziemi Odzyskanych¹³⁵, których rdzenni mieszkańcy również zostali przesiedleni. Ponadto, ziemia gorlicka, w dalszym ciągu zamieszkała jest przez potomków Łemków oraz innych mniejszości etnicznych, powoduje to także zróżnicowanie tych obszarów pod względem religijnym.

Badacze zachowań wyborczych w Polsce potwierdzili, że mniejszości narodowe częściej głosują na lewicę niż na inne ugrupowania. Dobrym tego przykładem jest chociażby zamieszkała przez znaczną mniejszość białoruską Hajnówka - w wyborach 2005 r. SLD zdobył 40,07% głosów w powiecie hajnowskim, a w 2007 r. koalicja Lewica i Demokraci uzyskała 40,39% głosów. Ponadto, wyższe poparcie dla lewicy może być także spowodowane najniższym w całym okręgu Nowy Sącz poziomem zatrudnienia.¹³⁶ Według danych uzyskanych z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, w powiecie gorlickim wskaźnik zatrudnienia wynosił w 2002 roku 37,9 – 39,8% podczas gdy w powiecie nowosądeckim oraz tatrzańskim był on na poziomie 39,9 – 42,1% a w powiatach limanowskim i nowotarskim wynosił 42,2 – 44,9%.¹³⁷

Jak już zostało wspomniane w niniejszym rozdziale, powiaty nowotarski oraz tatrzański różnią się od pozostałych regionów okręgu Nowy Sącz poparciem dla partii ludowych, pomimo, że wysoki odsetek ludności utrzymującej się z rolnictwa wskazywałby na potencjalny elektorat ludowców. Gminy tych dwóch powiatów należą do grupy gmin ludowo-prawicowych (dwie gminy), prawicowych (osiem gmin), prawicowo-liberalnych (dwie gminy), lewicowo-liberalnych (jedna gmina) oraz liberalnych (pięć gmin). Należy zauważyć, że o ile do grupy gmin lewicowo-liberalnych należą także gminy z pozostałych powiatów (jednak są to jedynie gminy miejskie) to do

¹³⁵ Zostało zbadane, że wyborcy Ziemi Odzyskanych częściej głosują na partie lewicowe, może to być związane z tym, że ugrupowania prawicowe odwołują się do więzi regionalnych, historii, tradycji.

¹³⁶ Jerzy Bartkowski wskazuje, że wysokie koszty transformacji ustrojowej (między innymi bezrobocie) na danym terenie mogą wpływać na wyższe poparcie dla SLD. (patrz: Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka*, s. 321)

Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002 r. (Małopolska) – raport, s. 29
http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_nsp_raport_uwagi_analityczne.pdf

grupy gmin liberalnych zaliczają się przede wszystkim gminy z powiatu nowotarskiego (Czorsztyn, Nowy Targ gmina, Nowy Targ miasto) oraz Kościelisko i Zakopane (powiat tatrzański). Tylko jedna gmina zaliczona do tej grupy nie pochodzi z dwóch wymienionych powiatów – miasto Limanowa. Widać więc, że głosowanie na liberałów jest bardziej charakterystyczne dla gmin z terenów Podhala.

Warto podjąć próbę odpowiedzi na pytanie dlaczego gminy miejskie częściej głosują na lewicę oraz liberałów niż pozostałe gminy. Przede wszystkim należy przypomnieć, jak już było wspomniane w niniejszym rozdziale, że to właśnie w miastach gromadzi się inteligencja, osoby z wykształceniem wyższym lub średnim, które chętniej głosują na liberałów. Ponadto, populacja miast składa się z osób pochodzących z różnych części regionu, często z różnych części kraju. Taka różnorodność ludności oraz jej mobilność sprawia, że tradycja, więzi międzyludzkie nie są tak istotne jak to jest w przypadku społeczności wiejskich. Co więcej, w miastach wszyscy ludzie nie znają się osobiście, jest pewna anonimowość, która sprzyja indywidualizmowi. W większych społecznościach sąsiedzi i otoczenie nie mają tak wielkiego wpływu na kształtowanie postaw ludzi, jak to ma miejsce na wsi. Ponadto, w miastach znacznie większy odsetek mieszkańców uznaje się za niewierzących lub niepraktykujących. W społecznościach wiejskich osoby takie mogłyby być izolowane lub poddawane presji społecznej. Wiadomo, że osoby niewierzące częściej popierają w wyborach lewicę, która nie odwołuje się do wartości związanych z religią a często prezentuje postawę antykościelną i antyklerykalną.

3.8. Podsumowanie

Niniejszy rozdział poświęcony został próbie wyjaśnienia zachowań wyborczych na terenie okręgu Nowy Sącz. Brak dostępnych danych na poziomie gminnym dotyczących na przykład wysokości dochodów mieszkańców lub zatrudnienia w konkretnym zawodzie utrudnia zadanie znalezienia pełniejszej odpowiedzi na pytanie o przyczyny takich a nie innych wyników głosowania mieszkańców danych gmin.

W niniejszym rozdziale przeanalizowane zostały dane dotyczące źródła utrzymania ludności oraz wykształcenia. Dzięki przeprowadzonym badaniom można stwierdzić, że wysoki odsetek ludności utrzymującej się z rolnictwa sprzyja głosowaniu na partię ludowe, jednakże należy zaznaczyć, że stwierdzenie to jest prawdziwe w

gminy powiatu nowotarskiego oraz tatrzańskiego nie charakteryzują się wysokim poparciem dla ludowców (wyższym niż na poziomie okręgu) choć mieszkańcy tych gmin w znacznej mierze utrzymują się z rolnictwa. Tereny powiatu nowotarskiego i tatrzańskiego to obszary, na których prawica zdobywa bardzo wysokie poparcie. Można więc zaryzykować stwierdzenie, że elektorat, który swoimi cechami przypomina elektorat ludowy, na Podhalu głosuje na partie prawicowe. Jest to zgodne, z wynikami innego przeprowadzonego przez mnie badania mającego udzielić odpowiedzi na pytanie o to, czy wyborcy ludowców są bardziej prawicowi czy lewicowi. Na podstawie analizy wyników wyborów 1993 oraz 1997 roku dla bloku partii ludowych, prawicowych i lewicowych, okazało się, że wyborcy ludowców z 1993 roku najprawdopodobniej najczęściej głosowali na prawicę.

Badania źródła utrzymania ludności miały również zweryfikować hipotezę dotyczącą związku pomiędzy odsetkiem emerytów w gminie a poparciem dla lewicy. Z powodu niewystarczających danych (brak jakichkolwiek ankiet mogących potwierdzić lub zaprzeczyć tej hipotezie), wyniki analizy są niepełne. Wysoki odsetek emerytów w gminie może sprzyjać jej lewicowości, jednakże są to jedynie przypuszczenia. Lewicowość danej gminy może być spowodowane przez inne, bardziej dominujące i bardziej wyraziste czynniki. Ponadto, niektóre gminy posiadające wysoki odsetek osób utrzymujących się z emerytury, nie została zaliczona przez mnie do grupy gmin charakteryzujących się wysokim poparciem dla lewicy.

Dane Urzędu Statystycznego w Krakowie pozwoliły na zbadanie poziomu wykształcenia w gminach okręgu Nowy Sącz. Analiza pokazała, że teren okręgu jest bardzo zróżnicowany pod względem wykształcenia jego mieszkańców. Są obszary, które charakteryzują się wysokim odsetkiem osób o wykształceniu wyższym, policealnym i średnim, jednakże jest wiele gmin, w których ponad 40% lub nawet 50% stanowią osoby z wykształceniem podstawowym. Najwięcej osób posiadających wyższe, policealne i średnie wykształcenie znajduje się w miastach. Możemy dostrzec zależność pomiędzy wysokim wykształceniem a głosowaniem na liberałów, bowiem to właśnie miasta zostały zaliczone do grup gmin, które charakteryzują się wyższym niż na poziomie okręgu poparciem dla bloku partii liberalnych.

Teren okręgu Nowy Sącz charakteryzuje się wysokim poziomem religijności. Niestety nie ma danych o poziomie religijności w skali powiatów czy gmin, dlatego też niemożliwe jest zbadanie zróżnicowania przestrzennego poziomu religijności na terenie okręgu Nowy Sącz. Tak analiza mogłaby odpowiedzieć na pytanie jak silna jest

prawdopodobna zależność pomiędzy poziomem religijności mieszkańców a głosowaniem na prawicę.

Należy podkreślić, że preferencje wyborcze ludności są kształtowane także poprzez tradycję. Może się ona odnosić do historii danych ziem, kultury. Silne więzi międzyludzkie oraz przywiązanie do ziemi z pewnością mają swoje odzwierciedlenie w wynikach wyborów. Często tradycja głosowania na konkretną partię lub na dany blok partii przenoszona jest z pokolenia na pokolenie. Poparciem dla tej tezy mogą być chociażby, cytowane w niniejszym rozdziale, słowa Michała Kądziołki, którego dziadek i ojciec są członkami PSL.

Z analizy dotyczącej głosowania na silnych kandydatów regionalnych wynika kilka wniosków. Przede wszystkim, możemy zauważyć tendencję do coraz częstszego pojawiania się silnych kandydatów regionalnych w wyborach (uzyskujących ponad 20% głosów). Mieszkańcy okręgu Nowy Sącz chętnie oddają swoje głosy na osoby znane oraz sprawdzone – kandydatów, którzy pełnili funkcje w samorządzie lokalnym lub administracji rządowej. Mobilizacja powiatu do głosowania na swojego kandydata na liście danego komitetu zazwyczaj zapewnia mu miejsce w parlamencie (oczywiście jedynie w przypadku, kiedy dany komitet bierze udział w podziale mandatów). Dzieje się tak również kiedy kandydat startuje z dalszego miejsca na liście (przykład Bronisława Dutki w 2001 r., Edwarda Siarki w 2005 r. oraz Barbary Bartuś i Witolda Kochana w 2007 r.). Jednakże należy zaznaczyć, że wysokie miejsce na liście wyborczej niejako zapewnia głosy nie tylko z powiatu, z którego pochodzi kandydat, ale również z pozostałych części okręgu (przykład Elżbiety Wiśniowskiej w 2005 r.). Badanie silnych kandydatów regionalnych pozwala na wyjaśnienie nietypowych dla danej gminy wyników wyborów w danych wyborach. Przykładowo bardzo dobre rezultaty liberałów w 2001 i 2007 r. w gminach: Mszana Dolna oraz Niedźwiedź (kandydat – Tadeusz Patalita); wysoki wynik Unii Wolności w 1997 roku w Starym Sączu (kandydat – Marian Cycoń).

Przeprowadzone badania pokazały, że różnice w poparciu dla poszczególnych bloków partii, poziomie wykształcenia występują nie tylko na poziomie gminnym ale także na poziomie powiatów.

Aneks do rozdziału III

Tabela 3.6. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001 roku (silni kandydaci lokalni).

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Komitet numer 1- Sojusz Lewicy Demokratycznej-Unia Pracy – wybory 2001 r.						
Lipinki	G	Knapik Jan	2	1055	44,99	54,33
Nowy Sącz	N.S.	Sas Kazimierz	1	10329	30,59	37,58
Komitet numer 2 - Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy – wybory 2001 r.						
Laskowa	L	Dudek Roman	7	977	39,44	41,57
Grybów gmina	NS	Kogut Stanisław	6	3389	40,48	45,27
Grybów miasto	NS	Kogut Stanisław	6	690	25,65	30,04
Czarny Dunajec	NT	Dzielski Kazimierz	5	1124	20,06	28,49
Poronin	T	Pawlikowski Jan	8	644	21,52	39,33
Komitet numer 3 – Unia Wolności – wybory 2001 r.						
Lipnica Wielka	NT	Adamczyk Marek	4	353	23,15	23,34
Komitet numer 5 –Prawo i Sprawiedliwość– wybory 2001 r.						
Rytko	NS	Węglarz Stanisław	8	427	36,40	39,81
Komitet numer 6 – Polskie Stronnictwo Ludowe – wybory 2001 r.						
Bobowa	G	Nalepka Jerzy	13	948	32,15	37,71
Limanowa gmina	L	Dutka Bronisław	5	2217	30,76	32,37
Mszana Dolna gmina	L	Dziedzina Franciszek	8	1003	20,76	22,45
Korzenna	NS	Kiełbasa Mieczysław	1	1251	33,27	38,40
Lipnica Wielka	NT	Jazowski Bogusław	10	341	22,36	23,87
Biały Dunajec	T	Gąsienica Walczak Jan	2	356	20,28	21,99

Tabela 3.6. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2001 roku (silni kandydaci lokalni). (dokończenie)

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Komitet numer 7 – Platforma Obywatelska – wybory 2001 r.						
Gorlice miasto	G	Szura Stanisław	7	2376	21,27	24,23
Sękowa	G	Szura Stanisław	7	271	21,16	23,81
Mszana Dolna gmina	L	Patalita Tadeusz	4	1355	28,04	30,90
Mszana Dolna miasto	L	Patalita Tadeusz	4	549	21,66	25,44
Niedźwiedź	L	Patalita Tadeusz	4	394	25,90	30,37
Słopnice	L	Parchański Tadeusz	3	1307	67,65	69,15
Tymbark	L	Parchański Tadeusz	3	596	26,85	30,72
Łososina Dolna	NS	Basta Wiesław	5	1305	37,82	41,64
Muszyna	NS	Oleksy Włodzimierz	10	1077	26,95	33,43
Nowy Targ gmina	NT	Smarduch Jan	6	1366	22,56	28,41
Szczawnica	NT	Król Wiesław	12	456	20,11	31,10
Komitet numer 10 – Liga Polskich Rodzin – wybory 2001 r.						
Raba Wyżna	NT	Krasicka-Domka Zofia	1	846	22,83	25,43
Rabka	NT	Krasicka-Domka Zofia	1	1446	22,46	24,53

Tabela 3.7. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2005 roku (silni kandydaci lokalni).

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Komitet numer 6 – Prawo i Sprawiedliwość – wybory 2005 r.						
Gorlice gmina	G	Kochan Witold	3	1157	22,20	32,04
Gorlice miasto	G	Kochan Witold	3	2727	26,20	32,68
Moszczenica	G	Kochan Witold	3	7172	21,15	41,17
Ropa	G	Kochan Witold	3	436	27,90	49,39
Sękowa	G	Kochan Witold	3	325	24,51	34,24
Uście Gorlickie	G	Kochan Witold	3	349	22,96	43,16
Dobra	L	Puchała Jan	13	780	29,41	41,33
Jodłownik	L	Puchała Jan	13	583	25,12	34,08
Limanowa gmina	L	Janczyk Wiesław	4	1912	25,28	34,70
Mszana Dolna gmina	L	Żaba Bolesław	8	1747	32,70	54,07
Tymbark	L	Puchała Jan	13	973	42,16	52,25
Jabłonka	NT	Siarka Edward	5	2225	50,10	58,93
Krościenko nad Dunajcem	NT	Paluch Anna	2	637	32,11	40,37
Lipnica Wielka	NT	Siarka Edward	5	391	23,43	37,03
Ochotnica Dolna	NT	Paluch Anna	2	645	29,79	47,11
Raba Wyżna	NT	Siarka Edward	5	2834	65,01	67,74
Rabka-Zdrój	NT	Siarka Edward	5	1838	29,13	47,80
Spytkowice	NT	Siarka Edward	5	569	52,30	59,93
Kościelisko	T	Piczura Jan	11	475	21,91	40,73
Zakopane	T	Zacharko Jerzy	7	2420	21,33	38,33

Tabela 3.7. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2005 roku (silni kandydaci lokalni). (dokończenie)

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Komitet numer 8 – Platforma Obywatelska – wybory 2005 r.						
Sękowa	G	Połeć Tomasz	10	311	23,45	29,03
Słopnice	L	Parchański Tadeusz	2	1151	60,23	61,38
Krościenko nad Dunajcem	NT	Waksmundzki Bogusław	12	584	29,44	37,60
Nowy Targ miasto	NT	Jachymiak Maciej	4	2970	25,55	38,71
Bukowina Tatrzańska	T	Gut-Mostowy Andrzej	3	902	23,31	29,41
Kościelisko	T	Gut-Mostowy Andrzej	3	459	21,17	31,50
Poronin	T	Gut-Mostowy Andrzej	3	986	34,13	41,09
Zakopane	T	Gut-Mostowy Andrzej	3	2795	24,64	37,15
Komitet numer 10 – Polskie Stronnictwo Ludowe – wybory 2005 r.						
Bobowa	G	Kociołek Józef	11	1100	38,25	41,24
Limanowa gmina	L	Dutka Bronisław	1	1932	25,54	26,03
Korzenna	NS	Kiełbasa Mieczysław	2	1686	37,47	41,73
Szaflary	NT	Ślimak Stanisław	3	1108	43,64	44,23
Biały Dunajec	T	Ślimak Stanisław	3	986	48,07	48,81
Komitet numer 3 – Liga Polskich Rodzin – wybory 2005 r.						
Stary Sącz	NS	Ciągło Edward	1	1620	20,07	24,10

Tabela 3.7. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2005 roku (silni kandydaci lokalni). (dokończenie)

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Komitet numer 7 – Sojusz Lewicy Demokratycznej – wybory 2005 r.						
Lipinki	G	Knapik Jan	2	675	31,37	33,83
Komitet numer 15 – Samoobrona RP – wybory 2005 r.						
Łuzna	G	Michalik Maria	6	554	21,49	28,63
Nawojowa	NS	Kucharski Jan	4	567	23,63	27,64

Tabela 3.8. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2007 roku (silni kandydaci lokalni).

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Komitet numer 6 – Prawo i Sprawiedliwość – wybory 2007 r.						
Biecz	G	Bartuś Barbara	7	1667	29,17	51,70
Bobowa	G	Tarasek Tomasz	13	891	27,80	54,20
Gorlice gmina	G	Bartuś Barbara	7	1531	25,50	48,21
Lipniki	G	Bartuś Barbara	7	825	33,31	49,70
Moszczenica	G	Bartuś Barbara	7	403	27,21	54,49
Sękowa	G	Bartuś Barbara	7	364	22,32	38,20
Dobra	L	Palki Jan	17	719	22,46	53,61
Kamienica	L	Janczyk Wiesław	8	519	21,31	61,19
Laskowa	L	Mularczyk Arkadiusz	1	795	24,39	71,69
Limanowa gmina	L	Janczyk Wiesław	8	3198	37,10	54,65
Słopnice	L	Janczyk Wiesław	8	420	20,57	64,45

Tabela 3.8. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2007 roku (silni kandydaci lokalni). (dokończenie)

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Chełmiec	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	3569	34,69	61,24
Gródek nad Dunajcem	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	934	30,62	54,00
Grybów gmina	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	2151	22,31	73,71
		Poręba Antoni	12	1975	20,48	
Grybów miasto	NS	Romanek Andrzej	18	866	30,48	60,23
Kamionka Wielka	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	1174	32,83	63,84
Korzenna	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	1642	33,33	57,49
Krynica-Zdrój	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	1781	22,28	42,69
Łabowa	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	489	27,44	61,34
Łącko	NS	Potoniec Roman	16	1150	20,40	59,41
Łososina Dolna	NS	Romanek Andrzej	18	1223	29,53	73,29
		Mularczyk Arkadiusz	1	1064	25,69	
Muszyna	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	1207	26,46	47,69
Nawojowa	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	963	32,63	57,10
Piwniczna-Zdrój	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	1066	27,31	57,60
Podegrodzie	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	1232	28,02	60,77
Rytko	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	521	36,69	58,17
Stary Sącz	NS	Mularczyk Arkadiusz	1	2459	26,73	58,24
Nowy Sącz miasto	N.S.	Mularczyk Arkadiusz	1	11616	28,87	42,99
Czorsztyn	NT	Paluch Anna	2	489	20,51	42,16

Tabela 3.8. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2007 roku (silni kandydaci lokalni). (dokończenie)

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Jabłonka	NT	Siarka Edward	3	2792	50,83	70,85
Krościenko nad Dunajcem	NT	Paluch Anna	2	720	31,58	50,57
Lipnica Wielka	NT	Siarka Edward	3	512	27,59	57,65
Łapsze Niżne	NT	Paluch Anna	2	530	20,65	47,90
Nowy Targ gmina	NT	Paluch Anna	2	1817	24,68	52,78
Ochotnica Dolna	NT	Paluch Anna	2	1008	38,33	64,07
Raba Wyżna	NT	Siarka Edward	3	3034	63,79	68,84
Rabka-Zdrój	NT	Siarka Edward	3	2447	32,73	51,42
Spytkowice	NT	Siarka Edward	3	855	63,52	72,88
Zakopane	T	Bąk Piotr	4	2795	20,09	36,10
Komitet numer 8 – Platforma Obywatelska – wybory 2007 r.						
Gorlice miasto	G	Kochan Witold	5	3709	29,76	40,20
Sękowa	G	Kochan Witold	5	516	31,64	39,91
Uście Gorlickie	G	Kochan Witold	5	498	24,36	39,24
Mszana Dolna gmina	L	Patalita Tadeusz	4	2046	33,03	35,71
Mszana Dolna miasto	L.	Patalita Tadeusz	4	1028	32,84	37,60
Niedźwiedź	L	Patalita Tadeusz	4	535	27,07	31,17
Nowy Sącz miasto	N.S.	Czerwiński Andrzej	1	9326	23,18	37,85
Koźcielisko	T	Gut-Mostowy Andrzej	3	726	25,61	33,83

Tabela 3.8. Kandydaci poszczególnych partii, którzy uzyskali w skali gminy co najmniej 20% głosów w wyborach 2007 roku (silni kandydaci lokalni). (dokończenie)

Gmina	Powiat	Kandydat	Numer miejsca na liście	Liczba głosów oddanych na kandydata (głosy)	Procent głosów oddanych na kandydata w gminie (%)	Procent głosów oddanych na listę partii kandydata (%)
Poronin	T	Gut- Mostowy Andrzej	3	965	27,77	37,35
Zakopane	T	Gut- Mostowy Andrzej	3	4236	30,45	46,02
Komitet numer 10 – Polskie Stronnictwo Ludowe – wybory 2007 r.						
Bobowa	G	Nalepka Jerzy	4	746	23,28	26,49
Łużna	G	Kaszyk Stanisław	9	586	21,63	29,09
Limanowa gmina	L	Dutka Bronisław	1	2114	24,53	26,05
Korzenna	NS	Kiełbasa Mieczysław	3	1084	22,01	24,02
Szaflary	NT	Ślimak Stanisław	2	999	34,24	35,64
Biały Dunajec	T	Ślimak Stanisław	2	630	28,87	35,20

Tabela 3.9. Procentowy udział osób posiadających określony typ wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie.

Gmina	Powiat	Ogółem	Wykształcenie							
			Wyższe	Policealne	Średnie**	Razem***	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone *	Nieustalony
Biecz	G	13930	4,79%	3,22%	23,93%	31,94%	28,46%	35,60%	3,98%	0,02%
Bobowa	G	7034	4,51%	2,47%	17,32%	24,30%	34,48%	36,76%	4,36%	0,10%
Gorlice gmina	G	12835	5,27%	2,98%	28,91%	37,16%	27,23%	31,95%	3,62%	0,03%
Gorlice miasto	G	24953	11,13%	4,72%	35,77%	51,63%	21,78%	22,99%	2,52%	1,08%
Lipinki	G	5622	3,70%	2,29%	21,33%	27,32%	31,41%	36,66%	4,57%	0,04%
Łużna	G	6479	3,84%	2,67%	20,11%	26,62%	33,15%	36,83%	3,40%	-
Moszczenica	G	3838	3,00%	1,93%	20,48%	25,40%	30,48%	38,82%	5,29%	-
Ropa	G	3879	2,42%	1,08%	14,44%	17,94%	35,86%	40,35%	5,77%	0,08%
Sękowa	G	3764	4,70%	2,58%	25,82%	33,10%	23,01%	39,19%	4,68%	0,03%
Uście Gorlickie	G	4901	4,06%	1,92%	18,18%	24,16%	23,36%	47,15%	5,06%	0,27%
Dobra	L	7490	3,50%	2,32%	22,84%	28,66%	27,85%	38,50%	4,98%	-
Jodłownik	L	6335	3,85%	2,02%	24,47%	30,34%	27,86%	37,81%	3,99%	-
Kamienica	L	5502	3,33%	2,54%	18,16%	24,03%	32,33%	38,30%	5,29%	0,05%
Laskowa	L	5573	4,20%	2,57%	20,42%	27,18%	27,01%	41,70%	4,11%	-
Limanowa gmina	L	17367	3,82%	2,47%	21,59%	27,88%	31,44%	35,98%	4,62%	0,07%
Limanowa miasto	L	11826	12,36%	5,70%	34,11%	52,17%	21,28%	23,48%	2,98%	0,08%

Tabela 3.9. Procentowy udział osób posiadających określony typ wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie. (dokończenie)

Gmina	Powiat	Ogółem	Wykształcenie							
			Wyższe	Policealne	Średnie**	Razem***	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone *	Nieustalony
Łukowica	L	6998	4,16%	2,19%	19,18%	25,52%	29,34%	40,17%	4,97%	-
Mszana Dolna gmina	L	12416	2,79%	1,72%	16,76%	21,27%	28,29%	44,89%	5,56%	-
Mszana Dolna miasto	L	5898	9,12%	3,76%	30,09%	42,98%	25,74%	28,87%	2,34%	0,07%
Niedźwiedź	L	5014	3,33%	1,34%	16,67%	21,34%	27,30%	44,73%	6,16%	0,46%
Słopnice	L	4178	2,06%	1,41%	15,29%	18,76%	33,27%	43,73%	4,24%	-
Tymbark	L	4677	6,93%	3,25%	27,18%	37,35%	25,36%	32,95%	4,34%	-
Chełmiec	NS	17889	4,58%	2,90%	27,33%	34,80%	30,72%	30,01%	4,41%	0,06%
Gródek nad Dunajcem	NS	6764	3,24%	1,60%	21,32%	26,15%	25,10%	41,57%	5,82%	1,35%
Grybów gmina	NS	16777	3,37%	2,53%	20,95%	26,85%	31,73%	37,04%	4,38%	-
Grybów miasto	NS	5143	7,76%	6,14%	26,11%	40,02%	27,49%	28,56%	3,93%	-
Kamionka Wielka	NS	6679	3,29%	1,57%	21,75%	26,62%	32,76%	36,10%	4,52%	-
Korzenna	NS	10090	2,57%	1,75%	19,12%	23,44%	29,38%	42,72%	4,47%	-
Krynica-Zdrój	NS	14181	7,74%	5,84%	28,37%	41,95%	22,77%	31,00%	3,04%	1,24%
Łabowa	NS	3797	3,08%	1,95%	18,04%	23,07%	28,68%	41,80%	6,43%	0,03%

Tabela 3.9. Procentowy udział osób posiadających określony typ wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie. (dokończenie)

Gmina	Powiat	Ogółem	Wykształcenie							
			Wyższe	Policealne	Średnie**	Razem***	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone *	Nieustalony
Łącko	NS	11419	3,65%	2,20%	20,00%	25,85%	30,10%	36,33%	7,29%	0,44%
Łososina Dolna	NS	7377	3,70%	1,82%	22,42%	27,94%	31,46%	37,02%	3,50%	0,08%
Muszyna	NS	8835	5,16%	4,60%	28,84%	38,60%	25,84%	31,82%	3,42%	0,33%
Nawojowa	NS	5654	4,65%	2,26%	24,12%	31,04%	29,08%	34,82%	5,06%	-
Piwniczna-Zdrój	NS	8175	4,00%	2,26%	24,35%	30,62%	25,54%	36,99%	6,85%	-
Podegrodzie	NS	8632	3,94%	3,35%	23,61%	30,90%	29,66%	35,62%	3,82%	-
Rytko	NS	2890	4,08%	3,39%	20,66%	28,13%	32,46%	33,39%	6,02%	-
Stary Sącz	NS	17229	6,70%	4,60%	28,65%	39,94%	27,65%	28,31%	4,10%	-
Czarny Dunajec	NT	16546	2,15%	1,53%	10,15%	13,83%	19,78%	54,59%	4,35%	7,45%
Czorsztyn	NT	5552	3,49%	2,16%	16,25%	21,90%	31,75%	42,54%	3,80%	-
Jabłonka	NT	12810	3,24%	2,71%	12,03%	17,98%	25,05%	52,55%	4,21%	0,21%
Krościenko nad Dunajcem	NT	5156	6,01%	4,11%	19,30%	29,42%	24,96%	39,72%	5,90%	-
Lipnica Wielka	NT	4191	2,86%	1,53%	11,26%	15,65%	19,26%	60,82%	4,22%	0,05%
Łąskie Niżne	NT	6944	3,08%	1,74%	15,18%	20,00%	29,35%	43,30%	7,34%	-

Tabela 3.9. Procentowy udział osób posiadających określony typ wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie. (dokończenie)

Gmina	Powiat	Ogółem	Wykształcenie							
			Wyższe	Policealne	Średnie**	Razem***	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone *	Nieustalony
Nowy Targ gmina	NT	16993	3,00%	1,64%	15,01%	19,66%	29,38%	46,06%	4,82%	0,09%
Nowy Targ miasto	NT	27359	10,70%	3,82%	34,56%	49,09%	22,39%	25,48%	2,71%	0,33%
Ochotnica Dolna	NT	6034	3,33%	1,97%	17,05%	22,36%	23,88%	44,33%	9,43%	-
Raba Wyżna	NT	10545	3,51%	2,40%	18,64%	24,55%	32,08%	39,52%	3,65%	0,20%
Rabka-Zdrój	NT	14216	10,39%	7,25%	27,87%	45,51%	23,00%	28,62%	2,61%	0,27%
Spytkowice	NT	3043	3,71%	2,60%	18,01%	24,32%	28,79%	43,05%	3,81%	0,03%
Szaflary	NT	7845	2,26%	0,88%	11,13%	14,26%	26,05%	55,21%	4,47%	-
Szczawnica	NT	6030	6,14%	4,81%	26,73%	37,68%	21,38%	36,73%	3,47%	0,75%
Biały Dunajec	T	5293	3,17%	0,91%	11,86%	15,95%	24,37%	49,67%	6,29%	3,72%
Bukowina Tatrzańska	T	9773	3,28%	1,57%	14,95%	19,80%	22,38%	51,64%	6,15%	0,03%
Kościelisko	T	6311	5,67%	1,96%	19,92%	27,56%	24,35%	42,81%	5,04%	0,24%

Tabela 3.9. Procentowy udział osób posiadających określony typ wykształcenia w ogólnej liczbie ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie. (dokończenie)

Gmina	Powiat	Ogółem	Wykształcenie							
			Wyższe	Policealne	Średnie**	Razem***	Zasadnicze zawodowe	Podstawowe ukończone	Podstawowe nieukończone *	Nieustalony
Poronin	T	8302	3,97%	1,66%	17,72%	23,36%	27,51%	41,87%	7,13%	0,13%
Zakopane	T	24203	12,98%	5,06%	35,30%	53,34%	18,54%	23,70%	2,57%	1,84%
Nowy Sącz miasto	N.S.	70811	13,19%	5,42%	38,70%	57,31%	18,06%	19,83%	2,34%	2,47%
średnia dla okręgu		599997	6,46%	3,33%	25,02%	34,81%	25,63%	34,70%	4,10%	0,77%

W kolumnie „Ogółem” przedstawiona jest liczba ludności w wieku 13 lat i więcej w danej gminie.

W tabelach 3.6. – 3.9. przynależność gminy do określonego powiatu oznaczona jest skrótami: G - powiat gorlicki, L - powiat limanowski, NS – powiat nowosądecki, NT- powiat nowotarski, T - powiat tatrzański, N.S.- Nowy Sącz.

*Podstawowe nieukończone oraz bez wykształcenia szkolnego.

**Wykształcenie zawodowe i ogólnokształcące.

***Procent osób z wykształceniem wyższym, policealnym i średnim.

Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie pochodzących z Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2002 r. zamieszczonych na stronie Urzędu Statystycznego w Krakowie: http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/krak/ASSETS_nsp_ludnosc_tab.pdf

Zakończenie

Badacze zachowań wyborczych w Polsce opisują terytorialne zróżnicowanie poparcia dla poszczególnych partii oraz badają możliwe przyczyny różnic w zachowaniach wyborczych pomiędzy poszczególnymi regionami kraju (na przykład dziedzictwo zaborowe). Analizy Jacka Raciborskiego oraz Tomasza Zaryckiego to badania przeprowadzone na poziomie województw oraz regionów Polski. Jerzy Bartkowski pokazuje zróżnicowanie poszczególnych regionów kraju, ale bada także jednostki terytorialne niższego szczebla – na przykład wsie postszlacheckie. Należy jednakże zaznaczyć, że Jerzy Bartkowski nie dokonuje szczegółowej analizy terenu dawnej Galicji. Skupia się on głównie na obszarze dawnego Królestwa Kongresowego, gdzie znajduje się najwięcej wsi postszlacheckich oraz gmin wiejskich mających tradycje miejskie, które są jednym z przedmiotów jego badania.

Niniejsza praca opisuje zachowania wyborcze ludności okręgu Nowy Sącz w przekroju gminnym. Okręg znajduje się na obszarze dawnej Galicji – zaliczonej przez badaczy zachowań wyborczych do grupy terenów charakteryzujących się wysokim poparciem dla prawicy oraz wysoką frekwencją wyborczą. Niniejsza praca pokazuje jednak, że okręg nie jest jednorodny i różne bloki partii (ludowcy, prawica, lewica, liberałowie) uzyskują różny poziom poparcia w poszczególnych częściach okręgu. Takie zróżnicowanie można dostrzec analizując wyniki wyborcze poszczególnych gmin. Oczywiście prawdą jest, że wspólną cechą gmin okręgu Nowy Sącz jest ich prawicowość, ważny jest jednak również stopień poparcia dla tego bloku partii, który jest różny w różnych gminach oraz poziom poparcia dla innych bloków partii.

Analiza danych wyborczych pokazała, że okręg Nowy Sącz składa się z dwóch części. Pierwsza z nich charakteryzuje się dobrymi wynikami partii ludowych (powiaty nowosądecki, limanowski i gorlicki). Druga zaś to tereny, na których ludowcy mają słabsze poparcie – powiaty nowotarski i tatrzański. Warto zaznaczyć, że nie jest to związane z odsetkiem osób utrzymujących się z rolnictwa (zarówno w gminach powiatów nowotarskiego i tatrzańskiego, jak i nowosądeckiego i limanowskiego jest on wysoki). Niskie poparcie dla ludowców na Podhalu można wyjaśnić brakiem tradycji związanych z ruchem ludowym oraz brakiem silnych struktur lokalnych partii

ludowych na tym terenie, w przeciwieństwie do powiatów nowosądeckiego oraz limanowskiego.

Warto zwrócić uwagę na zróżnicowanie gminne poparcia dla partii lewicowych. Najlepsze wyniki lewica uzyskuje w miastach oraz w powiecie gorlickim. Natomiast tereny powiatów nowotarskiego oraz tatrzańskiego charakteryzują się niskimi rezultatami tego bloku partii, wysokie poparcie mieszkańcy tych obszarów udzielają partiom prawicowym oraz liberalnym.

Drugi rozdział niniejszej pracy został poświęcony na opis zachowań wyborczych mieszkańców poszczególnych gmin okręgu Nowy Sącz. Natomiast rozdział trzeci to próba znalezienia zależności pomiędzy danymi cechami badanych społeczności a ich sposobem głosowania w wyborach parlamentarnych. Należy zaznaczyć, że w związku z brakiem wystarczających danych statystycznych dotyczących gmin, niemożliwe było przeprowadzenie pogłębionych analiz obejmujących na przykład religijność, poziom zarobków ludności oraz zatrudnienie ludzi w konkretnym zawodzie w przekroju gminnym. Dane poddane analizie dotyczyły poziomu wykształcenia ludności oraz źródła utrzymania mieszkańców gmin (rolnictwo oraz emerytura). Badania pozwoliły na wyróżnienie obszarów o wyższym poziomie wykształcenia – są to głównie miasta. Z wcześniejszych analiz, opartych na wynikach wyborów parlamentarnych, wynika, że właśnie w miastach poparcie dla liberałów jest wyższe niż na poziomie okręgu. Wysoki poziom wykształcenia może więc sprzyjać głosowaniu na ten blok partii. Stwierdzono również, że istnieje zależność pomiędzy dobrymi wynikami partii ludowych a wysokim odsetkiem ludności utrzymującej się z rolnictwa. Należy jednak zaznaczyć, że ta korelacja jest prawdziwa jedynie dla gmin powiatów gorlickiego, limanowskiego i nowosądeckiego. Mieszkańcy gmin powiatów nowotarskiego oraz tatrzańskiego, które charakteryzują się wysokim odsetkiem osób utrzymujących się z rolnictwa, najczęściej głosują na prawicę. Sprawdzano również istnienie zależności pomiędzy odsetkiem osób utrzymujących się z emerytury a wynikami lewicy. Duża liczba emerytów w gminie może sprzyjać głosowaniu na lewicę. Jednakże brak bardziej szczegółowych danych nie pozwala na całkowite potwierdzenie tej tezy.

Analiza wyników wyborów parlamentarnych 1993 oraz 1997 roku pozwoliła na stwierdzenie, że elektorat ludowy w okręgu Nowy Sącz jest bardziej prawicowy niż lewicowy (kiedy rezygnuje z popierania ludowców głosuje zazwyczaj na prawicę). Tak więc teza o preferencjach lewicowych wśród ludności głosującej na partie ludowe

zawarta w publikacji Mirosławy Grabowskiej, dotycząca obszaru całego kraju, nie jest prawdziwa w odniesieniu do terenu okręgu Nowy Sącz.

Bardzo ważnym elementem analizy zachowań wyborczych opisanym w niniejszej pracy jest badanie silnych kandydatów lokalnych. Zauważono, że mieszkańcy okręgu Nowy Sącz chętnie głosują na konkretnych kandydatów, a nie na poszczególne partie. Jest to widoczne w dużej liczbie kandydatów, którzy uzyskali ponad 10% i ponad 20% ważnych głosów w gminie. Ponadto, liczba ta stale wzrasta: w 2001 roku 26 kandydatów otrzymało poparcie w gminie na poziomie 20% i więcej, w 2005 roku było ich już 37, a w wyborach 2007 r. – 56 osób (liczba kandydatów, którzy uzyskali 10% i więcej to odpowiednio: 93, 99 i 136 osób). Ludzie chętniej głosują na konkretnego kandydata ponieważ go znają. Ponadto, ważnym motywem poparcia dla danej osoby jest fakt zamieszkiwania na terenie danej gminy. Co więcej, jak wykazała analiza, kandydaci, którzy uzyskali ponad 20% głosów w gminie to w dużej mierze osoby „sprawdzone”. 41 spośród 49 kandydatów było w przeszłości członkami rad gmin, powiatów, sejmiku wojewódzkiego, pełniących funkcje wójta, burmistrza, prezydenta miasta lub pracujące w administracji rządowej.

Warto zaznaczyć, że badanie silnych kandydatów lokalnych jest pomocne w wyjaśnianiu „dziwnych”, nie pasujących do charakteru gminy wyników wyborów parlamentarnych. Mam na myśli na przykład Łososinę Dolną, która została zaliczona do grupy gmin ludowo-prawicowych i w której w 2001 roku zwyciężyli liberałowie. Analiza pokazała, że często, tak jak w wymienionym powyżej przypadku, duża część (około 80 - 90%) głosów oddanych na listę danej partii to poparcie dla jednego człowieka. Jednakże można zakładać, że pewien procent wyborców zagłosowałby na dany komitet również wtedy, gdy silny kandydat lokalny nie startowałby w wyborach. Badania pokazały, że zdecydowana większość kandydatów wybranych na posłów (21 z 27) zajmowała pierwsze miejsca na liście (1 - 3). Osoby, które uzyskały mandat poselski startując z dalszych pozycji na liście zawdzięczają zwycięstwo solidarnemu głosowaniu powiatu, z którego pochodzą. Dobrymi przykładami są: Edward Siarka, który w 2005 roku zajmował 5 miejsce na liście Prawa i Sprawiedliwości, czy Barbara Bartuś startująca z 7 pozycji na liście PiS w 2007 roku.

W wyjaśnianiu zachowań wyborczych ludności pomocna jest wiedza o przeszłości regionu, która może różnicować jedne części kraju od innych. Ponadto, czynnikami, które mogą mieć wpływ na decyzje wyborców są: ich pozycja społeczna, zawód, wykształcenie, źródło utrzymania. Należy podkreślić rolę religijności w

kształtowaniu zachowań wyborczych ludności. W Polsce tereny charakteryzujące się wysoką religijnością mieszkańców to obszary, na których prawica zdobywa bardzo dobre wyniki. Nie sposób nie wspomnieć także o tradycji. Właśnie poprzez ten czynnik możemy wyjaśnić brak poparcia dla partii ludowych – tereny powiatów nowotarskiego i tatrzańskiego nie mają tradycji ruchu ludowego, co przekłada się także na słabe struktury partii tego bloku (w przeciwieństwie do powiatów nowosądeckiego i limanowskiego). Również siła więzi międzyludzkich i przywiązanie do ziemi ma znaczenie w kształtowaniu się preferencji wyborczych ludności.

Bibliografia

- Jerzy Bartkowski, *Tradycja i polityka. Wpływ tradycji kulturowych polskich regionów na współczesne zachowania społeczne i polityczne*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003 r.
- Ks. Andrzej Draguła, *Znak żywotności Kościoła*, „Tygodnik Niedziela” 44/2002.
- Mirosława Grabowska, *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2004 r.
- Jacek Raciborski, *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego w latach 1989-1995*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 1997 r.
- *Ludność. Stan oraz struktura demograficzna i społeczno-ekonomiczna 2002. Województwo Małopolskie* pod redakcją Mariana Schaba, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2003 r.
- Jerzy Wideł, *Na Sądeckczyźnie ludowcy rosną w siłę*, „POLSKA Gazeta Krakowska”, 17 stycznia 2008 r.
- Tomasz Zarycki, *Nowa przestrzeń społeczno-polityczna Polski*, Warszawa 1997 r.
- Tomasz Zarycki, *Region jako kontekst zachowań politycznych*, Wydawnictwo Naukowe „Scholar”, Warszawa 2002 r.
- CBOS *Charakterystyka potencjalnych elektoratów w wyborach parlamentarnych. Komunikat z badań*, wrzesień 2005 r.
- Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2002 r. (Małopolska) – raport.

Źródła internetowe:

- www.pkw.gov.pl – strona internetowa Państwowej Komisji Wyborczej.
- http://www.stat.gov.pl/krak/index_PLK_HTML.htm - strona internetowa Urzędu Statystycznego w Krakowie.
- <http://www.tarnowskie.koscioly.sl.pl> - strona internetowa diecezji tarnowskiej.
- <http://www.katolik.pl> – portal katolicki.
- <http://diecezja.pl> - strona internetowa archidiecezji krakowskiej.
- <http://www.diecezja.rzeszow.pl> - portal diecezji rzeszowskiej.
- <http://www.iskk.ecclesia.org.pl> – strona Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC.

